

ชกษมายเทศ
รัชกาลที่ ๖

เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมณฑล

พ.ศ. ๒๔๖๗

ชกทมายเทศ

รัชกาลที่ ๖

เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมลายู

พ.ศ. ๒๔๖๗

พระยาสมุหบดีบริหาร (เชื้อ สุภมิตร์)

เรียบเรียง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรมอสมทวาย จลของพระกรุณาธิคุณ
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

พระรูปสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ จากวังรื่นฤดี

คำปรารภ

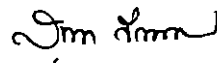
ในโอกาสที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ณ วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ นับเป็นมงคลกาลที่ชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่างรู้สึกโสมนัสยินดีเป็นที่ยิ่ง ด้วยสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ พระองค์นั้น เป็นพระราชกุมารีพระองค์เดียวในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย และแม้ในส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ ก็ได้ทรงพระเมตตาอุปการะกิจการของมหาวิทยาลัยไว้นานัปการ สืบสนองพระบรมราโชบายในสมเด็จพระบรมชนกนาถอยู่เนื่องเนือง ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยจึงมุ่งมั่นแสดงกตเวทิตาธรรมบูชาพระเดชพระคุณ โดยทุกวิถีทาง ดังตัวอย่างเช่นการจัดพิมพ์หนังสืออันเกี่ยวเนื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายแด่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ เนื่องในวาระคล้ายวันประสูติดังที่ปฏิบัติสืบเนื่องเป็นประจำทุกปีมา

ในงานฉลองพระชนมายุปีนี้ มหาวิทยาลัยได้เลือกพิมพ์หนังสือเรื่อง “จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมะลายู พ.ศ. ๒๔๖๗” เรียบเรียงโดย พระยาสมบัติบริหาร (เอื้อ ศุภมิตร) ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ด้วยปรารภเหตุประจวบเหมาะที่ในพุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี วันประสูติของพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในรัชกาลที่ ๖ ผู้เป็นพระชนนีในสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ และการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหพันธรัฐมะลายูในครั้งนั้น พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี เมื่อครั้งทรงดำรงอิสริยยศเป็น เจ้าจอมสุวัทนา ได้ตามเสด็จด้วย

หนังสือนี้เป็นที่นิยมกันว่าเรียบเรียงได้ดี ในสมัยหนึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้บรรจุไว้เป็นแบบเรียนภาษาไทยและได้มีการพิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้งแต่ก็มีได้เป็นที่แพร่หลายนัก ทำให้มีผู้รู้จักและเคยได้อ่านอยู่ไม่มากนัก นับเป็นหนังสือหายากยิ่งในปัจจุบัน ดังนั้นการจัดพิมพ์ในครั้งนี้จึงนับเป็นการสืบอายุหนังสือหายากอีกประการหนึ่ง

อนึ่ง ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้ใช้วิธีถ่ายภาพสำเนาจากฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๖ ซึ่งเป็นฉบับที่ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ ฯ และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดให้พิมพ์พระราชทานในงานถวายผ้าพระกฐิน ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน และผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดยะลา เมื่อเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑

ขอพระกุศลจริยาทั้งปวงที่ทรงบำเพ็ญไว้ดีแล้ว กับทั้งพลาณภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดอภิบาล สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ให้ทรงพระเกษมสำราญทุกทีวาราดริสถิตเป็นมิ่งขวัญของชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยชั่วกาลนาน

(ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุชาติ กิระนันท์)
อธิการบดี

จดหมายเหตุ
รัชกาลที่ ๖

เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมลายู

พ. ศ. ๒๔๖๗

พระยาสมบัติบริหาร (เอื้อ ศุภมิตร)

เรียบเรียง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
พระนามเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

โปรดให้พิมพ์ในฉานทากายผ้าพระกฐิน
ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ณ วัดสุวรรณดาราราม พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วัดตานีสีมัสยิด พระอารามหลวง จังหวัดปัตตานี

และ

วัดชลเฉลิมเขต สี่หม้อกลศ จังหวัดนครราชสีมา พระกฐินส่วนพระองค์
วัดพุทธภูมิ จังหวัดยะลา พระกฐินส่วนพระองค์

เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

แถลงเหตุ

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี จะทรงเชิญผ้าพระกฐินซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานไปทอดถวายยังที่ชุมนุมสงฆ์ ณ วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๑๑ และวัดทานีสโมสว จังหวัดปัตตานี ในวันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๑๑ กับถวายผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ ณ วัดชลเฉลิมเขต จังหวัดนราธิวาส ในวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๑ และวัดพุทธภูมิ จังหวัดยะลา ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๑

นายเสวต ธนประดิษฐ์ ได้เชิญกระแสรับสั่งพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีมาแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ในการถวายผ้าพระกฐินของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ ตามที่กล่าวในวรรคก่อนนั้น มีพระประสงค์ให้ข้าพเจ้าจัดการพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินประเทศมะลายู พ. ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งพระยาสมบัติบริหาร (เอื้อ ศุภมิตร) เรียบเรียง เพื่อประทานแก่ผู้ไปถวายอนุโมทนาในพระกุศลเหล่านี้ และนายเสวต ธนประดิษฐ์ ได้นำแบบเรียนภาษาไทย เรื่องจดหมายเหตุที่กล่าวนี้กองวิชาการกระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์เป็นแบบเรียน เมื่อ พ. ศ. ๒๔๘๑ มาให้เป็นหลักเรื่องพิมพ์ ข้าพเจ้าได้พยายามหาต้นฉบับซึ่งพระยาสมบัติบริหารเรียบเรียงเพื่อสอบทาน แต่ก็ไม่ได้ จึงยืมจดหมายเหตุนี้มาจากหอสมุดแห่งชาติซึ่งพิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพหม่อม

ชิน ประวิตร์ ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งเป็นฉบับเก่าที่สุดที่หอสมุดแห่งชาติ
มีอยู่เพื่อมาสอบทาน กับใช้หนังสือฉบับที่พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพท้าวอินสุรียา (เชื้อ ฟิ่งบุญ) ซึ่งพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ มา
ประกอบการสอบทานด้วย ในการสอบทานนี้ได้แก้ไขด้วยคำซึ่งผิดกัน
ในหนังสือสามฉบับนี้ แล้วจึงมาพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ตามที่ข้าพเจ้าคิดว่า
เป็นการถูกต้อง แต่มิได้เพิ่มเติมหรือแก้ไขโดยใช้ถ้อยคำของข้าพเจ้าเอง

จดหมายเหตุกรมวิชาการชี้แจงว่าเป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๓ และ
ต่อจากนั้นได้มีการพิมพ์ในงานศพท้าวอินสุรียาอีกครั้งหนึ่ง ตามหลักฐาน
ที่พบนี้ การพิมพ์ครั้งที่ ๕ จึงเป็นครั้งที่ ๖ แต่จะพิมพ์อีกหรือไม่ยังหา
หลักฐานไม่พบ

คุณสมบัติของหนังสือนี้ กรมวิชาการกล่าวไว้กระตัดรัดจึงขอ
คัดมากล่าวดังนี้ จดหมายเหตุนี้ “เป็นเรื่องประกอบด้วยราชประ-
เพณีพร้อมด้วยคุณภาพ ส่วนใหญ่คือภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
รัฐศาสตร์ เป็นอาทิ แสดงขนบธรรมเนียมอันเป็นไปในสมัย
นั้น ผลรวบยอดคือไคยชนมพระบรมกษัตริย์กนิหาร พระราช
เกียรติยศแห่งพระมหากษัตริย์ของชาวเราในต่างแดน”

ในการที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ และ
พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี เสด็จเยี่ยมจังหวัดภาคใต้และทรงนำ
ผ้าพระกฐินถวายวัดต่าง ๆ นั้น ขออำนาจอนุภาพพระรัตนตรัยและ
บุญกุศลที่ทั้งสองพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญในครั้งนั้น และที่ได้ทรงบำเพ็ญ

ก

มาแล้วในอดีตกาล จงบันดาลให้ทั้งสองพระองค์ทรงพระเกษมสำราญ
ปราศจากสิ่งขัดข้องหมองพระเหตุภัย ทรงแคล้วคลาดจากอุปสรรคและ
อันตรายตลอดกาล เทอญ.

หม่อมเจ้าชัชวลิต เกษมสันต์

วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

และ

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

เสด็จไปถวายผ้าพระกฐินที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

พระราชทานทอดถวาย ณ วัดदानีส์โมสร์ จังหวัดปัตตานี และ

เสด็จเยี่ยมจังหวัดภาคใต้

พ. ศ. ๒๕๑๑

วันศุกร์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๑๕.๔๕ น. — เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งออกจากวัง
รื่นฤดี ไปสถานีรถไฟสามเสน

เวลา ๑๖.๒๕ น. — เสด็จโดยรถไฟออกจากสถานีรถไฟ
สามเสน

วันเสาร์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๑๕.๔๕ น. — รถไฟถึงสถานีสุโขทัย เสด็จโดย
รถยนต์ออกจากสถานีสุโขทัย ไป
นิคมสร้างตนเองพัฒนาอำเภอวัง
ประทับแรมที่นิคม

เวลา ๑๙.๓๐ น.

– เสวยพระกระยาหารค่ำที่ประทับ

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๙.๓๐ น.

– เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้าง
ตนเองพัฒนาอำเภอเวียงไปอำเภอ
สุโขทัย

เวลา ๑๐.๓๐ น.

– ถวายกรูณาภิเษกแด่เจ้าเมืองสุโขทัย
สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

เวลา ๑๑.๓๐ น.

– เสด็จเยี่ยมโรงพยาบาลสุโขทัย

เวลา ๑๒.๓๐ น.

– เสวยพระกระยาหารกลางวัน
ที่สมาคมจีน ฯ

เวลา ๑๕.๓๐ น.

– เสด็จกลับนิคมสร้างตนเองพัฒนา
อำเภอเวียง ประทับแรมที่นิคม

เวลา ๑๙.๓๐ น.

– เสวยพระกระยาหารค่ำที่ประทับ

วันจันทร์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๙.๐๐ น.

– เสด็จเยี่ยมนิคมสร้างตนเอง

เวลา ๑๐.๐๐ น.

– เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้าง
ตนเองพัฒนาอำเภอเวียงไปประทับ
พักที่สมาคมจีน ฯ อำเภอสุโขทัย
สุโขทัย และเสวยพระกระยาหาร
กลางวัน

จ

เวลา ๑๒.๕๐ น. – รถไฟออกจากสถานีสุโขทัยไป
จังหวัดยะลา

เวลา ๑๕. ๒๐ น. – รถไฟถึงสถานีจังหวัดยะลา เสด็จโดย
รถยนต์ไปสักการะหลักเมือง เสด็จ
พระสุธารสที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัด

เวลา ๑๖.๓๐ น. – เสด็จเยี่ยมและทรงประทานของแก่คน
ชรา ณ สถานสงเคราะห์คนชรา จังหวัด
ยะลา

เวลา ๑๗.๐๐ น. – เสด็จโดยรถยนต์ออกจากสถานสง-
เคราะห์คนชรา จังหวัดยะลา ไปนิคม
สร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา
ประทับแรมที่นิคม

เวลา ๑๙.๓๐ น. – เสด็จพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับ

วันอังคารที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๙.๓๐ น. – เสด็จ โดย รถยนต์ออกจากนิคมสร้าง
ตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา ไป
จังหวัดปัตตานี

เวลา ๑๐.๓๐ น. – ถวายพระกริ่งหลวง ณ วัดธานีสโมสร
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

เวลา ๑๑.๓๐ น. – เสด็จเยี่ยมวัดคณาวังคาราม อำเภอเมือง
จังหวัดปัตตานี

- เวลา ๑๒.๐๐ น. — เสด็จจัดถวายสักการะหลักเมืองแล้วเยี่ยมชม ศาลากลางจังหวัดปัตตานี และเสวย พระกระยาหารกลางวัน
- เวลา ๑๔.๐๐ น. — เสด็จออกจากจังหวัดปัตตานี กลับนิคม สร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา
- เวลา ๑๕.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับ
- วันพุธที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๑**
- เวลา ๐๕.๐๐ น. — เสด็จเยี่ยมนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา
- เวลา ๐๕.๓๐ น. — เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้างตนเอง ไปวัดพุทธภูมิ จังหวัดยะลา
- เวลา ๑๐.๓๐ น. — ถวายกุฐิน ณ วัดพุทธภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- เวลา ๑๑.๓๐ น. — เสด็จออกจากจังหวัดยะลา กลับนิคมสร้างตนเอง
- เวลา ๑๒.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารกลางวันที่นิคมสร้างตนเองและพักผ่อนพระอิริยาบถตาม พระอัครยาศัย ประทับแรมที่นิคม
- เวลา ๑๕.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับ

วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๑๑

- เวลา ๐๘.๔๕ น. - เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา ไปประทับรถไฟที่สถานีจังหวัดยะลา
- เวลา ๐๘.๕๗ น. - รถไฟออกจากสถานีจังหวัดยะลาเสด็จกลับจังหวัดพระนคร

วันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

- เวลา ๑๖.๕๐ น. - รถไฟถึงสถานีสามเสน เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งกลับวังรื่นฤดี.
-

คำนำ

ปัจจุบันเป็นมูลเรื่องที่เขาฟ้าเจ้าได้เขียนหนังสือขึ้น ก็เนื่องมาแต่
ขณะทำงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ได้ดำริจะจัดพิมพ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๘ เขาฟ้าเจ้า
ได้ชักชวนให้คิดหาของควรรสก็อย่างเพื่อนำแสดงออกจำหน่ายในงานเป็น
การเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
ได้มีผู้ชักชวนให้ทำสิ่งที่ตรงกับความจำนงอันมีอยู่แล้ว ทั้งมาระลึกขึ้นได้
ว่าเมื่อคราวได้รับพระมหากรุณาตามเสด็จพระราชดำเนินประเทศมะลายู
ที่แล้วมา ได้จดหมายเหตุการใด ๆ ที่ได้ไปเห็น ๆ ไว้อยู่บ้าง ถ้าจะ
เอาเรื่องราวเหล่านั้นมารวบรวมร้อยกรองทำขึ้นเป็นทำนองจดหมายเหตุ
การเสด็จประพาสแล้วคงเหมาะ จึงได้ลองคิดจัดปรุงทำเป็นรูปตั้งว่าขึ้น
และขอความอนุเคราะห์เจ้าพระยารามราฆพ ซึ่งในเวลานั้นดำรงตำแหน่ง
ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็กให้ช่วยนำความจำนงขึ้นกราบบังคมทูลและนำ
ค้นร่างหนังสือขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายทรงตรวจ ก็ได้รับความช่วยเหลือ
และได้รับพระราชทานกระแสพระราชดำริเห็นชอบ ดังสำเนาจดหมาย
ของเจ้าพระยารามราฆพส่วนหนึ่ง ซึ่งดำเนินความมาดังนี้ :-

“ทำเกษม

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

.....

หนังสือของเจ้าคุณลงวันที่ ๓ เดือนนี้ พร้อมกับจดหมายเหตุ
ในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสแหลมมะลายูตามที่เจ้าคุณส่งไป

ให้นำ^๕ขนทูลเกล้า ฯ ถวายเพื่อทรงตรวจแก้^๕ขึ้น

ให้นำ^๕ขนทูลเกล้า ฯ ถวายแล้ว ทรงตรวจดูเห็นชอบด้วย
ทุกประการ..... ภาระ^๕

การที่หนังสือ^๕นี้มิได้พิมพ์ขึ้นต้องล่าช้ามาจนบัด^๕นี้ เนื่องแต่เหตุที่
ประจวบสิ้นรัชกาลลงและงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ต้องระงับไปเป็นมูล
ทั้งประกอบด้วยขาดอุปกรณ์^๕ก็ส่วนหนึ่ง ถึงกระนั้นก็ได้พยายามจะให้
ผลลุล่วงไปเสีย เพราะจะละเลยไว้ก็เสียตาย จึงได้จัดการต่อมา และ
ก็มีผู้รับไปจัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสหนึ่ง เผอิญไปมีอุปสรรคเสียอีก ทั้งก็
พิมพ์ไม่แล้วเสร็จทันกำหนด กว่าจะพิมพ์กันแล้วก็พ้นกาลอันพึงต้องการ
เรื่องเลยยุติไปเป็นคำรบสอง การเป็นภาระ^๕ต่อมาเห็นว่าหนังสือ^๕
ก็จัดพิมพ์กัน^๕ขึ้นแล้ว ผู้พิมพ์เพียงเก็บไว้เฉย ๆ ก็เมื่อปรารถนาจะให้
ความคิดในการนำออกจำหน่ายเป็นผลสำเร็จเสียได้ จึงไปขอมาตรวจซ้ำ
เลยเห็นข้อบกพร่องมีอยู่หลายอย่าง ที่สุดจนการพิมพ์ก็ไม่เรียบร้อยนัก
เนื่องด้วยขณะนั้นทำกันอย่างรีบเร่งไม่มีโอกาสตรวจร่างพิมพ์ให้ดีได้
นับว่าไม่น่าดู จึงได้เผลอแก้ไขและจัดพิมพ์^๕ขึ้นใหม่พอให้ลุล่วงไปได้ดังนี้

อนึ่ง ยศบรรดาศักดิ์และตำแหน่งบุคคลผู้เกี่ยวข้อง^๕ในหนังสือ^๕
ตลอดจนนามสถานที่และภาษาถ้อยคำ ได้อนุโลมใช้ตามที่เป็นอย่างอยู่ใน
เวลานั้น ๆ เพื่อจะได้พ้องกับยุคสมัย ซึ่งหวังว่าท่านผู้อ่านจะเข้าใจดี
แล้ว หากจะยังมีบกพร่องอยู่อีกประการใด คงได้รับกรุณาอภัย

สมมติบริหาร

มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

สารบาปรพ

ตอนหนึ่ง

	หน้า
พระราชพิธีสมรสมฤคาภิเษก	๒
การเสด็จพระราชดำเนิน	๓
มิสเตอร์ ยอห์นซ์ อุปทูตอังกฤษเฝ้าส่งเสด็จ	๓
เสด็จถึงนครปฐม	๓
เสด็จถึงชุมพร	๔
ผู้ตามเสด็จพระราชดำเนิน	๕
เสด็จถึงหาดใหญ่	๑๐
ว่าด้วยหาดใหญ่	๑๑
เสด็จถึงปางตังเบซาร์—พระยาวิชิตสงครามรามวิจิตร ราชยา ผู้ครอง เมืองปาลิสกับข้าราชการอังกฤษมาเฝ้ารับเสด็จ	๑๒
เสด็จถึงเมืองอาลอร์สตาร์—เจ้าพระยาฤทธิสงคราม ฯ สุลต่าน ผู้ครองนครเคตะห์และกรมการกัณฑ์ปรีการาชการมาเฝ้า	๑๔
เจ้าพระยาไทรบุรี	๑๕
เสด็จถึงสถานีไต้ฝุ่นและราษฎรมาชมพระบารมี	๑๕
เสด็จถึงเมืองอีโปห์—ฮิสไฮเนสส์ ปะตุกะ ศรี สุลต่าน อีสกานดาร์ซำห์ และนายพันโท พาร์ร์ กับเจ้านายเมืองเปเรมาวรับเสด็จ	๑๖

	หน้า
ว่าด้วยการแต่งกายตามเทศเมืองของชาวมะลายู	๑๙
กฤหบดีเงินเมืองอีโปห์เผ่าทุลละของรฐีพระบาท	๑๙
ว่าด้วยเขตต์เมืองมะลายูและการปกครอง	๒๐
ว่าด้วยการปกครองและการศาล สเตรตส์เซตตลเมนตส์	๒๑
ว่าด้วยสหรฐูมะลายูและการปกครองกับการศาล	๒๑
ตำนานเมืองมะลายู	๓๐
ไฮเทลสถานี่เมืองอีโปห์	๔๒
เสด็จเยี่ยมสลต่านอิสคานตาร	๔๒
เสด็จบ้านนายยูตองเสงในงาน ที่ปาร์ตี ซึ่งคณะพ่อค้าจีนในนครเประ	
จัดถวาย	๔๓
คำถวายพระพรชัยของพ่อค้ากฤหบดีเงิน	๔๔
พระราชดำรัสตอบ	๔๖
เสด็จจากเมืองอีโปห์	๔๗
ว่าด้วยเมืองอีโปห์	๔๙
ว่าด้วยอนุสาวรีย์ของมิสเตอร์เบิร์ช	๔๙
ว่าด้วยระเบียบการขออนุญาตทำเหมืองแร่	๕๑
เสด็จถึงสถานี่นิวตัน (เมืองสิงคโปร์) ทหารปืนใหญ่ยิงสลุก	
ถวายคำนับ	๕๑

ซิสเออเซลเลนสียี่ เสอร์ ลอแรนซ์ นันซ์ คิลมาร์ค ผู้สำเร็จราชการ สเตรคส์เซคตลเมนตส์ และบรรดาข้าราชการมาเผ่ารับเสด็จ	๕๒
การเฝ้าของข้าราชการอังกฤษที่สถานีนิวตัน	๕๓
ปรีนซ์ฮือสไมล์รัชชทายาทเมืองยะโฮร์มาเฝ้า	๕๕
เสด็จเยี่ยมผู้สำเร็จราชการ	๕๖
ผู้สำเร็จราชการเลี้ยงพระกระยาหารถวาย	๕๖
คำถวายพระพรชัยของผู้สำเร็จราชการ	๕๘
กระแสรราชดำรัส	๕๙
พระราชโทรเลขทรงมีไปถวายสมเด็จพระเจ้าเยอรมัน	๖๐
เสอร์ ลอแรนซ์ นันซ์ คิลมาร์ค	๖๑
การรับเสด็จที่เมืองสิงคโปร์	๖๒
พระราชโทรเลขตอบจากพระเจ้ากรุงอังกฤษ	๖๔
เสด็จประพาสถนนด้านตะวันออกในเมืองสิงคโปร์และเสวยน้ำชา ที่ซีวีวโฮเทล	๖๔
ทอดพระเนตรที่ขังน้ำการประปา	๖๕
เสด็จเสวยพระกระยาหารจีนที่สวนสโมสรจีนและประพาสแฮปปี้เวลล์ ว่าตัวรองเกง	๖๕
เสด็จทอดพระเนตรการเดินร่ำในการบำรุงโรงพยาบาลเสนต์กันสตัน	๖๗

พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์แก่ข้าราชการอังกฤษและรอง

กงสุลสยาม	---	---	---	---	---	---	๖๗
เสด็จประพาสร้านเคอซิลวา นาย ยู เอส เคอซิลวา ถวายต้นบัวเงิน							
และประพาสห้างยอห์นลิตทอล	---	---	---	---	---	---	๖๘
สุลต่านเจ้าเมืองยะโฮร์มาเฝ้า	---	---	---	---	---	---	๖๘
เสด็จเสวยที่แรฟพลซ์โฮเทล	---	---	---	---	---	---	๖๙
เสด็จทอดพระเนตรละครซึ่งคณะสมาคมละครสมัครแห่งสิงคโปร์							
แสดงถวาย	---	---	---	---	---	---	๖๙
เสด็จเมืองยะโฮร์บ่าห์รุ	---	---	---	---	---	---	๗๑
สุลต่านเจ้าเมืองจัดการรับเสด็จ	---	---	---	---	---	---	๗๑
การจัดห้องพระโรงรับเสด็จ	---	---	---	---	---	---	๗๖
การเลี้ยงสันฉันทน์ที่คุ้มอิสตานาเบซาร์	---	---	---	---	---	---	๗๗
การแต่งกายรับเสด็จของเจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์	---	---	---	---	---	---	๗๘
สุลต่าน อิบราฮิม เจ้าเมืองยะโฮร์	---	---	---	---	---	---	๘๐
ว่าด้วยศึกคุ้มอิสตานาเบซาร์	---	---	---	---	---	---	๘๐
ว่าด้วยเมืองยะโฮร์บ่าห์รุ	---	---	---	---	---	---	๘๑
เรื่องเมืองยะโฮร์	---	---	---	---	---	---	๘๒
เสด็จทอดพระเนตรเรือเปกาสต์ และเครื่องบันเทิงในเรือนั้น							๘๗

เรือยอร์คซีบีลและธงชาติสหรัฐมละยู	----	----	----	----	๙๙
ว่าด้วยถนนแต่เมืองสิงคโปร์ไปเมืองยะโฮร์	----	----	----	----	๙๙
เสด็จเสวยพระกระยาหารและทอดพระเนตรละครโอเปอรามะลายู กับภาพยนตร์ที่สถานกุกุคซอลล์	----	----	----	----	๙๙
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไป พระราชทานแก่สุลต่านเมืองยะโฮร์	----	----	----	----	๙๐

ตอนสอง

เสด็จจากเกาะสิงคโปร์	----	----	----	----	๙๑
เจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์เฝ้าส่งเสด็จ ณ สถานียะโฮร์บาห์รู					๙๒
ว่าด้วยเมืองสิงคโปร์	----	----	----	----	๙๒
ถนน (ยะโฮร์) คอสเวย์	----	----	----	----	๙๔
เสด็จถึงกัวลาลัมเปอร์	----	----	----	----	๙๖
การรับเสด็จที่สถานี	----	----	----	----	๙๖
นาย บี เอช เชนตรีย์ ดวายงาซังลังกา	----	----	----	----	๙๙
เสด็จประพาสเมืองกัวลาลัมเปอร์และงานแอตโฮมที่สถานการ์โกซา					๙๙
เซอร์ ยอร์ช แมกซ์เวล	----	----	----	----	๑๐๑
เสด็จจากเมืองกัวลาลัมเปอร์ไปเกาะหมาก	----	----	----	----	๑๐๒
การรับเสด็จที่กัวลาลัมเปอร์	----	----	----	----	๑๐๒

ว่าด้วยเมืองกัวลาลัมเปอร์	---	---	---	---	---	๑๐๗
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่เจ้านายและ ข้าราชการเมืองยะโฮร์	---	---	---	---	---	๑๑๐

ตอนสาม

เสด็จถึงท่าบลิไป	---	---	---	---	---	๑๑๒
สมุหเทศาภิบาลและข้าราชการมณฑลภูเก็ตมาเฝ้ารับเสด็จ	---	---	---	---	---	๑๑๓
เสด็จถึงเกาะหมากและรับเสด็จ	---	---	---	---	---	๑๑๕
ฝนตกใหญ่ในเกาะหมาก	---	---	---	---	---	๑๑๖
งานอุทยานสโมสร (คาร์เตนปาร์ตี) ที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัด ว่าด้วยรถราง (รถไฟ) เข่าปีนัง และเข่าปีนัง	---	---	---	---	---	๑๑๖
เสด็จเข้าประทับในเมือง	---	---	---	---	---	๑๑๙
ประพาสที่ขังน้ำและสวนน้ำตก	---	---	---	---	---	๑๑๙
เสด็จจวนผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดเลี้ยงน้ำชา ถวาย	---	---	---	---	---	๑๑๙
พวกสกุล ณ ระนองเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	---	---	---	---	---	๑๒๐
บ้านอัมพวัน	---	---	---	---	---	๑๒๐
สวนน้ำตก	---	---	---	---	---	๑๒๑
จวนผู้ว่าราชการจังหวัด (เรซีเดนซี)	---	---	---	---	---	๑๒๒

	หน้า
ว่าด้วยเมืองยอร์ชทาวน์	๑๔๐
ว่าด้วยจังหวัดเกาะหมาก	๑๔๑
ตำนานเกาะหมาก	๑๔๒
เสด็จจากเกาะหมาก	๑๔๗
เสด็จถึงกัวลากังซาร์และการรับเสด็จที่สถานีกัวลากังซาร์	๑๕๕
นายพันโท พาร์รี่	๑๕๐
เสด็จทอศพระเนตรการแข่งขันคิลี	๑๕๐
เสด็จประพาสเมืองกัวลากังซาร์	๑๕๐
สุลต่านเลี้ยงพระกระยาหารถวาย	๑๕๐
คำถวายพระพรชัยของสุลต่านและกระแสพระราชดำรัส	๑๕๑
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่สุลต่าน	๑๕๓
ว่าด้วยเมืองกัวลากังซาร์	๑๕๓
เสด็จจากเมืองกัวลากังซาร์	๑๕๕
โรงเรียนมาเลย์คอลเลจ	๑๕๕
เสด็จประพาสเมืองไถ่ฝิ่งและว่าด้วยเมืองไถ่ฝิ่ง	๑๕๖
เสด็จถึงปาริตบุนตาร์และต่อไปบุกิตมะตายาม	๑๕๘
ว่าด้วยถนนจากกัวลากังซาร์ไปบุกิตมะตายาม	๑๕๘
สุลต่าน เซอร์ อีสคานการ์	๑๖๐
ว่าด้วยการใช้ร่มเป็นเกียรติยศ	๑๖๐

ตอนสี่

เสด็จจากสถานีอานะบุกิตและประพาสเมืองอาลอร์สตาร์	๑๖๓
เสด็จถึงอำเภอสะเทาะ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรี ราเมศวร์มาเฝ้ารับเสด็จ	๑๖๓
เสด็จถึงสงขลา	๑๖๓
เสด็จประพาสห้องที่ในเมืองสงขลา	๑๖๔
ทอดพระเนตรโนราที่เสือบ่าและลูกเสือแสดงถวาย	๑๖๔
พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ส่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่เจ้านายและข้าราชการ เมืองเประ	๑๖๔
เสด็จสู่พระมหานคร	๑๖๕
พระราชทานสัญญาบัตรแก่ข้าราชการกรมรถไฟ	๑๖๖
เสด็จจากชุมพร	๑๖๖
รวมเวลาเสด็จพระราชดำเนินและระยะทางรถไฟเสด็จ	๑๖๘
โทรเลขปราศรัยระหว่างหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรกับผู้สำเร็จราชการ สิงคโปร์	๑๖๘

จดหมายเหตุ

เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมลายู พ. ศ. ๒๔๖๗

ตอนหนึ่ง

พระนคร - นครเประ - เกาะสิงคโปร์ - ยะโฮร์

พระราชพิธีสมรุมรธาภิเษก - การเสด็จ ฯ - มิสเตอร์ ยอห์นซ์ อูป-
ทูตอังกฤษ - ป่าตังเบซาร์ - เจ้าผู้ครองเมืองปดิส และข้าราชการอังกฤษ
เผ่าทุลละองรุลีพระบาท - เมืองอาลอร์สตาร์ - เจ้าพระยาฤทธิสงครามฯ
พร้อมด้วยที่ปรึกษาและข้าราชการเมืองไทรบุรีเข้าเฝ้า ฯ - ราษฎรมาชม
พระบารมีที่สถานีไต้ฝั่ง - ถึงเมืองอีโปห์ - เจ้าผู้ครองนครเประและท้าว
พระยากรมการกับข้าหลวงอังกฤษคอยเฝ้ารับเสด็จ - การแต่งกายตามเทศ
เมือง - คฤหบดีจีน - โฮเทลสถานี - เสด็จเยี่ยมสุสานอิสกันดาร์ -
คฤหบดีจีนถวายพระพรชัย - พระราชดำรัส - เมืองอีโปห์ - หอนาฬิกา
อนุสาวรีย์ของมิสเตอร์เบิร์ช - ถึงเกาะสิงคโปร์ - ทหารปืนใหญ่ยิงสลุต
ถวาย - ผู้สำเร็จราชการและข้าราชการอังกฤษเฝ้ารับเสด็จ - ปริ้นซ์อิส-
ไมล์ รัชชทายาทยะโฮร์เผ่าทุลละองรุลีพระบาท - เสด็จ ฯ ทรงเยี่ยมผู้
สำเร็จราชการ - ผู้สำเร็จราชการเลี้ยงพระกระยาหารถวาย - คำถวายพระ

พรและกระแสดพระราชาดำรัส - พระราชโอรสเลข - เสอร์ ลอเรนซ์ นั้นซ์
 กิลมาร์ค - เสด็จประพาสถนน - เสด็จเสวยพระกระยาหารจีนที่สวนสโมสร
 - ร่องเก - การค้นรำบำรุงโรงพยาบาลเสนต์คันสตัน - ประพาสร้าน
 เคย ซิลวา - สุลต่านยะโฮร์เฝ้าหูลละอองธุลีพระบาท - ทอดพระเนตร
 ละครคณะสมาคมละครสมักร - สุลต่านยะโฮร์รับเสด็จ - สุลต่านอับราฮิม
 - อีสตานาเบซาร์ - เมืองยะโฮร์บ่าห์รุ - เรือยอชต์ซีแบล - ธงชาติสหรัฐ
 มะลายู - พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่สุลต่านยะโฮร์

พระราชพิธีสรทมุรธาภิเษก

ในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมะลายูของอังกฤษ
 พุทธศักราช ๒๔๖๗ นี้ วันที่ ๒๐ กันยายน ได้เริ่มมีการพระราชพิธี
 สำหรับเสด็จทางไกล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำแต่เพียงสังเขป
 เป็นพระราชพิธีน้อย พอเป็นพระราชประเพณี เวลา ๕ นาฬิกาหลัง
 เที่ยง เสด็จพระราชดำเนินจากพระราชวังดุสิตยังหอพระธาตุมณเฑียร
 ทรงนมัสการพระบรมอัฐิแล้วเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรง
 นมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระสงฆ์ ๕ รูปสวดเสกน้ำพระ
 มุรธาภิเษกเสร็จแล้ว เสด็จกลับ

วันที่ ๒๑ เวลาเช้าได้พระฤกษ์แล้ว สรทมุรธาภิเษกในพระที่ นับ
 ว่าเป็นการเสร็จพระราชพิธี

การเสด็จพระราชดำเนิน

การเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้ใช้รถไฟสายใต้ เป็นหน้าที่กรมรถไฟแผ่นดิน^๑ จัดเป็นกระบวนรถไฟพิเศษ ในกระบวนรถมี คัน ๑-๒ รถจักรสำหรับลาก ๓ รถสัมภาระ ๔ รถห้องพระโรง ๕ รถโบกี้นอน ชั้นที่ ๑ สำหรับข้าราชการฝ่ายใน ๖ รถพระที่นั่ง ๗ รถโบกี้นอน ชั้น ๒ เป็นรถข้าราชการในกรมมหาดเล็ก ๘ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๓ ๙ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๒ ๑๐ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๓ ๑๑ รถเสบียง ๑๒ รถสัมภาระ และ ๑๓ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๓ (บ.จ.พ.) และคันที่ ๓ กับ ๑๒ ได้จัดให้มีโทรศัพท์ทักต่อกันและว่าเป็นครั้งแรกที่จัดขึ้นเป็นกระบวนยาวถึงเพียงนั้น

เวลา ๙ นาฬิกาเศษก่อนเที่ยง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งสู่ท่าวาสุกรี ประทับรถยนต์พระที่นั่งไปยังสถานีรถไฟบางกอกน้อย ประทับชานชาลาสถานี มหาอำมาตย์โท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ นำมิสเตอร์ ยอห์นซ์^๒ อุปทูตอังกฤษเฝ้าส่งเสด็จ มีพระราชดำรัสด้วยทามสมควรแล้ว มีพระราชปฏิสันถารกับพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบางพระองค์บางท่านที่มาเฝ้าส่งเสด็จอยู่พร้อมกัน พอได้เวลาเสด็จขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง รถพระที่นั่งเคลื่อนกระบวนออกจากสถานีบางกอกน้อย เวลา ๙.๔๕ ก.ท. ถึงนครปฐมประมาณ ๑๑.๐๐ ก.ท. หยุด ณ สถานี มี

๑ คือ กรมรถไฟหลวงเดิม ซึ่งกรมนี้เปลี่ยนเรียกเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๖๗

๒ J. F. Johns ตำแหน่งประจำขณะนี้เป็นกงสุลเอเนอวาลประจำกรุงเทพฯ

จางวางตรี พระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม^๑ สมุหเทศาภิบาลสำเร็จ
ราชการมณฑลนครชัยศรีพร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด กรมการ และ
ข้าราชการประจำมณฑลและเมือง กับเสือบ่าลูกเสือบ่าเข้าแถวเป็นกอง
เกียรติยศมากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่^๒ ทังมีพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาอีกด้วย
รถพระที่นั่งหยุดราว ๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุศรูป
เทียนพระราชทานไปเป็นเครื่องสักการ องค์พระปฐมเจดีย์ตามพระราช
ประเพณีแล้วก็ออกเดินต่อไป

แทนครปฐมไปรถพระที่นั่งหยุดตามสถานีน้อยใหญ่ก็แต่ที่กำหนด
ไว้เพื่อเติมน้ำและบรรทุกพื้นสำหรับใส่ไฟรถจักร มีที่ราชบุรี เพ็ชรบุรี
วังกั๊ง ชันกระโค และบางตะพานใหญ่เหล่านี้ ถึงบางสนท้องที่ใน
มณฑลบักซ์ได้ราว ๘.๐๐ ล.ท. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน
ลพบุรีราเมศวร์ อุปราชบักซ์ไต^๒ ไต่เสด็จขึ้นมากอยเฝ้ารับเสด็จ
พระราชดำเนินเชิญเสด็จเข้าเขตมณฑลอยู่ ณ ที่นั้น รถพระที่นั่งหยุด
ประมาณ ๑๐ นาทีก็ใช้จักรต่อไป ถึงชุมพร ๘.๐๐ ล.ท. ประทับแรม
ณ ชุมพรราตรีหนึ่ง

ที่สถานีชุมพร มหาเสวกโท พระยาองคคาราธิบดี^๓ สมุหเทศา-
ภิบาลสำเร็จราชการมณฑลสุราษฎร์^๔ กับข้าราชการในกองมณฑล

๑ อี กรวรรณสูตร

๒ ทรงเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ.
๒๔๖๘ และเลื่อนกรมขึ้นเป็นกรมหลวงวันที่ ๑๕ เดือนนั้น ภายหลังประชวรกราบ
ถวายบังคมลาออกเสียจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

๓ พลอย ภู นนทร

๔ ยูลงแล้วแบ่งเป็นจังหวัดไปขึ้นในมณฑลนครศรีธรรมราช ตามประกาศวันที่ ๓๑
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

สุราษฎร์ฯ และจังหวัดชุมพรบางนาย พร้อมด้วยทหารรักษาวังฯ ใน
 กองพันที่ ๑^๑ ถามไต่ความว่า ๓ หมวด เสือป่าลูกเสือมีธงประจำกอง
 พร้อม มาตั้งกองเข้าแถวเป็นกองเกียรติยศคอยเฝ้ารับเสด็จ

เมื่อรดพระที่นั่งเทียบศาลาสถานีได้เรียบร้อยดีแล้ว เสด็จทอด
 พระเนตรโอบเตลรถไฟซึ่งกรมรถไฟจัดไว้เป็นที่ประทับ หาได้ทรง
 ประทับไม่ ทอดพระเนตรตลอดแล้วเสด็จกลับยังรถพระที่นั่ง เสด็จใน
 รถสะเบียงและประทับแรมในรถพระที่นั่งนั่นเอง

ผู้ที่ตามเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้

ฝ่ายใน

มี ๑ เจ้าจอมสุวัฒนา^๒ ๒ คุณหญิงรามราชมณี ๓ คุณหญิงอุดม
 ราชภักดี^๓ ๔ หม่อมคล่อง เกษมสันต์ ณ อยุธยา^๔ ๕ ท้าวอินทสุริยา^๕
 ๖ ท้าวศรีสุนทรนาฎ^๖ ๗ คุณมณี โชติกเสถียร^๗ และ ๘ นางสาว
 เปล่งศรี อัครรักษ์

๑ ยูนเสียบแต่ปลายรัชกาลที่ ๖ แล้ว

๒ คือ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

๓ คุณประจวบ สุขุม ธิดาเจ้าพระยาบรมราชฯ (บั้น สุขุม)

๔ เชิด ไกรฤกษ์ บุตรีพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์)

๕ ในหม่อมเจ้าชวลิต บุตรีพระยาประคิพัทธ์ธัญบาล (กอ บู่เหล ๗ ระนอง)

๖ นางสาวเชื้อ พึ่งบุญ

๗ แก้ว พนมวัน ณ อยุธยา

๘ คุณหญิงนิพิธภักษ์เจ้าจารัล ธิดาเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค)

ท้ายหน้า

ในกรมมหาดเล็กมี ๑ นายพลเอกและจางวางเอก เจ้าพระยาราม
 ราชพิ ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็กและสมุหราชองครักษ์ ๒ จางวางเอก
 พระยาอนิรุทธเทวา^๒ อธิบดีกรมมหาดเล็ก ๓ จางวางเอก พระยาอุคม
 ราชภักดี^๓ อธิบดีกรมชาวตี ๔ จางวางโท หม่อมเจ้าชัชวลิต^๔ เลขา
 ธิการกรมบัญชาการกลางมหาดเล็ก ๕ จางวางตรี พระยานรรัตนราช
 มานิต^๕ เจ้ากรมห้องพระบรรทม ๖ จางวางตรี พระยาราชอักษริ^๖ ผู้
 ช่วยอธิบดีกรมมหาดเล็ก ๗ จางวางตรี พระยาแพทย์พงสาวีสุทธาธิบดี^๗
 แพทย์กรมมหาดเล็ก ๘ หัวหมื่น พระยาอิสริราชเสวี^๘ เจ้ากรมกอง
 ทิ้งเครื่อง ๙ หัวหมื่น พระยาสุเทพภักดี^๙ พนักงานพระเครื่องต้น
 ๑๐ เจ้าหมื่นศรีสวรรค์^{๑๐} ๑๑ เจ้าหมื่นเสมอใจราช^{๑๑} ๑๒ หลวงศักดิ์

๑ หม่อมหลวงเพ็ญ พงบุญ ณอยุธยา บุตรพระยาประสิทธิ์สุการ (ม.ร.ล.มะย)

๒ หม่อมหลวงพิน พงบุญ ณอยุธยา น้องร่วมบิดมารดาเดียวกับเจ้าพระยารามราชพิ

๓ โถ สุจริตกุล บุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล)

๔ ในกรมหลวงพรหมวรานุรักษ์

๕ ตรีก จินตนาหนท์

๖ ไซ อัครรักษ์

๗ สุน สุนทรเวช

๘ เลื่อน บุนนาค บุตรเจ้าพระยาพิชัยญาติ (ต้น บุนนาค)

๙ คี สุขะชะ

๑๐ เถา วัลยะเสวี ต่อมาเป็นพระยาสุรินทร์เสวี

๑๑ นารถ บุญยเกียรติ แล้วเป็นพระอมฤต

นายเวร^๑ ๑๓ รองหัวหน้า พระครุณรัชชา^๒ ๑๔ รองหัวหน้า จมื่นรักษา
 สรุพัลลภ^๓ ๑๕ จำ พระวิเศษพจนกรณ^๔ ๑๖ จำ พระชลาลัยวิชิต^๕
 ๑๗ นายจำเรศ^๖ ๑๘ นายจำเนตร^๗ ๑๙ นายกวศหุ้มแพร^๘ ๒๐ นาย
 พันยราชกิจ^๙ ๒๑ นายพิจิตรสรพการ^{๑๐} ๒๒ นายบำรุงราชบทมลาย^{๑๑}
 ๒๓ นายขันหุ้มแพร^{๑๒} ๒๔ นายเสนองานประพาส^{๑๓} ๒๕ นายพลพ่าห์^{๑๔}
 ๒๖ นายจำลองราชสาส์น^{๑๕} ๒๗ นายประจักษ์อักษรน้อย^{๑๖} ๒๘ หุ้มแพร

๑ สวรร สันติเสวี แล้วเป็นพระอภัยสัจจสวามิกักดิ์

๒ เพิ่ม เมษปราสาท

๓ โชติ อุณหกะ

๔ ประชิต สถาปัตตานนท์

๕ หล่อ จุลกะ

๖ อ้น บุนนาค

๗ ชม วงกาญจน

๘ ไต สุจิตกุล เป็นบุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี

๙ ผล ศิวะเสน

๑๐ เอือน สถาปัตตานนท์ แล้วเลื่อนเป็นหลวงชาญภูเบศร์

๑๑ สืบ คังคะรัตน์ ต่อมาเลื่อนเป็นนายจ่าหวดรัชกาลปัจจุบันนี้ (รัชกาลที่ ๗) เป็น
หลวงภูมินารตสนธิ์

๑๒ ม. ร. ว. มานพ เกษมสันต์ ณ อยุธยา

๑๓ เนื่อง สาคริก แล้วเป็นหลวงศักดิ์นายเวร (ปัจจุบันเป็นพระมหาเทพกษัตรสมุห)

๑๔ เวียง สุนทรวายุ

๑๕ ม. ล. สายันต์ อิศรเสนา ณ อยุธยา ต่อมาเป็นพระสมรรคราชากิจ

๑๖ ถม กระจ่างสน

พระพิบูลย์พิริยภาพ^๑ ๒๙ นายทรงใจรักษ์^๒ ๓๐ นายรองพิจารณา
 สรรพกิจ^๓ ๓๑ รองหุ้มแพร ขุนวรเดชพิศาล^๔ และ ๓๒ มหาตเล็กสำรวจ
 นายเคลม บุณยรัตพันธุ์^๕

ในกระหรวงวังมี ๑ มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี
 เสนาบดีกระหรวงวัง ๒ พระตำรวโท พระยานุชิตชาญชัย^๖ ๓ มหา
 เสวกตรี พระยาเวียงในนฤบาล^๗ และ ๔ มหาเสวกตรี พระยาสมบัติ
 บริหาร^๘ ข้าราชการในกรมพระคลังข้างที่

กบในกรมราชองครักษ์ มี ๑ นายพลตรี พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์^{๑๐}
 ผู้ช่วยสมุหราชองครักษ์ ๒ นายพันตรี หลวงอาจหาญณรงค์^{๑๑} และ ๓
 นายร้อยเอก นายศัลย์กำธร^{๑๒}

๑ กรม ประถมศึกษา

๒ พุน ศรนิยม

๓ เลื่อง จุลกะ

๔ มา กาญจนมุสิก ต่อมาเลื่อนเป็นหลวงปราโมทย์รักษานุกิจ

๕ ต่อมาเป็นรองนายกวด แล้วเป็นนายสนธิหุ้มแพร รัชกาลนี้ (รัชกาลที่ ๑) เป็น
 หลวงบรรพตบวรวิรัรักษ์

๖ เมื่อมาราชวงศ์บุ่ม มาลากุล ณอยุธยา โอรสพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปรายประบัณฑ์

๗ พงษ์ สวัสดิ์-ชูโต

๘ ชูบ โอสถานนท์

๙ เออ สุขุมิตร บุตรเจ้าพระยาราชสุขุมิตร (ฮืด สุขุมิตร)

๑๐ เตียม บุณนาค บุตรเจ้าพระยาสุรวงษ์วิวัฒน์ศักดิ์ (โต บุณนาค)

๑๑ หงิน สุกนธวัช

๑๒ กอ ชูเตียม ณ ระนอง

นอกจากจำนวนที่กล่าวนี้ ยังมี ๑ มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยา
 ยมราช^๑ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ๒ มหาอำมาตย์โท หม่อมเจ้า
 จลาตลบเลอสรวิ^๒ รองผู้บัญชาการกรมรถไฟแผ่นดิน ๓ มหาอำมาตย์ตรี
 หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร^๓ ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ ๔ จาง
 วางโท พระยาคทาธรรปทีสีหราชบาลเมือง^๔ สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการ
 มณฑลราชบุรี ๕ มิสเตอร์ไว้ออนสมิ^๕ พนักงานในกรมรถไฟแผ่นดิน
 ๖ นายพันตรี พระวิสตารตุลยรัตกิจ^๖ ผู้ช่วยผู้อำนวยการเดินรถ กรม
 รถไฟแผ่นดิน กับยังมีข้าราชการในกรมรถไฟแผ่นดินที่ได้จัดให้มาทำการ
 ช่วยเหลืออีก ๔ นาย คือ ๑ รองอำมาตย์เอก ขุนวรพากย์พจนี^๗ ๒ รอง
 อำมาตย์เอก ถวิล คุปตารักษ์^๘ ๓ รองอำมาตย์โท ขุนธรรวีธการพิ^๙

๑ บิน สุขุม, เปรี๊ยะญ เจ้าพระยาสุพรรณบัฏและได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
 นพรัตน์ราชวรภรณ์

๒ ในกรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร

๓ ในกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ต่อมาเป็นอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษ

๔ เทียบ อัสวรักษ์

๕ E Wyon-Smith ชาวอังกฤษ

๖ เซบ พันธุเจริญ

๗ เข็มขิง บศทตต์

๘ แล้วเป็นหลวงถวิลเศรษฐพานิชการ

๙ สุเมธ ตัดสุทศน์

จังหวัด หรืออำเภอ แม้ตำบลก็ดี มีเจ้าหน้าที่ตั้งเต็นท์ใหญ่ในท้องที่
 ทั้งเสือป่า ลูกเสือ และนักเรียนชาย หญิง ตลอดจนทวยราษฎร์ได้มากคอยเฝ้า
 ทุลละของธูลีพระบาทและชมพระบารมีอยู่เป็นอันมาก ทั้งมีพระสงฆ์มา
 สวดชัยมงคลคาถา และนอกจากที่กล่าวนี้ยังมีการมหรสพพื้นเมืองเช่น
 โนรา หนังตะลุง และ มายง มาเล่นเป็นการสมโภชถวายอีกด้วย ถึง
 ชาติใหญ่เวลา ๙.๓๖ ล. ก. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสำราญ
 พระราชหฤทัยตลอดเวลา เสวยพระกระยาหารเย็นในรถสะเบียงและ
 ประทับแรมในรถพระที่นั่งตั้งเช่นวันวาน

อนึ่งบ่ายวันนี้ อำมาตย์เอก พระยาประคิพัทธ์ภูบาลี กงสุลเยเนอ
 ราลสยามประจำประเทศมะลายู ได้ขึ้นมาเฝ้าทุลละของธูลีพระบาทและรับ
 เสด็จอยู่ต่งสูง แล้วเลยสมทบเข้ากระบวนโดยเสด็จพระราชดำเนินด้วย

ชาติใหญ่ เป็นสถานีชุมทาง ทางรถไฟสายแยกขึ้นไปต่งสูงสายหนึ่ง
 เข้าไปสงขลาสายหนึ่ง ตรงลงไปป่าดงเบซาร์ที่พรมแดนสุดพระราชอาณา
 จักรตอนภาคตะวันตกที่ต่อกับเขตต์เมืองปาลีอีกสายหนึ่ง เป็นหมู่บ้านที่
 ตั้งที่ว่าการอำเภอขึ้นอยู่ในจังหวัดสงขลา เขาว่าแต่ก่อนทางรถไฟสายนี้
 ทำลงไปก็ที่บ้านป่า ๆ ไม่มีสิ่งใด บัดนี้คึกคักขึ้นมากแต่จะนับว่าเจริญ
 ยังไม่ถนัดไ้ นอกจากที่พักที่ทำการของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและกรมรถ
 ไฟมาตั้งไว้แล้ว โรงร้านตลาดบ้านเรือนราษฎรที่มีก็เพียงหมู่เดียว และ

แลดูเหมือนว่ายังไม่สู้หมดจด ร้านขายของและตลาดเหล่านี้สร้างเป็นแบบห้องแถวตามสองฟากที่ตัดลงไปจากหลังสถานี ยาวติดต่อกันประมาณแถวละ ๕-๖ เส้นและโดยมากทำด้วยไม้ มีที่พักสำหรับคนเดินทางอยู่สองสามแห่งแจ็กเป็นเจ้าของและออกจะสกปรกอยู่บ้าง โรงขายอาหารก็มี รูปโฉมก็อย่างเดียวกับที่เรียกว่าโรงข้าวแกง มีอาหารแขวนขาย รุ่งรังยังเป็นบ้านนอกอยู่มาก

วันอังคาร วันที่ ๒๓ กันยายน

เดินทางจากหาดใหญ่ไปอัมปอ

แต่เช้าตรู่วานนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ อภิราชบุณย์ได้เสด็จล่องหน้ามาโดยรถพิเศษของพระองค์ลงไปรอเฝ้ารับเสด็จอยู่ณหาดใหญ่และประจำอยู่ตลอดเวลาประทับ รถพระที่นั่งออกจากสถานีหาดใหญ่ ๙.๔๐ ก. ท. ถึงสถานีปากังเบซาร์ซึ่งเป็นสถานีติดต่อรถไฟฝ่ายสยามกับรถไฟสหรัษฎะมาลาใช้เวลา ๑๑.๐๐ ก. ท. กระบวนรถพระที่นั่งหยุดที่นั่นเพื่อทำการจัดเปลี่ยนกระบวนรถใหม่เพราะการเดินทางต่อไปในประเทศมาลายูจะต้องใช้รถจักรของเขาจึงและเจ้าหน้าที่ฝ่ายเขาเข้าควบคุม

ที่ปากังเบซาร์ พระยาราชวิศกรมรามวิจิตร^๑ (เจ้าไซเอต ออลวี) ราชผู้ครองเมืองปาลิส, ไซเอต ฮัมยี่^๒ อุปนายกสภาการเมืองปาลิส

๑ Ipoh

๒ His Highness Raja Syed Alwi, ก.ม. O.B.E.

๓ Syed Hamzah

ไซเอก อีครัส^๑ ข้าหลวงที่กิน ที่อนนอร์บล ฮยัวร์^๒ ที่ปรึกษาราชการ
เมืองปาลิส มิสเตอร์เฮนซอว์^๓ ผู้รั้งผู้จัดการทั่วไปแห่งรถไฟสหรัฐมะลายู
มิสเตอร์บิลล์ ผู้อำนวยการเดินรถไฟ สหรัฐมะลายู มิสเตอร์ซัทเทอ
แลนด์ ครีมี หัวหน้าพนักงานรถจักร กับ นายร้อยเอกโครวฟซ์^๔
แอดยูแทนต์ตำรวจนครบาลจังหวัดสิงคโปร์ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษในประเทศ
มะลายูจัดส่งมาให้ช่วยเหลือการงานอันเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนิน
มารอเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาประติพัทธ์ภูบาลนำเจ้าผู้ครอง
เมืองและกรมการกับที่ปรึกษาราชการฝ่ายอังกฤษ ในขณะเมืองปาลิส
หม่อมเจ้าฉลากลดลบลเสสรรนำบรรดาเจ้าหน้าที่ในกรมรถไฟสหรัฐมะลายู
และเจ้าพระยาอมราชำนานายร้อยเอกโครวฟซ์ เฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาทในรถพระที่นั่ง มีพระราชปฏิสันถารกับเจ้านายและข้าราชการ
เมืองปาลิสและบรรดาข้าราชการฝ่ายอังกฤษเหล่านั้นโดยทั่วถึง

บรรดาเจ้านายมะลายูและเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษที่มาเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาททั้นแต่งกายด้วยเครื่องแบบชาวขัตติยะที่ทุกนายและพระยา
ปาลิสก็ประดับเครื่องราชอิสตริยาภรณ์เทวีคิยาภรณ์มงกุฎสยามด้วย

๑ Syed Idrus

๒ The Hon'ble J. W. Hughes.

๓ P. H. Henshaw

๔ P. G. Beal

๕ A. W. Sutherland Greame, A. M. I. M. E.

๖ Captain S. P. Croves ผู้เดิมรัฐบาลสยามว่าจ้างมารับราชการอยู่ในกรม
ตำรวจพระนครบาลกรุงเทพฯ

รถพระที่นั่งออกจากสถานีป่าตองเบซาร์จำเวลาแล้ว มิสเตอร์
เฮนชอว์กับบรรดาเจ้าหน้าที่ทำการเดินรถรถไฟสำหรับรัฐมะละยูก็เข้ากำกับ
การเดินรถพระที่นั่ง นายร้อยเอกโครวฟซ์ก็โดยเสด็จพระราชดำเนินใน
กระบวนเสด็จ เจ้าพนักงานเหล่านี้จะได้มีหน้าที่ประจำการอยู่ตลอดเวลา
เสด็จประพาส

รถพระที่นั่งถึงเมืองอาลอร์สตาร์^๑ เมืองหลวงนครเคดะห์^๒ (ไทร
บุรี) เทียงวันกับ ๔๕ นาที ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หยุดรถสถานี
เพื่อพระราชทานโอกาสให้เจ้าพระยาอุทิสงครามรามภักดี^๓ เจ้าพระยา
ไทรบุรี (เซอร์ อับดุล ฮามิด ฮาลิมชาห์) สุลต่านผู้ครองนคร พระ
ชลสินธุสงครามไชย (ตงกุมะหมุด)^๔ อุปนายกสภากรมการ น้องชาย
ซึ่งเวลานี้รักษากรเมืองแทนทงกูอิบราฮิม^๕ ผู้สำเร็จราชการ หลานชาย
ท่วนหยี่หวันยาหา เลขาธิการสภากรมการ ทงกูโมฮัมหมัด อิบติ
สำรวจ ท่วนไซเอต หัสสัน บารากาบาห์ อิบติผู้พิพากษา (ฝ่าย

๑ Alor Star

๒ Kedah

๓ His Highness Sir Abdul Hamid Halimshah ป.จ., ป.ม.,
K. C. M. G.

๔ His Highness Tunku Mahmood C.M.G.

๕ His Highness Tunku Ibrahim C.V.O., C.M.G. Regent of
Kedah, เนื่องจากเวลานี้สุลต่านเบี่ยงไม่สามารถจะดำเนินการเมืองเองได้สะดวก
จึงตั้งลูกชายเป็นผู้สำเร็จราชการและขณะนั้นท่านผู้นี้ออกไปประเทศอังกฤษ

ยะลา) และมีสเตอร์วูลฟ์^๑ ผู้แทนที่ปรึกษาราชการ ผู้ทุลละอง
 ฐิติพระบาท มีรับสั่งปฏิสันถารกับเจ้าพระยาไทรบุรี ฯ และทรงปราศรัย
 แก่เจ้านายกรรมการทั้งข้าราชการอังกฤษเหล่านั้นทุกนาย รดพระที่นั่งหยุด
 อยู่รวมเวลาสัก ๓๐ นาที จึงเคลื่อนกระบวนต่อไป

ดูเจ้าพระยาไทรบุรี ฯ ออกจะมีความชราภาพมาก อายุก็เพียงจะ
 เข้า ๖๕ ปีเท่านั้น ที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องด้วยมีโรคพาเรเชียคเบียอยู่
 เนื่อง ๆ ที่อุตสาหกรรมออกมาผู้ทุลละองฐิติพระบาทได้ถึงดังนี้และ ณ ที่นี้
 มีผู้ประหลาดใจกันอยู่ สังเกตดูออกจะลึบ ๆ ภาษาไทยไปเสียมาก แต่ว่า
 กันว่าหากพูดด้วยช้า ๆ ญ่าวยังพอเข้าใจได้ก็ การแก่งกายมาผู้แต่ง
 ตามเทศมะลาญ สวมเครื่องสักหลาดกำรูปฟรอก กางเกงสักหลาด
 ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์การปฐมจุลจอมเกล้าและการปฐมมา
 ภรณ์มงกุฎสยาม เจ้านายอื่น ๆ ตลอดข้าราชการฝ่ายอังกฤษแต่งเครื่อง
 แบบและประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เหมือนกัน

รดพระที่นั่งถึงบุกิตมะทายาม^๒ ๓.๐๐ ล. ท. เศษ ณ ที่นี้ได้มีการ
 เปลี่ยนรถจักรจูงใหม่ ออกจากสถานีบุกิตมะทายามบ่าย ๓ โมงครึ่งถึง
 เมืองไท่เผิงราว ๕ นาฬิกา หยุดอีกประมาณ ๑๕ นาทีเพื่อรอหลัก
 กระบวนรถโดยสารซึ่งมีกำหนดจะผ่านมา และจักรรถจักรเพิ่มเติมหลัง

๑ The Hon'ble Mr. E.C.H. Wolff

๒ Bukit Mertajam อั้ง ๆ หนึ่งในโปรวินซเวลเลสเสย์

๓ Taiping

กระบวนอีกคัน ด้วยทางแต่ให้เผิงไปเป็นทางขึ้นเขา กระบวนรถต้องได้
สันเขาบ้าง และเทิมเขาบ้าง ขึ้น ๆ ลง ๆ เป็นระยะไกลหลายร้อยเส้น

เนื่องจากที่ทราบกันว่ารถพระที่นั่งจะมาถึงเวลาหยุด ณ สถานที่ให้เผิง
กระนั้น ได้มีราษฎรชาวเมืองชายหญิงพากันมากอยชมพระบารมีอยู่มาก
มายถึงเยียดยัดจืดจนเกิดการอลหม่านพลุกพล่าน กองตำรวจรักษาการ
ต้องออกจัดการห้ามปรามมิให้พากันเข้าไปในบริเวณชานชาลาได้ รถ
พระที่นั่งถึงเมืองกัวลางังสาร^๒ ราว ๖ นาฬิกาเศษ หยุด ณ สถานที่อีกราว ๕
นาที เพื่อปลดรถจักรคันที่ต่อไว้ให้คันท้ายกระบวนรถมาจากให้เผิงออก

ทางขึ้นเขาแต่สถานีให้เผิงไปชันมาก มีเกรเดียนถึง ๑ ใน ๘๐
และต้องไต่ขึ้นไปไกล ๆ มีอุโมงค์ต้องลอดสี่อุโมงค์แต่ไม่สู้ยาว ขนาด
เท่า ๆ ที่เขาพลึงบ้างผาคอบ้าง ตามทางที่รถเดินบริเวณเทิมเขา หรือ
สันเขาเหล่านั้นนับว่าน่าค้นหาชมนัก มีป่าไม้ตงไม้ชะนิตโปร่งรำไร บาง
แห่งมีหมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่ใกล้ ๆ บางแห่งเป็นเหวเว้งลึกลงไป บางแห่ง
มีน้ำตกเตี้ย ๆ มีน้ำไหลเซาะอยู่ริน ๆ ถ้าจะให้ชมโฉมแล้วต้องเทียบเอา
ว่ามีค่าหน้าคล้ายทางขุนตาลขึ้นไปลำพูนกว่าที่อื่นที่เห็นมาแล้ว

ถึงเมืองอีโปห์ ๘ ล.ท. ตรง รถพระที่นั่งหยุด ณ สถานี เมืองอีโปห์
เป็นที่สุกระยะแห่งการเดินทางวันนี้

๑ เทิม=ไหล่เขา

๒ Kuala Kangsar

ณ ชาลาสถานมี ยีไซเนิสส์ ปะตุกะ ศรีสุลต่าน อีสกันดา ซาห์^๑
 เจ้าผู้ครองนครเประ กับ นายพันโท พาร์รั^๒ ข้าหลวงประจำเมือง
 และท้าวพระยวงศการมการมาคอยเฝ้ารับเสด็จ

เวลาประมาณ ๘.๑๕ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
 เครื่องพลเรือนทำด้วยแพรจีนสีเหลืองเสด็จลงจากรถพระที่นั่ง พระยา-
 ประติพัทธ์ ภูบาลเบิกสุลต่านและข้าหลวงประจำเมืองเฝ้าทูลละอองธุลี
 พระบาท สุลต่านนำข้าราชการมะลายู มีรายาอับดุลอาซิสบินมุซำ^๓
 รายามูตี^๔ รายนันตะหะระวี^๕ รายาคีซีเลวี^๖ รายากะจิลสุล่ง^๗ รายากะจิลพงษ์
 รายนะยี่ซุเอียบ รายาสะมาน รายาซาอาร์ซำห์ โอรังกายาเบซาร์
 ยะยือาหมัก โอรังกายา มนตรี ห้วนอาหมักรัตตี โอรังกายา ตำมะหง
 ห้วนอับดุลยาลิล โอรังกายา บังคลีมาทินตา เจ๊ะหวัน คาโต๊ะลักษมาณี^๘
 ทาโต๊ะศรีอติกา รยา^๙ และอีเมนปะตุกะท่วน ข้าหลวงประจำเมืองนำ

๑ His Highness Paduka Sri Sultan Iskandar Shah, ๗. ๗.,
 K.C.M.G., K.C.V.O.,

๒ Lt. Col: C.W.C. Parr C.M.G., O.B.E.

๓ His Highness Raja Abdul Aziz bin Musa, ๓. ๗. C.M.G.

๔ ตำแหน่งเจ้าผู้จะสืบสันตติวงศ์

๕ Raja Bendahara, ๓. ๗.,

๖ Raja di Hiler, ๓. ๗.,

๗ Raja Kechil Sulong, ๓. ๗.,

๘ Raja Kechil Bongsu, ๓. ๗. นามรายาทั้ง ๔ คือ ๕ ถึง ๘ นี้เป็นคล้าย ๆ
 ตำแหน่ง

๙ กับ ๑๐ ก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่ชื่อนามเดิมเหมือนกัน

มิสเตอร์ เทวิต ผู้พิพากษา ที่ออนนอร์บล แบร์ชช ที่ออนนอร์บล โยนซ์ มิสเตอร์ ดิกสัน ผู้รักษาการท้องที่กินตา และมิสเตอร์ซิมป์สัน ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาลให้ฝังเข้าเฝ้า ฯ เมื่อได้มีพระราช-ปฏิบัติสนธการปราศรัยแก่สุลต่านและบรรดาเจ้าประเทศราชศรีทวันกรมการ และข้าราชการฝ่ายอังกฤษบางนายเหล่านั้นแล้ว เสด็จยังโฮเทลสถานี ที่ได้จัดไว้เป็นที่ประทับแรม สุลต่านกับเหล่าข้าราชการที่มาเฝ้า ฯ โดยเสด็จพระราชดำเนินส่งเสด็จถึงเกริน แล้วจึงกราบถวายบังคมลากลับ

สุลต่านและบรรดาเจ้านายกับข้าราชการมละญูแต่งกายตามเพศเมือง ประดับเครื่องราชอิสสรียาภรณ์ (อย่างเต็มยศ) ข้าราชการอังกฤษสวมเครื่องแบบขาวและประดับเครื่องราชอิสสรียาภรณ์เช่นเดียวกัน

ชานสถานีได้มีการตกแต่งด้วยธงสีต่าง ๆ ประดับด้วยกิ่งไม้ใบไม้ ซาลาทางเสด็จพระราชดำเนินลาดด้วยพรมแต่บันไดรถพระที่นั่งไปจนถึง เกรินโฮเทล นับว่าเป็นที่สะอาดตาน่าดูมาก

ตามบริเวณภายนอกสถานีออกไปนั้น มีราษฎรพากันมาชมพระ-บารมีอยู่ล้นหลาม นับด้วยจำนวนร้อย ๆ เวลาเสด็จขึ้นประทับบน เกริน ๆ เลื่อนขึ้นไปยังห้องโฮเทลที่จัดไว้ถวายแล้ว ต่างพากันโห่ถวายชัย เสียงสนั่นหวั่นไหวอย่างกึกก้อง

ระหว่างเวลาประทับแรม ณ ที่นี้ รัฐบาลอังกฤษได้จัดให้ทหารปืน พะม่า (เบอร์มาไรฟลซ์ ซึ่งประจำอยู่ที่เมืองไท้เผิง) ในบังคับบัญชา นายร้อยโทบาเซนราวกองร้อยมาประจำรักษาการ และเป็นกองเกียรติยศ อีกด้วย

การแต่งกายตามเพศเมืองของชาวมะลายู ๆ ก็ไม่สู้จะมีพิธี
 อย่างไร ใช้เสื้อรูปเป็นเสื้อเชิ้ตคออ่อน แขนกว้าง ปลายแขนไม่หุ้ไม่จับ
 แกวอย่างเสื้อกุยเฮงสวม มักใช้สีแต่ไม่กำหนดแล้วแต่ความพอใจ โดย
 มากมักใช้แพร ถ้าในงานใช้เยียรบับ กางเกงแบบกางเกงจีนและ
 มีโล่รงสนับพันแต่ขอบลงมาเหนือเข่า เครื่องประดับศีรษะ ถ้าธรรมดา
 ใช้หมวก (ที่เรียกซางโก๊ะ) ถ้าในงานการใช้โพกผ้า รูปโพกพัน
 เป็นผืนไปแล้วหักพับบนลงมา ไม่ทำเป็นเกลียวโพกอย่างพวกระยะ
 ที่เห็น ๆ กันในกรุงเทพฯ ฯ

เมื่อสุดตำนานกับเจ้านาย และบรรดาข้าราชการประจำเมืองที่โดย
 เสด็จพระราชดำเนินมาส่งเสด็จ ณ เกรินโฮเทล กราบถวายบังคมลากลับ
 แล้ว พระอนุกุลสยามกิจ (มิสเตอร์ ต้นบุญเลิศ) นำกับปีตันจุงไทมิน
 เจ้าแก้วเสียงซินหน่า เจ้าแก้วหลิมเซงจือ เจ้าแก้วจุงอาหมิง เจ้าแก้วหลี่ซุ่ยโห
 และเจ้าแก้วหลี่อาหวัง มหาพระยาประติพัทธภูบาล พระยาประติพัทธ-
 ภูบาลนำเหล่าภคบุตรที่กล่าวนามแล้วนี้ เผ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ
 ห้องโถงโฮเทลซึ่งจัดขึ้นเป็นท้องพระโรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จออกพระราชทานโอกาสให้ผู้ทูลกล่าวนามนั้นเผ้าอยู่ครู่หนึ่ง พอ
 ภคบุตรเงินเหล่านี้กราบถวายบังคมลากลับแล้ว เสด็จประทับโต๊ะเสวย

๑ หลานพระยาอนุกุลสยามกิจ ฯ (กัปตัน ตันกิมจิ่ง) ที่ในรัชกาลที่ ๔ เป็นพระพิเทศ
 พานิช ฯ กงสุลสยามประจำเกาะสิงคโปร์ แล้วเป็นพระยาอัยยวงศทศรักษาตำแหน่ง
 ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ ในรัชกาลที่ ๕ จึงเป็นพระยานามและเป็นกงสุลเขนอเวลา

เสวยพร้อมด้วยข้าราชการบริพาร มีชนผู้ใหญ่ที่โดยเสด็จพระราชดำเนิ
ในชุดเป็นต้น

เมืองมะลายู เมื่อค่านึง ๆ ๑๑ สำหรับพวกเรา ๆ ก็ดูว่าจะไม่เป็น
สิ่งแปลกหูแปลกตาประการใด ยิ่งคิดถึงดินแดนซึ่งไม่ห่างไกลกันเท่าใด
โดยระยะทางรถไฟก็ชั่วเพียง ๓๐ ชั่วโมง แต่เมื่อได้ไปเห็นเข้าแล้วจะ
รู้ได้ว่าไกลกับเราทุกอย่าง พวกมะลายูเหล่านั้นมีเมืองแยกต่าง ๆ กันไป
เป็นหัวเมือง ๆ แม้เป็นชาติศาสนาเดียวกันก็ดี แต่ชนบทรวมเนียม
หรือประเพณีการระหว่างเมืองต่อเมืองนั้นดูห่างกันและกันนัก

ก่อน พ. ศ. ๒๔๕๑ ประเทศราชของอังกฤษในแหลมมะลายู
แบ่งกันอยู่ ๒ ภาค เรียก สเตรตส์เซตตลเมนตส์ ภาคหนึ่ง สหรัรัฐมะลายู
ภาคหนึ่ง ครั้น พ. ศ. ๒๔๕๑ อังกฤษทำสัญญาทางพระราชไมตรีใหม่
ให้กับเรา เราผละสิทธิในการคุ้มครองป้องกันมณฑลไทรบุรีกับเมือง
กะลันตันและตรังกานูให้ อังกฤษจัดการปกครองใหม่ รวมดินแดน
ของอังกฤษแต่เดิมในคาบสมุทรมะลายูนั้นเข้าตั้งขึ้นเป็นประเทศ เรียกว่า
ประเทศมะลายู ประเทศนี้ บัดนี้มีพื้นที่รวมกันถึง ๕๒,๕๐๐ ตารางไมล์
กว่า มีอาณาเขตต์ฝ่ายเหนือติดต่อกับชายพระราชอาณาจักรฝ่ายใต้แห่ง
มณฑลนครศรีธรรมราชและปัตตานี ฝ่ายตะวันออกจดทะเลจีน
ตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อกับมณฑลปัตตานีภาคตะวันตกและใต้ ฝ่าย
ใต้จดช่องมะลากา ช่องสิงคโปร์ และตะวันตกจดอ่าวบังกล่า (มหา-
สมุทรอินเดีย)

การปกครอง จัดแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ต่างภาคต่างปกครอง
ต่างกันเช่น :-

๑ ภาคที่หนึ่ง เรียกสเตรตส์เซตเติลเมนตส์^๑ แบ่งออกเป็น ๓
จังหวัด คือ ก. เกาะสิงคโปร์รวมทั้งเกาะแก่งที่ใกล้เคียงมีเกาะ โโกโก้
เกาะคริสมัส และเกาะลาบวนเป็นต้น จังหวัด ๑ ข. เกาะหมาก
(คือเกาะปีนัง) รวมบริเวณท้องที่โปรวินซ์เวลเลสเลย์ และดินดิงซ์
เข้าด้วยกัน เป็นจังหวัดจังหวัด ๑ และ ค. จังหวัดมะลากาอีกจังหวัด ๑
จัดอย่างดินแดนของอังกฤษเอง ปกครองเป็นคราวน์โคโลนี่ มีคน
อังกฤษเป็นเจ้าของสำเร็จราชการได้โดยตรงเด็ดขาดขึ้น เกาวันาร์ เอ
เกาะสิงคโปร์เป็นเมืองหลวง ตั้งศาลารัฐบาลในเมืองนั้น ในจังหวัด
อีก ๒ จังหวัด มีผู้ว่าราชการประจำเรียก रेซิเดนต์ เคาซิลลอร์ อยู่ใน
บังคับบัญชาเกาวันาร์ สิงคโปร์ อย่างผู้ว่าราชการจังหวัดกับสมุห-
เทศาภิบาล

ดินแดนภาคนี้มีพื้นที่รวมกัน ๑,๕๖๘ (หรือหยาบ ๆ ก็ว่าเสียว่า
๑,๖๐๐) ตารางไมล์ มีพลเมืองประมาณ ๘๘๓,๗๖๕ คน ในจำนวน
พลเมืองที่กล่าวนี้มีอยู่ในจังหวัดสิงคโปร์กว่าครึ่ง และเป็นจีนเสียเท่า ๆ
จำนวนที่กล่าวนี้ด้วย ตำแหน่งเกาวันาร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองต้อง
พระราชอาธิบัติกรุงอังกฤษทรงตั้ง ผู้สำเร็จราชการมีสภาดำเนินการเมือง
ช่วยปกครองอยู่ด้วย ๒ สภา คือ

๑ Straits Settlements. S. S.

ก. สภาสำเร็จราชการ (แอกซคิวทิฟเคาซิล) องค์ประชุมมีผู้สำเร็จราชการเป็นนายก คณะกรรมการต้องเป็นข้าราชการประจำ ตำแหน่ง ๗ นาย สามัญชน ๒ นาย ฝ่ายข้าราชการมีตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร กองประจำการในประเทศมลายู ๑ ปลัดบัญชาการเมือง (โคโลเนียล เซกเรตารี) ๑ ผู้ว่าราชการจังหวัดเกาะหมาก ๑ ผู้ว่าราชการจังหวัดมะลากา ๑ อธิบดีอัยการ ๑ อธิบดีคลัง ๑ กับนายช่างกลใหญ่^๑ อีก ๑

ข. สภากฤษฎีกา (เลกิสเลทิฟเคาซิล) ผู้สำเร็จราชการเป็นนายก เช่นเดียวกัน กรรมการมี ๒ คณะ โดยมากเลือกเอาบรรดาข้าราชการที่เป็นสมาชิกสภาสำเร็จราชการ แล้วรวมเข้ากับข้าราชการผู้อื่นให้มีจำนวนขึ้นเป็น ๑๓ นาย เป็นคณะข้าราชการคณะ ๑ จำพวกนอกราชการหรือสามัญชน มีผู้แทนคณะชาวยุโรปแห่งเกาะสิงคโปร์ เกาะหมากและเมืองมะลากาพวกหนึ่ง ของพาดินิชย์สมาคมอะปะอะเกาะสิงคโปร์และเกาะหมากพวกหนึ่ง ของคณะชนมลายูนาย ๑ ของคณะจีน ๓ นาย กับผู้แทนคณะยูเรเซียนและอินเดียน (ของอังกฤษ) อีก คณะละนายรวมเข้าด้วยกันให้มีจำนวนเป็น ๑๓ นายอีกคณะ ๑ แต่สภาทั้งสองนี้หาได้มีหน้าที่ที่จะปกครองบรรดาหัวเมืองประเทศราชมลายูทั้ง ๙ (ที่จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) นั้นไม่ นอกจากตัวผู้สำเร็จราชการจังหวัดสิงคโปร์ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นไฮคอมมิสชันนารีไว้อีกตำแหน่ง

๑ Colonial Engineer

คณะกรรมการสภา ก. ข. นี้ ดูตามหนังสือถึง ๓-๔ เล่มไม่สู้ตรงกัน

นอกจากสภา ๒ สภาที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคณะที่ปรึกษาการฝ่าย
พลเมืองชาติจีน ที่เรียกซินิสแอกไวเซอร์บอร์ดอันทำการติดต่อกับ
ข้าหลวงว่าการแผนกจีน ในการรักษาผลประโยชน์ของพลเมืองชาตินั้น
กับสำหรับแขกซีกห์และแขกฮินดูด้วยพลละคณะเหมือนกัน

การศาล จัดเป็น ๔ ศาล ๑ ศาลคอรอนเนอร์ (คือศาลไต่สวน
คนตาย) ๒ ศาลตำรวจ (โปลีส์ชอร์ต) ๓ ศาลท้องที่ (ดิสตริกชอร์ต)
และ ๔ ศาลสูง ศาลประจำภาค ที่เรียกซูพรีมชอร์ต กฎหมายที่ใช้
ในศาลเหล่านี้ ในทางแพ่งหรืออาชญากรรม นอกจากบทบัญญัติที่ตราขึ้น
ในสภาฤทธิกาเอง ยังเอาของประเทศอังกฤษที่ใช้มาแต่วันที่ ๒๖
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๖๙ กับของอินเดียมาอีก ตลอดจนการค้าขาย
ก็ทำเนนอย่างประมวลที่ใช้ในประเทศอังกฤษเหมือนกัน การพิจารณา
ชั้นศาลสูงต้องมีอธิบดีผู้พิพากษากับผู้พิพากษาจังหวัด (บีวนิช) ๓
หรือ ๔ นายนั่ง ในจังหวัดสิงคโปร์และเกาะหมากมีศาลแอสไซซตั้งชั้น
ช่วยพิจารณาคดีอีก ๒ เดือนต่อครั้ง ที่มะลากา ๓ เดือน ชั้นอุทธรณ์
ต้องมีผู้พิพากษาศาลสูงไม่ต่ำกว่า ๓ นายนั่ง ศาลอุทธรณ์พิจารณาคดี
กันเพียงปีละ ๒ ครั้ง ในจังหวัดสิงคโปร์ครั้งหนึ่ง จังหวัดเกาะหมาก
ครั้งหนึ่ง สลับกัน ๖ เดือนต่อครั้ง ผู้พิพากษาศาลสูงแต่ ๒ นายขึ้นไป
จึงจะนั่งพิจารณาคำอุทธรณ์คำพิพากษาศาลจังหวัด (ในคดีแพ่งธรรมดา)
ได้ ถ้าคำพิพากษาศาลไมยิสเตรตเพียงผู้เดียวก็พอ คณะกรรมการศาล
(ยูติคัลคอมมิชชั่น) แห่งสภาองคมนตรีของพระเจ้ากรุงอังกฤษมีอำนาจ

พิจารณาคำอุทธรณ์ (หรืออย่างรับฎีกา) คำพิพากษาศาลใดๆ ได้อีกชั้น ในคดีแพ่งผู้พิพากษาศาลท้องที่ (กิสตริกซ์) มีอำนาจพิจารณาคดี ทุณหรัพย์ไม่เกินกว่า ๕๐๐ เหรียญได้ เว้นแต่ที่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งถึงแม้จะต่ำกว่า ๕๐๐ เหรียญลงไปก็ทำไม่ได้ ชั้นผู้ช่วยผู้พิพากษา พิจารณาคดีได้เพียงทุณหรัพย์ ๑๐๐ เหรียญ หรือต่ำกว่าเท่านั้น ทาง อาชญา ผู้พิพากษาท้องที่เพียงพิจารณาคดีที่ลงโทษได้ไม่สูงกว่า ๒ ปี และปรับไม่เกินกว่า ๕๐๐ เหรียญ ไมยสเตอร์ท นั่งพิจารณาคดีในศาล ตำรวจมีอำนาจตัดสินได้เฉพาะเรื่องที่มีโทษไม่สูงกว่า ๖ เดือน และ ปรับไม่เกินกว่า ๑๐๐ เหรียญ คดีฆาตกรรมโดยผิดปกติ พวกคอรอนเนอร์ มีอำนาจทันทีที่จะลงมือได้สวนได้โดยไม่ต้องมีฎี

การนคราภิบาล (มิวนิซีปัลลิตี้) ในเขตต์เมืองสิงคโปร์ เกาะ หมาก (บริเวณยอร์ชทาวน์) และมะลากา (ในตัวเมือง) เขาจัด ให้มีคณะอำนาจการ (คอมมิสชันนาร์) ซึ่งผู้สำเร็จราชการเป็นผู้ตั้ง ให้ปกครอง ผู้สำเร็จราชการมีอำนาจจะตั้งผู้ใดก็ตั้งได้ นอกเขตต์เมือง ไปจัดแบ่งเป็นท้องที่เรียกคิสตริก (คล้าย ๆ วิชาอำเภอ) มีนายท้องที่ ปกครอง ท้องที่เหล่านั้นแบ่งกันออกอีกเป็นแคว้น ๆ แล้วแต่ภูมิที่จะ ใหญ่หรือเล็ก เรียก มูซิม.

การผลประโยชน์และใช้จ่าย ปรากฏว่าการจ่ายเงินไม่สู้มี ตาม งบประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๖ รายได้ประมาณ ๔๐,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ ใช้จ่ายเพียง ๓๕,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญเท่านั้น

การปกครองของสหราชอาณาจักรที่เขตคาลเมนตส์ เกมที่ตั้งศาลารัฐบาลรวมการอยู่ที่เกาะหมาก ภายหลังจากอินโดนีเซียขึ้นรัฐบาลอินเดีย ครั้งเกิดจลาจลใหญ่ขึ้นในนั้น (อินเดียนมิวติเนีย) ราชการทางนี้พะวัคพะวนเมื่อการปราบเหตุร้ายร้ายนั้นลงเรียบร้อยแล้ว ลุ ค. ศ. ๑๙๖๗ อังกฤษกลับจัดใหม่ ยกเมืองมะลายูภาคขึ้นเป็นควรวานโคโลนี เอาเมืองสิงคโปร์เป็นที่ว่าการ และปฏิบัติต่อมาจนบัดนี้

๒ ภาคที่สอง สหรัฐมะลายู ซึ่งมีเมืองประเทศราชรวมกันอยู่ ๔ เมือง คือ นครประ นครสลังอ นิกรีแซมบีลัน และนครปาหัง ตั้งขึ้นเป็น "รัฐบาลรวม" รัฐบาลหนึ่ง บรรดาเมืองมีเจ้าผู้ครองเมืองปกครองมีฐานเป็น "สุลต่าน" เว้นแต่ที่นิกรีแซมบีลัน มีข้าหลวงใหญ่เรียกซีฟเสเกรตารี^๔ ควบคุม สุลต่านหรือเจ้าผู้ครองเมืองดำเนินการปกครองพร้อมด้วยราชวงศ์ศรีศวันกรมการ และอยู่ในความดูแลของข้าหลวงอังกฤษ ซึ่งตั้งแยกไปประจำไว้เมืองละนาย เรียกเรซีเดนต์^๕ อีกชั้น เรซีเดนต์อยู่ในบังคับบัญชาซีฟเสเกรตารี ซึ่งเป็นที่สองรองเกาวันาร์สิงคโปร์ อันมีตำแหน่งอีกตำแหน่งเรียกสำหรับภาคนี้ว่า

๑ Indian Mutiny

๒ Federated Malay States. F.M.S.

๓ เป็นตำแหน่งของเจ้าผู้ครองนครนิกรีแซมบีลัน ข้าควันก็เรียกกัน และรวมามาลาหาวมาที่เป็นข้าควันคนแรก พบหนังสือบางเล่มเรียกว่ามอลาหาว

๔ Chief Secretary

๕ Resident

ไฮคอมมิสชันนาร์^๑ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น และหากจะเปรียบให้ใกล้เคียงกับที่ไทยเราจัดก็ตำแหน่งอุปราชภาคของเราที่ ๆ หรือนัยหนึ่งการจัดระเบียบเช่นนี้จะว่าอีกแล้วก็ตามของราชการ ทางมณฑลปัตตานีเมื่อคราวที่ได้จัดให้อยู่ในความปกครองของข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช สมัย (ครั้งเรียกว่าบริเวณแขก ๗ หัวเมือง) ก่อนตั้งขึ้นเป็นมณฑลนั่นเอง

ประเทศมะลายูภาคนี้มีพื้นที่รวมกันประมาณ ๒๗,๖๔๘ ตารางไมล์ มีพลเมืองราว ๆ ๑,๓๒๔,๘๕๐ คน

การปกครองแปลกกว่าทางสเตอร์ตส์เซตตลเมนตส์ มีสภาพบัญชาการรวมเรียก เฟเตอร์ัลเคาซิล กฎหมายที่ใช้ก็ตั้งขึ้นในสภาพบัญชาการรวมนี้เอง การดำเนินการต้องไฮคอมมิสชันนาร์ คือผู้สำเร็จราชการเกาวันาร์ สิงคโปร์พร้อมด้วยข้าหลวงใหญ่ ข้าหลวงประจำเมืองทั้ง ๔ เจ้าผู้ครองเมืองทั้ง ๔ ที่ปรึกษากฎหมาย ที่ปรึกษาการคลัง (ซึ่งฝ่ายอังกฤษตั้งมาไว้) กับพ่อค้าคฤหบดี (ที่ตั้งขึ้นเป็นสมาชิก) อีก ๖ นาย รวมเป็น ๑๘ นาย มานั่งจึงเป็นองค์ประชุมดำเนินการได้

ผู้สำเร็จราชการ (สิงคโปร์) โดยพระบรมราชานุญาตพระเจ้ากรุงอังกฤษมีสิทธิที่จะตั้งพ่อค้าคฤหบดีคนใดมาเป็นสมาชิกหนึ่งในที่ประชุม

๑ High Commissioner

๒ ตำแหน่งนี้เลิกเสียเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๖๘

๓ จำนวนนี้ดูไม่แน่นัก

สภาได้ แต่ผู้นั้นจะอยู่ในตำแหน่งได้ไม่เกินกว่า ๓ ปี ในเมืองหนึ่งยังมี สภาปกครองเมืองปลีกแยกออกไปจะเพาะเมืองหนึ่ง ๆ อีก สภาจะเพาะ เมืองนี้ มีเจ้าผู้ครองเมือง ข้าหลวงประจำเมือง กับมีสมาชิกมีจำนวน แล้วแต่ความต้องการของบ้านเมือง และจะเป็นราชวงศ์ของสลต่าน หรือกรมการเมืองตำแหน่งใด ตลอดพ่อค้าคหบดีผู้ใดมีจำนวนเท่าใด ก็แล้วแต่จะผ่อนผันกันไปตามประเพณีก็ได้ ทั้งไม่ชี้ชัดชั้นชาติและศาสนา แต่คงให้อยู่ในเกณฑ์ว่า เป็นคนในบังคับอังกฤษก็แล้วกัน คณะสภา จะเพาะเมืองก็มีอำนาจที่จะออกกฎหมายขึ้นใช้ณะเพาะเมืองตนได้ แต่ ต้องระวางบทใดที่ออกไป ต้องไม่ให้มีข้อความขัดกับบทที่สภานิติบัญญัติ การรวมออกไว้แล้ว ทุก ๆ เมืองมีสภาเค้าสุขุมภบาล เรียกกันว่า แซนิตารี-บอร์ด์ มีกรรมการบงการแบบเดียวที่เรียก มิวนิซีปาลิตี ในสเตอร์ลิ่ง เซตตลเมนตส์

วิธีจัดการศาลคูเป็นการสะดวกมาก ศาลสูงที่เรียกว่า สุปรีมชอร์ต ออฟเฟเดอเรเต็ดมาเลย์สเตตส์ ทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาด ศาลสูงนี้ จัดออกเป็น ๒ แผนก ก. แผนกศาลอุทธรณ์มีเหล่าข้าหลวงยุติธรรม เป็นสมาชิกพิจารณา. ข. แผนกศาลข้าหลวงยุติธรรม (ชอร์ตออฟฟิซึคัลคอมมิชชันนาร์). ศาลอุทธรณ์มีกำหนดพิจารณาคดีที่กัวลาลำเปอร์ เพียงปีละ ๔ ครั้ง ที่อัสโปท์ (ในเประ) ๒ ครั้ง การพิจารณาคดี ในศาลข้าหลวงยุติธรรมที่กัวลาลำเปอร์ กระทำกันตามปกติเวลาทุกเมื่อ แต่ในจังหวัดเซรัมบัน (ในนิกรีแซมบิลัน) กัวลาลำเปอร์และกวนตาน

(ในป่าหัง) เป็นครั้งเป็นคราว ในคดีบางเรื่องลูกความมีสิทธิจะอุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่นี้ต่อสภาองคมนตรีถึง ในกรุงอังกฤษต่อไปได้ ศาลต่ำ ๆ ดำเนินการวิธีเดียวกับสเตอร์ตส์เซตคิลเมนตส์ ก็มีศาลพิเศษจะเพาะสำหรับพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่และ(การ)ปกครองพวกกรรมกรจีนที่ทำการบ่อแร่ ยังมีศาลต่ำลงไปอีกชั้นเป็นศาลจะเพาะสะพานบ้าน เรียกกาทิสและบั้งชูลูสำหรับพิจารณาคดีระหว่างชาวบ้านนั้น ๆ เป็นส่วนกันเอง สภานิติสภาการเมืองซีตอำนาจผู้หนึ่งพิจารณานั้นให้

๓ ภาคที่สาม คือบรรดาหัวเมืองมะลายูที่ปกครองตัวเองปลีกอยู่ ๕ หัวเมือง ต่างคนต่างปลีกกันปกครองไม่เกี่ยวข้องต่อกันและกัน เช่น ๑ เคเคห์ (ไทรบุรี) ๒ ปาลิส ๓ กะลันตัน ๔ ตรังกานุ และ ๕ ยะโฮร์ และก็ต่างมีรัฐบาลของตนเอง มีสุลต่านหรือราชาปกครอง สุลต่านผู้ครองทรงไว้ซึ่งสิทธิในอำนาจแห่งกิจการภายในอาณาเขตของตน ทางอังกฤษเพียงตั้งที่ปรึกษาเข้าไปไว้ เพื่อสอดส่องระเบียบการอันจะพึงเป็นไป สุลต่านต้องรับคำแนะนำของที่ปรึกษา (ถ้าไม่เกี่ยวข้องต่อทางศาสนาและการภายใน) แต่เมื่อมองไปให้ไกลก็ไม่มีการสิ่งใดจะผิดกับที่จัดกันในเมืองทั้ง ๔ ที่เรียกรวมว่า สหรัฐมะลายูนั้น ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์มีอำนาจเหนือสุลต่านและราชาเหล่านั้น มีตำแหน่งเป็นไฮคอมมิชชันนารีอีกด้วยเหมือนกัน ประเทศมะลายูภาคที่สามนี้มีพื้นที่ราว ๒๓,๔๘๖ ตารางไมล์ และพลเมืองรวมกันประมาณ ๕๐๐,๑๘๘ คน

๑. Courts of Kathies and Penghulus

ระเบียบการปกครอง สุลต่านมีมนตรีสภาบัญชาการ ตัวสุลต่านเองเป็นนายก จำนวนสมาชิกแล้วแต่จะตั้งขึ้นตามเหตุการณ์อันพึงจะกระทำ การภายใน นัยว่าจะทำกันเพียงไรก็ได้ แต่อย่าให้ขัดกับรัฐประศาสนโยบายของอังกฤษ ทางยะโฮร์ออกจะก้าวหน้า ถึงมีสภาเสนาบดีของตัวเอง มีกฎเฉพาะในเรื่องตั้งเสนาบดี เช่นผู้เป็นต้องเป็นชาวมะลายู เกิดในเมืองนั้นและถือศาสนาอะหมัด สุลต่านทรงสิทธิในทางอำนาจตัดสินคำอุทธรณ์ศาลล่างได้เด็ดขาด

บรรดาเมืองมะลายูที่อยู่ในรัฐอังกฤษนี้ เมื่อกล่าวถึงพงศาวดารหรือตำนานเก่าแล้ว ถึงต่างเมืองต่างมีลัทธิขนบธรรมเนียมตลอดการปกครองของตนเองก็ดี แต่ทางเรื่องราวทางตำนานเดิม เช่นเมืองโคเคยเป็นไปฉนั้นโค คราวอดีตสมัยและด้วยเหตุการณ์อย่างไรจึงทำให้ตกไปอยู่ในความคุ้มครองของชาวต่างประเทศนั้นไม่ไกลกันนัก เมื่อพูดถึงตำนานก็เป็นเรื่องออกจะยืดยาวมากถ้าต้องการเล่า และว่ากันว่าหาพิสดารอย่างมีหลักฐานให้ตรวจพิสูจน์ได้นั้น ออกเป็นการค่อนข้างยากด้วย ที่พอเอามาเล่า ๆ กันได้ก็ล้วนอยู่ในยุคพุทธกาลแล้ว ๗๖๖ ปีโบราณ ๆ เช่นอย่างของฝรั่งหรือจีนหรือฮินดูที่เขาเรียกว่ากันไค้ชั้นสมัยตั้งสองสามพันปีล่วงแล้วไปเป็นอันไม่มี ที่นำมาเล่าในหนังสือนี้ก็เพียงเกลาเค้าจากคำบอกเล่ากับตามหนังสือนำทางเที่ยวสั้น ๆ ซึ่งเรื่องราวและถ้อยคำที่กล่าวนั้น อาจมีทั้งเคาและพลาดหรือทง ๒ ประการ ตอน

๑ สิทธิของสุลต่านอันนี้เพียงคำบอกเล่า

ที่โตมาพอจะเล่าได้ ก็จับเอากันสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี หรือ
 ต้น ๆ รัชสมัยกรุงศรีอยุธยาโบราณ แต่กระนั้นก็ยังว่าจะพรว้า ๆ กัน
 เสียอีก ตามหนังสือฉบับหนึ่งเขามีเรื่องแก้ตัวถึงความบกพร่องของ
 เหตุการณ์เหล่านี้ ซึ่งมีเหตุผลว่า การที่เป็นมาแล้วในทางจับตัวจับฝา
 ชนกันไม่ได้ ก็เพราะเมื่อหกเจ็ดร้อยปีที่แล้วไป เขตต์แคว้นมะลายู
 เหล่านี้ไม่ค่อยตั้งกันอยู่เป็นปกติ โดยมากถูกทำลายลงเสียด้วยภัยต่าง ๆ
 พักหนึ่งเป็นแขวงเป็นแคว้น พักหนึ่งกลับลงเป็นหมู่บ้าน ต่อมากลับ
 เป็นแคว้นเป็นแขวงเป็นเมืองขึ้นใหม่อีก ตลอดถึงโตใหญ่มีเจ้าบ้าน
 ผ่านเมืองปกครอง แต่แล้วมิช้าวกกลับกลายลงเป็นป่าเป็นดงไปตาม
 คราวตามสมัยเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาเสียเนื่อง ๆ ดังนี้

๑ บรรพบุรุษของมนุษย์ชาติมะลายูนี้ ว่ากันว่าอพยพมาแต่ทาง
 เหนือ คือในทวีปเอเชีย เข้าใจกันว่าพวกสามมังและสาไกได้เป็นเจ้าของ
 อยู่ก่อน และพวกที่มานี้ก็กระจายกันไปอยู่ตามหมู่เกาะ ไปทำการสมรส
 กับพวกชาวเกาะ ต่อมาถึงกับพวกอาหรับและอินเดียลงไปเรียกราค
 ทำมาหากินอยู่แล้ว และขณะนั้นยังเป็นชาวป่าเถื่อนกัน จำพวกที่ลงไป
 ล้วนเป็นศิวิไลส์กันดี เมื่อไปได้ที่ทางขึ้นใหม่ ธรรมดาก็ย่อมนำสรรพ-
 ธรรมนิยมลัทธิต่าง ๆ ตลอดคิดให้มีกฎบัตรกฎหมายขึ้น นำความเจริญ
 ชนิดโตที่ใช้ในประเทศของตน ตลอดถึงตั้งวิธมีเจ้านายขึ้นปกครอง
 หมายความว่าทางสุมาตราและชะวาออกจะเชิดหน้าชูตาก่อนที่อื่น ยุคนั้นมีลัทธิ

๑ เรื่องนี้ได้มาจากคำสนทนากับครูโรงเรียนผู้หนึ่งที่กัวลาลัมเปอร์

ชนบรรมนิยมและพิธีการบางอย่างทางฮินดูสถานเข้าไปแผ่ชานนิยม
 ใ้กันตลอดดินแดนแถบนี้ คำวนศุศักราชเห็นจะราว ๆ ที่พุทธกาล
 ล่วงแล้วมาสักพันปีเศษ ๆ เข้านี้เอง ในละแวกนั้น อาณาจักพะลัมบัง^๑
 ซึ่งตั้งอยู่ในเกาะสุมาตราภาคใต้ นับว่าเป็นอาณาจักรใหญ่ในหมู่มะลายู
 สมัยนั้นถึงดีดักันว่าเป็นมหาประเทศ นัยหนึ่งเรียกนครศรีวิชัย ประชาชน
 พลเมืองเป็นพุทธศาสนิกชน อำนาจของพะลัมบังขยายออกไปไกล
 ภาคใต้ถึงชะวาบาห์ลี ทิศเหนือโอบแต่ป่าหังตังกังนูลันตัน ตลอด
 ขึ้นไปถึงไทรบุรี ชัมทะเลไปรวมเอาเกาะลังกามาไว้ด้วย บรรดาราชา
 ล้วนมีบุญแก่ล้ากันเกือบทุกองค์ ทั้งคู่อกจะเป็นผู้มีศรัทธา พวกกัน
 สร้างวัดวาสุบุเจตย์ขึ้นไว้ตามท้องถิ่นที่ตนได้ไปตั้งนั้นมากต่อมาก วัดอุ
 เหล่านี้ยังมีปรากฏให้พิสูจนเห็นไ้ได้อยู่จนเดี๋ยวนี ยุคพะลัมบังพุทธศาสนา
 มิใช่จะแผ่ขึ้นมาเพียงคาบสมุทรมะลายู ยังแผ่ลงไปถึงชะวาและ
 เกาะแก่งที่ใกล้เคียงถึงบาห์ลิตัว้ย มีจดหมายเหตุทางจีนกล่าวว่า ในสมัย
 ราชวงศ์ซ้องเมืองพะลัมบังเคยทำไมตรีจิมก้องกับจีน จัดทูตไปสื่อสารสนัน
 ตลอดมีเครื่องบรรณาการไปส่ง อ้างเวลาที่ทูตไปว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๕
 ครั้งหนึ่ง พ.ศ. ๑๕๕๐ อีกครั้งหนึ่ง จีนเรียกพะลัมบังเป็น ๒ ชื่อ
 ซีลีโพเซ กับซันบอไฮ อำนาจพะลัมบังมีอยู่หลายชั่วอายุคน หรือ
 ว่าติดต่อกันมาจนถึงเมื่อไทยลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราชไ้ กับไ้
 หัวเมืองแขกในคาบสมุทรมะลายูเข้าไว้ จนถึงมะลากานัน มายาปะหิตี

๑ Palembang

๒ Majapahit

เป็นผู้มีอำนาจต่อพระลัมบังลงมา เป็นชาวชวาถือศาสนาฮินดู มีกำลัง
 วังชาจนปราบพระลัมบังลงได้ ใต้หัวเมืองขึ้นในคาบสมุทรมะลายูไปหมด
 อำนาจพระลัมบังถอยหลังลงไปเป็นลำดับ แต่มายาปะหิตก็เช่นพระลัมบัง
 มีศักดิ์านุภาพอยู่เพียงคราวราว ๆ สัก ๒๐๐ ปี ก็มาแพ้แก่ชะวามะหะหมัต
 ไปอีก พวกชะวามะหะหมัตนั้นแข็งขันในทางสงครามนัก เทียวปราบ
 ปราบบ้านเมืองน้อยใหญ่ในบริเวณนั้นได้ตลอด ยุคนี้ที่ศาสนาชะวามะหะหมัต
 ได้เริ่มระบาคขึ้นมาในคาบสมุทรมลายู และคงเป็นครั้งที่พระองค์มหาวังศา
 เจ้าเมืองไทรบุรี ประกาศเปลี่ยนลัทธิถือพุทธศาสนาเป็นอิสลามชะวามะ
 หมัต กับเปลี่ยนชื่อของตนเป็นสุลต่านนามูนาฟานสะ นั้นเองกระมัง

ครั้งชวาพวกหลังเข้ามาแผ่อำนาจกระนั้น พวกมะลายูตอนใต้ต่าง
 พากันหนีภัยขึ้นมาทางเหนือมาก ถึงแดนมะลากามาตั้งเคหะสถานกันขึ้น
 เป็นหมู่ ๆ จนต่อมาเลยทำให้มะลากากลายเป็นเมืองท่าสำคัญขึ้น ถึง
 เป็นต้นเค้าเหล่าเมืองมะลายูทั้งหลายด้วย สมัยนั้นมะลากาเฟื่องฟูใน
 อำนาจวาสนาขึ้นทุกที บ้านเมืองกำลังมีกำลังกันเต็มที่ แผ่แวนแคว้น
 ลงไปกว้างขวางตามฝั่งทะเลจนจดถึงเกาะสิงคโปร์ ภายในได้ป่าหัง
 ครงกานู ยะโฮร์ กับหมู่เกาะ ภาคใต้ถึงถึงกาอันเป็นเกาะสำคัญในทิศใต้
 ของคาบสมุทรมลายูขณะนั้น ยังมีอีกเสียงว่าได้ข้ามไปถึงกำปาร์และอินทรี
 (ในเกาะสุมาตรา) ด้วย

มะลาการมีอำนาจอยู่อย่างว่าก็ชั่วเล่น ไปได้ไม่ก็ชั่วอายุคนเท่าใด เพราะบรรดาราชา ๆ ที่ครองเมืองต่อ ๆ กันลงไป ไม่สู้นำพาต่อราชกิจนัก ไม่เพียงเท่านั้นเหล่าเสนาอำมาตย์ก็ปราศจากธรรมานุภาพเอาเสียด้วย

สงครามครูเสด^๑ เป็นสิ่งที่นำฝรั่งมาให้รู้จักกันของทางตะวันออก เช่นเครื่องเทศพริกไทย เนื้อไม้ อ้อย น้ำตาล เหล่านี้ แต่เรื่องนี้จะเพียงเป็นคำพูดกันเล่นก็ยังมีเสียงเลยไปอีกว่า เป็นสิ่งที่จูงฝรั่งให้เที่ยวมานั่งเมืองในโลกภาคนี้เสียด้วย เพราะพวกฝรั่ง ๆ นับแต่เสร็จสงครามรายนี้กันแล้วมาก็ต่างพากันบ่าออกมาทางตะวันออก ปอร์ตุเกสกับสเปนเป็นผู้เริ่ม ปอร์ตุเกสพายหน้าลงไปแหลมกึ่งุทโธปแล้ววกขึ้นมาทางอินเดีย สเปนข้ามไปอเมริกาแล้วละลงไปที่ ๆ เลยข้ามมาเกาะฟิลิปปิน ปอร์ตุเกสไม่สุดอยู่เพียงอินเดียถึงข้ามมาคาบสมุทรมะลายู เข้ามะลาการซึ่งเป็นเมืองคิงว่ากำลังรุ่งเรืองและก้าวหน้าอยู่กว่าเมืองแขกทั้งหลาย แต่ขณะที่ ปอร์ตุเกสเข้ามา ประจวบเวลากำลังของมะลาการอ่อนลงเสียแล้ว ปอร์ตุเกสเข้าไปอยู่ได้ไม่ช้าเท่าใด ก็เกิดการเมืองเรื่องใหญ่ ๆ กันขึ้น มะลาการเสียแก่ปอร์ตุเกสในคราวนั้น ยุคนั้นว่าราวเมื่อสักสามสี่ร้อยปีล่วงแล้วนี่เอง ปอร์ตุเกสปกครองมะลาการอยู่ถึง ๑๓๐ ปี ได้นำเอาของฝรั่งนับแต่ขนบธรรมเนียมจรรยา คำรับตำราวิชาต่าง ๆ เข้าไปฝังไว้มากตลอดถึงศาสนา

๑ Crusades, เป็นสงครามศาสนาครั้งฝรั่งรวมกันไปรบตุรกีที่ปาเลสไตน์

คริสต์ศาสนาที่เกิดขึ้นในคาบสมุทรนั้นก็เริ่มมีในครั้งนั้น ปอร์ตุเกสได้
 มะลากาแล้วก็ขยายอำนาจต่อไป ได้เกาะในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเข้าไว้อีกหลาย
 เกาะ กล่าวกันว่าเรือลงมาจากใต้ชะวา หากสมันนั้นอัสแจยังมีกำลังแก่กล้า
 มิฉะนั้นเกาะสุมาตราเองก็คงเสียเหมือนกัน อำนาจปอร์ตุเกสมาหมดลง
 เมื่อคาลบูเกก ฮาซีวิตไม่แล้ว การปกครองหัวเมืองขึ้นอ่อนลงเป็นลำดับ
 แม้นยุโรปก็เฉื่อยชาไม่สู้มีใครจะนำพากิจการทางนี้ วิลันดาเป็นอำนาจ
 ที่สองรองเข้ามา ในเบื้องต้นลงมือทำการก็ทำความสัมพันธ์กับยะโฮร์
 ขยายอำนาจในทางก่อวิวาทกับปอร์ตุเกส ดังเริ่ม ย่ำสะเกก คักปลันเรือ
 “คาร์ก”^๓ ของปอร์ตุเกสที่บรรทุกสินค้ามาจากมาเกา และริบเอาเข้าของ
 ในเรือเสียสิ้น นายพลเรือมาติลฟี นับว่าเป็นผู้นำอำนาจวิลันดาเข้าไป
 ทว่าในคาบสมุทรนั้น พวกแขกยะโฮร์กับพวกมะลากาที่หนีปอร์ตุเกสลง
 มา วาระจะล่วงไปแล้วเท่าใดก็ตาม ความติดต่อกับปอร์ตุเกสแม้ล่วงมา
 จนบัดนั้นก็ยังมีกันไม่ได้ โครงการของมาติลฟีที่ตั้งวางในขั้นแรกก็คิดแย่ง
 มะลากาโดยหาทางช่วยเหลือจากยะโฮร์ คุ้มทางนั้นก็มองหาช่องจะแก้

๑ Affonso d' Albuquerque

๒ Jacob van Heemskerck

๓ Caraque เป็นเรือเดินทะเลสำหรับบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ของปอร์ตุเกสสมัยนั้น
 เนื่องจากเรือนั้นบรรทุกสินค้ามีของหลายครามมีค่าถึงสามล้านกิลเดอรไป วิลันดาจับของ
 หลายครามเหล่านั้นได้ ต่อมาเลยเรียกของหลายครามว่า “คาร์ก” เสียตามชนิดเรือ

๔ Admiral Cornelis Matelief

แก่นกันอยู่ทุกเมื่อ ๆ เมื่อความประสงค์ของวิลันตามามีขึ้นเป็นระนึกว่าตรงกับความต้องการที่ยะโฮร์จ้องมานาน เป็นธรรมชาติการก็สำเร็จ แต่เรื่องขึ้นต้นไม่เป็นผลลงได้ เพราะฝ่ายยะโฮร์เกิดมีสงครามกันขึ้นเสียกับอักษแจ พวกอักษแจจับเอาตัวสุลต่านไปได้ ทั้งเอาพวกวิลันดาลงไปก็เสียตัว

ยะโฮร์เสียความอติสรภาพอยู่ไม่ช้าเท่าไรก็คืนตัวได้ พ. ศ. ๒๑๘๓ ถึงเข้าช่วยวิลันดาตีมะลากาเอาจากปอร์ตูกีส วิลันดาปกครองมะลากาอยู่กว่า ๑๕๐ ปี อำนาจวิลันดาขยายออกไปทั่วอาณาจักรมะลายูอย่างรวดเร็ว ทิศเหนือขึ้นไปถึงเมืองไทร ๆ ทางใต้ก็สุดยะโฮร์

ส่วนอังกฤษแม้ออกมาอยู่ตะวันออกกับเขานานเท่าใดก็ดี แต่เมื่อจับเอาอินเดียนเข้าได้แล้ว การก้าวหน้าไม่ปรากฏว่าได้ออกไปให้ไกลอีกนัก ย่านไกลในทะเลมะลายูมีเพียงบันกูลันในเกาะสุมาตรา ฝรั่งเศสสำคัญที่ทำการให้กับชาติของตนเนื่องในคาบสมุทรมะลายู ทั้งศาลบูเกกให้กับปอร์ตูกีสและมาตีลฟให้กับวิลันดาจนโต กับตันไลต์ กับสแตมฟอร์ดแรฟเฟิลส์^๒ ก็ทำให้แก่อังกฤษนั้นนั้น กับตันไลต์จัดการเอาเกาะหมากไปได้ใน พ. ศ. ๒๓๒๙ เกาะหมากนับว่าเป็นแผ่นดินผืนแรกของอังกฤษในคาบสมุทรมะลายู เมื่ออังกฤษมาตั้งสมบัตินั้นในท้องที่ที่กำลังอำนาจวิลันดามีเบียดอยู่ดังนี้ การแข่งขันกันและกันในทางอำนาจเป็นธรรมชาติ

๑ Captain Francis Light

๒ Sir Stamford Raffles

ต้องมีกันขึ้น พ.ศ. ๒๓๓๘ วิลันดาเสียมะลากาแก่อังกฤษ ต่อนั้นไม่ช้า
อังกฤษยังข้ามไปที่ชะวาของวิลันดาได้อีก อังกฤษปกครองชะวาอยู่ ๕ ปี
และนับแต่ได้มะลากามา ก็ถือว่าเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในแคว้นมะลายูแต่ผู้
เดียว พ.ศ. ๒๓๔๓ ได้ขายแดนของไทรบุรีที่เรียกโปรวินซ์เวลเลสเลย์
อีกตำบล หนึ่งแห่งเรื่องว่าเพื่อป้องกันพวกสลักบูกิสจะเข้าไปก่อการ
จลาจลในเกาะหมาก

เมื่ออังกฤษได้ที่มั่นตามเหนือเป็นที่เชื่อแล้ว ก็ยังมองหามาทางด้าน
ใต้ อีก เพราะแรฟพลซังค์เห็นภัยอยู่ข้างหน้าในเรื่องที่อังกฤษกินชะวานั้น
เสีย ระหว่างตำริกันนี้พอตีมองเห็นเกาะสิงคโปร์เป็นที่เหมาะแก่ความ
ประสงค์ ในเวลานั้นยะโฮร์เป็นเจ้าของ และทางยะโฮร์ระหว่างราชวงศ์
ไม่สู้มีความปรองดอง สุลต่านเจ้าเมืองเกิดการระหองระแหงขึ้นกับพี่ชาย
ผู้สืบทอดเป็นตำแหน่ง^๒ อังกฤษเข้าหนุนหลังตำแหน่งซึ่งเวลานั้นมา
ตั้งคนเป็นใหญ่อยู่ในเกาะสิงคโปร์ พ.ศ. ๒๓๖๑ ตำแหน่งก็ยอมตกลง
ทำสัญญายกให้ อังกฤษได้เกาะสิงคโปร์แต่ครั้งนั้น พ.ศ. ๒๓๖๕ ได้
คิดตั้งชื่อกับเกาะน้อยใหญ่ที่ใกล้เคียงจากประะ ดำเนินเหตุการณ์ก็เท่าที่ทำ
ในไทรบุรีเรื่องตำบลดโปรวินซ์เวลเลสเลย์นั้นอีก ได้เมืองประะเอง
พ.ศ. ๒๔๑๗ แล้วได้สลังงอ และนิครีแซมบิลันก็เริ่มมีเหตุในปีเดียว
กันนั้น และได้ป่าหังโนราว พ.ศ. ๒๔๓๐

๑ ศักราชราชันดูไม่สู้จะแน่นอนนัก พบในหนังสือฝรั่งบางเล่มว่า ค.ศ. ๑๘๘๘ บางเล่ม
๑๘๐๐ บางเล่มว่า ๑๐ ปี จากระยะเวลาที่อังกฤษได้เกาะหมากแล้วก็ตาม

๒ Temenggong ตำแหน่งนี้ดูเค้า ๆ ก็สมุหนายกของเราและผู้ขึ้นชื่อ คนกูยเซิน

เรื่องราวที่เมืองเหล่านี้เสียแก่อังกฤษเกือบว่าไม่มีอะไรนอกจากจะ
 ลงโทษว่าตัวเองเป็นผู้ทำให้ เช่นเมืองประพองจับรู้จักอังกฤษก็มีเรื่อง
 เรื่อยมา นับแต่ พ. ศ. ๒๓๖๑ เจ้าเมืองเกาะหมากเข้าไปขอทำสัญญาให้
 คนอังกฤษมีสิทธิเข้าไปค้าขายได้ ประะก็ไม่ขัด พ. ศ. ๒๓๖๘ ประะเกิด
 วิวาทกันขึ้นกับสลังอด้วยเรื่อง ๆ ติดต่อกันชายแดน อังกฤษเข้าเป็น
 ธุระทำความปรองคองให้ความบาทหมางทั้งสองฝ่ายนับว่าสงบลง เวลา
 นั้นเมืองประะเป็นประเทศราชของไทย อังกฤษฉวยโอกาสในเรื่องช่วย
 เหลือการวิวาทกับสลังอได้ พอรุ่งขึ้นจึงส่งกัปตันเบอร์นีย์^๑ เข้ามา
 เจรจาและขอขยายสัญญาทางพระราชไมตรีเพิ่มเติม. แม้ข้อสัญญาที่เข้า
 มาขอทำเรื่องเมืองประะจะเป็นส่วนหนึ่ง และก็เพียงว่าขอให้ไทยถอน
 ความเป็นเจ้าเป็นใหญ่เสียจากประะ กับรักษาความอิสระภาพของสลังอ
 ส่วนประะแม้พระยาประะเจ้าเมืองจะยังพอใจถวายต้นไม้เงินทองอยู่
 อังกฤษก็จะไม่ขัดข้อง ฝ่ายอังกฤษก็รับรองจะถือความอิสระภาพของ
 ประะและสลังอ จะไม่ให้สลังอเข้าไปรบกวณประะเอาดินแดนอีก
 และทางไทยก็ไม่โต้แย้ง ยอมรับทำสัญญาตกลงให้อย่างเรียบร้อยไปก็ดี
 แต่ต่อมาเพียงได้ปี ฝ่ายอังกฤษที่เกาะหมากกลับส่งทหารเข้าไปไล่พวก
 ไทยที่เจ้าพระยานคร ฯ ส่งเข้าไปไว้ในเมืองประะให้พากันรีบออกเสีย
 ทั้งบังคับพระยาประะให้งดถวายบรรณาการต้นไม้เงินทองอีกด้วย เรื่อง
 ที่อังกฤษเข้าไปทำการในประะครั้งที่สอง ถ้าใคร่ครวญดูก็อยู่ข้างรุนแรง

๑ Captain Henry Burney

แต่ไม่ปรากฏว่าข้างไทยได้มีปากเสียงออกไปจนใดเช่นนั้น ก็เป็นข้อที่
 น่าทึ่งกันมาก แต่มีผู้เอาเรื่องชั้นสันนิษฐานกล่าวกันเป็นนัยว่า คงเป็น
 คิวยี่ที่เวลานั้นทางไทยกับพะม่ายังไม่เลิกด้วยบรรบารพ่าพันกันที่ ไทย
 ต้องระวังพะม่าอยู่หน้าหนึ่ง จึงไม่อยากจะเอาอังกฤษมาเป็นข้าศึกชั้น
 อีกหน้าหนึ่ง อีกประการเวลานั้นอังกฤษกับพะม่าก็มีข้อระหองระแหงกัน
 ชื่นมาอยู่แล้ว ไทยคงต้องการมืออังกฤษหุบพะม่าก็เลยมิได้มีการพุดจา
 หรือเพียงต่อกว่ากันไป เตาเอาตังนี้ ทางประการบ้านเมืองนับว่าเห็นห่าง
 เข้าไม่มีใครนำพาอย่างใด จนปล่อยให้มีการจลาจลรายใหญ่ ๆ เกิดขึ้น
 เนื่อง ๆ เรื่องสำคัญรายที่หนึ่งก็แขกกับจีนและจีนกับจีนเอง วิวาทกันที่
 บ้านลารุต แย่งชิงการหากินและเพื่อสงวนความเป็นใหญ่ เกิดที่รันพัน
 แหกกันไม่สิ้นสุด^๑ รายที่สองแขกกับแขกเกิดแตกแยกกันขึ้นอีก ล้วนหมู่
 เจ้านายในราชวงศ์แย่งบัลลังก์กันในอนาคต การจลาจลสองรายนี้เป็น
 เหตุให้มีการบกพร่องขึ้นในรัฐาภิบาล สุลต่านเองก็ไม่สามารถจะจัด
 การห้ามปรามได้ เพราะผู้ใหญ่ ๆ ก็ไปอยู่เสียในบุคคลจำพวกนี้ โจรภัย
 ทั้งฝ่ายบกฝ่ายน้ำเที่ยวลุกลามไปทั่วเมือง ไม่จะเพาะแต่ในเขตต์แคว้น
 ยังลามเข้าไปถึงแดนอังกฤษอีก รัฐบาลสเตอร์ตส์ขอให้จัดการระงับ ทาง
 แขกไม่เพียงไม่รบยังส่งเสริมเอาเสีย เบืองปลายอังกฤษต้องใช้กำลัง
 ประกติกเป็นของอังกฤษมาด้วยเหตุนี้ ส่วนสลั่งงอเรื่องราวก็พอ ๆ กัน

๑ เรื่องุ่นวายรายนี้พบในหนังสือ ๓ เล่ม แม้สาเหตุตงกันก็ดี แต่ผลความคุแตก
 กระจ่ายไปไกลกนอยู่

สาเหตุที่ที่เจ้านายแตกความสามัคคี ไม่ใช่จำพวกบุคคลเล็กน้อยนับแต่
 สุลต่านลงไป คุณไม่มีใครยอมกันและกัน จนเป็นการให้เกิดศึกกลางเมือง
 ทำให้การโจรผู้ร้ายเที่ยวมีไปทั่วทุกมุมบ้าน อังกฤษได้รับความเสียหาย
 จึงส่งเรือรบเข้าไปดูที่และระวางเหตุ ทหารอังกฤษในเรือรบไปถูกแขก
 ฆ่าตาย ก็เลยเกิดเรื่องใหญ่กันขึ้น การเจรจาโต้แย้งกันอยู่กว่าเดือน ใน
 ที่สุดเรียบริ่ยตกลงกันได้ ฝ่ายสลังงอ ยอมรับให้อังกฤษตั้งข้าหลวงเข้าไป
 กำกับปกครอง และในปีนั้นนิครีแซมบิลันก็จับก่อเรื่องอันเป็นเหตุให้
 เสียเมืองตนเองแก่อังกฤษเข้าอีก ประเทศเประ สลังงอ และนิครีแซมบิลัน
 เป็นเมืองที่ภูมิพินติดต่อกันลงไป ตามตำนานเมืองนิครีแซมบิลัน
 ตั้งขึ้นโดยรวบรวมเขตต์แขวงเข้าด้วยกัน ๙ แขวง ตั้งปรากฏตามชื่อที่แปล
 กันออกได้ความ “นิครี” ว่านครหรือเมือง “แซมบิลัน” ว่าแก้ว
 กระนั้น เมืองนี้ ๆ ไปอีกที่ออกจะไกลห่างเมืองเยอรมนีสมัยก่อน
 สงครามมากตลอดระเบียบการปกครอง จำนวนแขวงทั้ง ๙ ที่รวมตั้ง
 กันขึ้นนั้น ก็คือ ๑ สุโห่งอุยง ๒ กาลัง ๓ ยาละบุ ๔ สักกาหมัด
 ๕ นั้นหนิง ๖ แปชีร์เบซาร์ ๗ รำเบา ๘ อาลูปาหัง และ ๙ ยาไหล
 แต่ตอนนี้เป็นของเก่า มาเวลานี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเสียมาก เช่น
 บางแขวงตกเข้าไปเป็นของสลังงอ บางแขวงตกไปอยู่ในปาหัง และ
 บางแขวงเข้าไปรวมเสียกับยะโฮร์ ภาคเมืองนิครีแซมบิลัน ณ บัดนี้
 เรียกกันว่า นิครีแซมบิลันใหม่ คราวเมื่อเขตต์แขวงทั้งเก้าที่กล่าวมานี้
 รวมตั้งกันอยู่ ต่างแขวงต่างมีพ่อขุนหรือพ่อเมืองปกครองแยกกันไป มี

หัวก๊กเรียกกันว่า ย่าต่วน เป็นใหญ่ควบคุมอย่างเยอรมันครั้งมีเจ้าเมือง
 ปรัสเซียเป็นไกเซอร์ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๑๖ พวกนักรายามาลาหามาขึ้นเป็น
 หัวก๊ก แต่พวกมะลายู ไม่เหมือนพวกเยอรมัน ทงเมืองที่พลเมืองสำสอนมี
 ชาวสุมาตราเป็นต้น การปกครองเมืองเช่นนี้จึงไม่เป็นการสำเร็จ สาเหตุ
 ก็แย่งความเป็นใหญ่ขึ้นในระหว่างพวกพ่อขุนต่อพ่อขุน แม้ตัวย่าต่วน
 หัวก๊กเองก็พลอยเป็นไปเสียด้วย ความไปปรองดองกันเช่นนี้ ไม่จะเพาะ
 ตัวและจะเพาะอายุคน ยังต่อมาถึงบุตรต่อบุตร และหลานต่อหลาน
 เหตุร้ายที่โตใหญ่ก็ครั้งคาโตะคลาน้ำพ่อเมืองแขวงสุโขงอุยงวิวาทกับ
 คาโตะพันทาร์เรื่องเมืองสลังงอในเวลาวิวาทกันอยู่กับอังกฤษ เพราะ
 พวกสลังงอหนึ่งอังกฤษเข้าไปอาศัยทำการต่อสู้อยู่ในนั้น อังกฤษขอให้
 คาโตะคลาน้ำขับไล่ ทางคาโตะพันทาร์เข้าขวางไม่ยอมให้ทำ ไม่เพียง
 เท่านั้นยังกลับลอบทำการส่งเสริมให้พวกตนคอยค้อมทำร้าย จนคลาน้ำ
 ต้องขอความอารักขาตรงไปต่ออังกฤษ พ่อเมืองต่อพ่อเมืองวิวาทกัน
 เช่นนี้อยู่นองเนืองนิตย์ ที่ระอาอีกปลื้กตัวเข้าหาอังกฤษกันต่อ ๆ ไป การ
 วิวาทเช่นนั้นก็ไม่วายได้ ที่สุดอังกฤษต้องจัดการถอดย่าต่วนออกเสีย
 ตั้งข้าหลวงของตนขึ้นใหม่แล้วส่งเข้าไปให้รักษาการ เหตุผลทางปาหัง
 มีเรื่องต่างกัน มาทางพงศาวดารหรือตำนานก็ออกจะมีต ๆ ยิ่งตอน
 ยุคโบราณ ๆ กลับเปลี่ยนแปลงถึงทำให้พากันสงสัย พวกนี้เดิมจะไม่ใช้มะลายู
 เพราะมีของใกล้ ๆ อินทอยู่หลายอย่าง ดังปรากฏในจดหมายเหตุจีน
 เขียนไว้รายหนึ่งกล่าวว่า เมื่อสักสี่ร้อยปีที่ล่วงมา ชาวเมืองพากันนับถือ

รูปจำลองสลักทำขึ้นเองด้วยไม้หอม และเมื่อโรประสงก์จะเสียดโชกหา
 ลากก็เอามนุษย์ทั้งมีชีวิตมาฆ่ากันซึ่ง ๆ หน้า เอาเลือดบูชารูปไม้สนั้น ทั้ง
 หญิงชายเอาไผ่ผมสูงเกล้าขมวดอย่างจุก ใช้ผ้าผืนเดียวนุ่งห่ม นุ่งชาย
 ตัวคั่นมาห่มอีกชาย อภรณ์ของหญิงใช้ห่วงร้อยตามหน้าอย่างทาง
 อินเดีย เจ้านายสมัยนั้นก็ไม่ใช่ภาษามะลายู ลัทธิธรรมนิยมเช่นนี้ฟังได้
 หมดลงเมื่อวงศ์ทางมะลาคาเข้าไปเป็นใหญ่เท่านั้น ในราวศักราชปีที่ล่วง
 แล้วนี้ไป ปาหังเคยรวมความปกครองเดียวกับยะโฮร์ ฟังมาแยกออกจาก
 กันคราวเกิดการจลาจลพวกบูกิส ยุคสุลต่านหนีหลบเอาตัวรอดออกไป
 อยู่เกาะเรียว ตั้งบันตะหะราให้รักษาเมือง บันตะหะราได้ทีก็ฉวยโอกาส
 นั้นตั้งตัวเป็นเจ้าของ เรื่องที่เมืองปาหังต้องเสียแก่อังกฤษก็เงินใน
 บังคับเข้าไปถูกฆ่าในเมืองปากัน รัฐบาลสิงคโปร์ขอให้จัดการไต่สวน
 และส่งตัวคนร้าย บันตะหะราไม่ยอม แม้ความบาดหมางจะถึงเข้าซัด
 แห่งการสงครามทางปาหังก็ยังเฉยอยู่ มาตกลงกันได้เมื่อยะโฮร์เข้าจัดการ
 ไกล่เกลี่ยและบันตะหะรายอมให้อังกฤษส่งที่ปรึกษาเข้าไปช่วยดำเนินการ
 เมือง พ.ศ. ๒๔๓๘ ปาหังขอรวมการปกครองเข้าอยู่กับสหรัฐมะลายู
 อังกฤษช่วยจัดให้และยกบันตะหะราขึ้นเป็นสุลต่านในปีนั้น

๑ เรื่องเหล่านี้ได้จากสุภาพบุรุษมะลายูผู้หนึ่งเล่าให้ฟังเมื่อไปพบกันคราวงานแอดโฮม ที่
 บ้านข้าหลวงใหญ่เมืองกัวลาลัมเปอร์

๒ เป็นตำแหน่งของมะลายูเห็นจะเท่ากับสมุหพระกลาโหม ด้วยเป็นตำแหน่งทหารและ
 คู่กับตำแหน่ง ตำแหน่งทางมะลายูนี้ดูใกล้เคียงของเรามาก เช่นทางเปรมะก็คล้าย ๆ
 อัครมหาเสนาบดีแล้วก็ตุสตะมกั ซึ่งมี ๔ ที่เรียกว่า Orang Besar Empat
 ต่อมาก็อย่างมนตรี ๘ เรียกว่า Orang Besar Delapan แต่เขายังต่อ ๘ มี
 ๑๖ อีกชั้น

การพักที่เมืองอีโปห์ค้างคืน^๕ ได้จัดแบ่งผู้พักตามเสด็จออกเป็นสองพวก ให้พักแห่งละพวก คงพักเสียในรถไฟนั้นเองแห่งหนึ่งพวกหนึ่งให้ขึ้นไปอยู่บนโฮเตลที่ประทับอีกแห่งหนึ่งอีกพวกหนึ่ง

สถานี่รถไฟที่เมืองอีโปร์นี้ใหญ่โตกว้างขวางมาก โฮเตลทำออกไปด้านหลังเป็นตึกสองชั้น สูงต่ำกว้างยาวขนาดห้างสิงห์โตและรูปแบบแผนผังก็อย่างนั้น ชั้นบนจัดเป็นที่แขกพัก ชั้นล่างเป็นห้องรับประทานจะจัดจำนวนผู้พักให้อยู่ได้สบายไม่ต่ำกว่าร้อย ค่ำวันนั้นมิได้เสด็จประพาสแห่งใด

วันพุธ วันที่ ๒๕ กันยายน

เมืองอีโปห์ ประะ

เวลาราว ๑๑.๑๕ ก.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเสื่อปากกองม้าหลวง ฯ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยเจ้าจอมสุวัฒนาและข้าราชการที่ตามเสด็จในชุดบางท่านไปทรงเยี่ยมสุลต่านอิสคานดาร์ (เจ้าผู้ครองนครประะ) ที่คุ้ม สุลต่านรับเสด็จพระราชดำเนินและนำรายาประะไหมสุหรี ชายา รายาหะลิมา นางสาวรายาปวนนิจิ หลานสาว กับเจ๊ะเร่ฟฟีคัว น้องสะใภ้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับสุลต่านและวงศ์ญาติเหล่านั้นทั่วถึงแล้ว ประทับอยู่ ณ คุ้มสุลต่านอีกพอสมควรแก่เวลาที่เสด็จกลับเลยประพาสท้องที่ต่าง ๆ ในเมืองอีโปห์ต่อไป เสด็จถึงที่ประทับประมาณ ๑.๐๐ ล.ท.

๑ ตอนนี้เป็น ๓ ชั้น

เมื่อเสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว ประมาณราว ๓.๐๐ นาฬิกา หลังเที่ยง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยข้าราชการบริพารทั้งฝ่ายในฝ่ายหน้ายังบ้านนายยูทองเสงในงานสโมสรน้ำชา อย่างที่ฝรั่งเรียก “ทีปาร์ตี” ซึ่งคณะพ่อค้าจีนในนครเปเร่มีกับปีตันจุงไคผิน เป็นหัวหน้าจัดรับเสด็จฯ เจ้าของงานได้เชิญแขกชั้นผู้ดีทั้งหญิงชายเป็นจำนวนมากมาคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย เมื่อรถพระที่นั่งใกล้จะถึง เจ้าของงานพร้อมด้วยบรรดาแขกเหล่านั้น ได้พากันออกมาคอยรับเสด็จอยู่เชิงบันไดบ้าน ณ ลานหน้ามุข พอเสด็จลงจากรถพระที่นั่งแล้วทรงของรัฐบาลเปเร่ ซึ่งสุลต่านจัดส่งมาให้ช่วยเหลือในงานนี้กับบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เจ้าของงานเข้าเฝ้าฯ และนำเสด็จสู่ห้องโถงที่จัดเตรียมไว้เป็นห้องพระโรง กราบบังคมทูลเชิญประทับบนพระเก้าอี้ ทั่วกับปีตันกับเจ้าแก่เสียงซินหน่ายืนเรียงกันเฝ้าอยู่เบื้องขวาแห่งที่ประทับ พอได้เวลาอันสมควร เจ้าแก่เสียงซินหน่าทูลเบิกบรรดาแขกที่เชิญมาเฝ้าแล้วกราบบังคมทูลแสดงความยินดีในการที่ได้ทรงพระมหากรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานโอกาสให้พวกเขาได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้คราวนี้เป็นภาษาจีน พอจบเจ้าแก่กับปีตันทั้งสองพร้อมกันถวายคำนับ ถวายคำนับตามแบบจีน ต่อมากับปีตันกล่าวขึ้นเป็นภาษาอังกฤษชักชวนบรรดาสุภาพสตรีและบุรุษที่ยืนเฝ้าอยู่ให้พร้อมกันถวายพระพรชัยเป็นถ้อยคำทำนองว่า “ขอให้ทรงพระเจริญ.” พอเสร็จพิธีคอนันต์ เจ้าของงานเชิญเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรตัวบ้าน นำ

เสด็จทอดพระเนตรบรรดาห้องและเครื่องตกแต่งที่จัดประดับไว้ทั่วไปในบ้านแล้วเชิญเสด็จประทับเสวยน้ำชา เวลาเสวยนั้น นายกับบิณฑูเป็นผู้เป็นนายกแห่งงาน ได้กราบบังคมทูลสรรเสริญพระเกียรติยศและถวายพระพรชัยด้วยคำอันไพเราะเป็นภาษาอังกฤษอีก ถ้อยคำนั้นเมื่อปรุปรวมกันเข้าเป็นรูปแล้วคงมีความดังนี้ :-

“ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในการที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเสด็จมาให้คณะข้าพระพุทธเจ้าได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทจะเพาะพระพักตร์ ณ ที่นั้นในวันนั้นนั้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ๆ ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าคณะจีนแห่งนครเประนั้นมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งหาที่สุดมิได้

คณะข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ ถึงข่าวเสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองเหล่านั้นก็เมื่อไม่ถึง ๒ สัปดาห์ที่แล้วมานี้เอง มิได้หวังด้วยเกล้า ๆ เลยว่า การเสด็จพระราชดำเนินอันจำเป็นรีบร้อนตรงไปยังสิงคโปร์ ดังทราบมานั้น จะเป็นพระราชวโรกาสให้ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทหยุดประทับเมืองฮิโป้ได้แม้ชั่วเวลาเล็กน้อย ต่อเมื่อสองวันก่อนหน้านั้นพระอนุภูลสยามกิจสหายเก่าของข้าพระพุทธเจ้าได้มาถึงนี้ มาเล่าว่า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมีพระราชประสงค์จะประพาสบ้านกิงตา ซึ่ง เป็นเกาะท่ามกลางแห่งแคว้นการทำเหมืองแร่ของเหล่าข้าพระพุทธเจ้า

๑ หมู่บ้านหนึ่งในเมืองฮิโป้ แต่ตรงนี้หมายความว่าเมืองฮิโป้ อย่างพวกเราชาวเหนือเรียกตัวเมืองสวรรค์โลกว่าวังไม้จอน

ชาวจีนที่ได้มาประกอบการอาชีพอยู่หลายชั่วอายุคนนั้นเข้า จึงทำให้คณะ
ข้าพระพุทธเจ้ามีความปลื้มใจเป็นล้นพ้น

มาตราว่าข่าวการเสด็จพระราชดำเนินประพาสจะกระชั้นถึงคั้งนี้มา
เหล่าข้าพระพุทธเจ้ายังรู้สึกตัวยงเกล้า ๆ ว่าจะเพิกเฉยเสียโดยมิได้ฉลอง
พระเดชพระคุณจัดการรับเสด็จพระราชดำเนินให้สมพระเกียรติยศอย่าง
ใดในเคหะท่ามกลางที่ทำการเหมืองแร่^๕นี้มิได้เป็นอันขาด แม้จะมีเวลา
ได้ทราบเกล้า ๆ อย่างจวนเจ็จถึงเพียงนี้ก็ หนึ่งข้าพระพุทธเจ้าขอพระ
ราชทานกราบบังคมทูลว่ายอมเป็นที่โสมนัสและรู้สึกในพระมหากรุณา
ธิคุณที่ได้ทราบเกล้า ๆ ถึงการที่ได้ทรงพระเมตตาอุปถัมภ์บำรุงอาณา
ประชาราษฎร์ผู้ร่วมชาติกับข้าพระพุทธเจ้า ที่เข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
อยู่ในพระราชอาณาจักรของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทนั้นอยู่เสมอ เหล่า
ข้าพระพุทธเจ้าอาจหวังตัวยงเกล้า ๆ อีกว่า มวลหมู่ที่มาชุมนุม ณ ที่นี้
นับแต่บรรดาหัวหน้าคณะ ข้าพระพุทธเจ้าในนครเประ ตลอดจนเหล่า
ข้าราชการเจ้าหน้าที่และมิตรสหายทั้งหลายที่เต็มใจรับเชิญมาเฝ้า ๆ ชม
พระบารมี คงพากันกระทำให้เข้าพระราชหฤทัยได้ที่ว่ามวลข้าพระ
พุทธเจ้า มีความปริตาปราโมทย์ต่อเกียรติยศที่ได้รับอันไม่มีเสมอเหมือน
นี้เพียงใด

ในที่สุดข้าพระพุทธเจ้า และในนามของคณะข้าพระพุทธเจ้าใน
นครเประ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายพระพรชัย ขอให้
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จงทรงพระเกษมสำราญ ปราศจากโรคนิตราย

อย่าให้มีอุบัติเหตุอันใดมาฟ้องพานต่อพระราชประสงค์ที่จำนงหมาย
ในการปกป้องรักษาพระราชอาณาจักรอันรุ่งเรืองไพศาล ให้ดำเนินไป
ด้วยดีเทอด

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเจ้าของงาน มี
ใจความเป็นเค้า ๆ ว่า ในการที่พระองค์เสด็จประพาสเมืองอิปห์ได้ครั้ง
พระองค์รู้สึกยินดีอยู่มาก ในการเดินทางครั้งนี้เมื่อพระองค์ทรงตระหนัก
พระพลุ้ยว่าเป็นการเหมาะแก่พระองค์ที่จะเสด็จ ๆ ก็ทรงแวะมา เป็น
ที่ยินดีแห่งพระองค์มากที่ได้มาทรงพบกับเหล่าบรรดาคณะชนจีนบ้าง
วันนี้ พระองค์ทรงชอบใจที่เขาเหล่านั้นพากันมีใจจงรักภักดีรับรอง
พระองค์ แล้วทรงมีพระกระแสต่อไปว่า บรรดาเหล่าชนจีนนั้นก็ไป
ฟังพระบรมโฑธิสมภารตั้งเคหะสถานในพระราชอาณาจักรของพระองค์
ปะปนอยู่กับประชาชนพลเมืองของพระองค์มาหลายชั่วอายุคนแล้ว
เหมือนกัน แม้บางครั้งเหล่าพวกจีนนั้นได้พากันเกิดปากเสียงขึ้นบ้าง
ก็ดี พระองค์ก็ยังทรงยินดีที่ได้ทรงเห็นพวกจีนเหล่านั้นพากันตั้งหลัก
ฐานอยู่อย่างสำราญมั่นคง เหล่าพวกจีนนั้นนับว่าได้ช่วยเหลือในการ
ประกอบกรรออกุทธสาครกรรม อันเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญต่อพระราช-
อาณาจักรของพระองค์อยู่ทางหนึ่ง พระองค์ทรงยินดี และมีพระราช-
ประสงค์ที่จะให้เขาเหล่านั้นพากันเข้าไปตั้งหลักฐานอยู่เสมอ ทั้งนาย
จุงโทมินกล่าวถึงทางสหรัฐมะลาญว่า พวกจีนก็ได้เข้าไปตั้งหลักฐานอยู่

ที่นั่นหลายสิบปีมาแล้ว ประกอบการอุตสาหกรรมมีการทำเหมืองแร่
เป็นต้น พวกจีนเหล่านี้ก็มักกันในที่นี้ว่าเป็นผู้นำมาซึ่งความเจริญเช่น
เดียวกัน เพราะฉะนั้นพระองค์หวังพระราชหฤทัยว่าในกาลอนาคตหาก
เหล่าเขาเหล่านี้จะเกิดการมีปากเสียงขึ้นอีกบ้างก็ดี เขาเหล่านี้ก็คงมีจิตต์
อย่างคงที่ที่จะตั้งหลักฐานให้มันอยู่ได้คงในอดีต พระองค์ทรงหวัง
พระราชหฤทัยอย่างมั่นเหมาะว่าในกาลเบื้องหน้าก็ดี พวกจีนเหล่านี้คง
ตั้งใจมั่นที่จะพากันตั้งหลักฐานอยู่ต่อไปให้ได้อีกหลายชั่วคน และนำ
ความเจริญไปสู่พระราชอาณาจักร ตลอดถึงอาณาจักรสหรัฐมะลายูให้
เป็นเช่นเดียวกันอยู่เสมอ

พระราชดำรัสนี้ดูเป็นที่พอใจของบรรดาพวกจีนที่ออกไปเป็นอัน
มาก ตั้งสังเกตได้ว่าเมื่อเวลาพระราชทานพระกระเสอยู่ณั้น ถ้าตอนใด
เป็นที่สบใจแล้ว ก็พากันปดียนตีสรรเสริญพระบารมีตบมืออย่างสนั่น
หวั่นไหว แสดงอาการเอิกเกริกว่าเริงบรรเทิงใจอย่างยิ่ง

ไต่เวลาอันสมควรเสด็จพระราชดำเนินกลับ เจ้าของงานกับ
บรรดาแขกทั้งหลายได้พากันมาส่งเสด็จถึงรถพระที่นั่ง พอรถพระที่นั่ง
เคลื่อนออกจากหน้ามุข แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี มวล
เหล่าผู้ที่ตามมาส่งเสด็จต่างพากันให้ถวายพระพรชัยอีกครั่ง เสด็จถึง
สถานีรถไฟเลยขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง รถพระที่นั่งใช้จักรเคลื่อน
กระบวนออกจากเมืองอีโป้ท์เวลานั้นกะว่าสัก ๔ นาฬิกาเศษ

ในการเสด็จพระราชดำเนินจากเมืองฮิโชนี่ เสอร์ ปะตุกะศรี
 สุลต่านอิสกานดาร์พร้อมด้วยนายพันโทพาร์ร รายนูคาเมืองเประ ราช
 บันตะหะรา ราชาคีลีเลีย มิสเตอร์คิกสัน มิสเตอร์ซิมป์สัน และเหล่า
 กรรมการเมืองอีกหลายท่านได้มากอยเฝ้าส่งเสด็จอยู่ ณ ซาลาสดานี่ และ
 เมื่อสุลต่านกับเหล่าศรีทวันกรรมการได้เฝ้าและกราบถวายบังคมลาแล้ว
 ยังพากันยืนรอส่งเสด็จอยู่บนซาลาจนรดพระที่นั่งแล่นพื้นบริเวณสถานี
 ออกไป จึงพากันกลับ

รดพระที่นั่งถึงสถานี (เมือง) กัวลาลัมเปอร์เวลา ๕.๓๕ ล. ท. หยุด
 ณ ซาลาที่ ๔ เพื่อเติมน้ำรถจักรอยู่ราว ๒๐ นาที ออกจากสถานีในเวลา
 ๕.๕๕ ล. ท. ใช้จักรมาตลอดคืน

แม้กำหนดเวลารดพระที่นั่งจะมาถึงกัวลาลัมเปอร์ เป็นเวลาตึกและ
 จะหยุดอยู่ที่ชั่วโมงไม่กี่นาทีเช่นนั้นก็ดี ทางราชการยังได้มีคำสั่งไว้ให้ปิด
 ทางสัญจรไปมาในบริเวณสถานีตลอดเวลารดพระที่นั่งหยุด เพื่อกันควิเ
 พลุกพล่านของอาณาประชาราษฎร์ แต่กระนั้นยังพากันมาชมพระบารมี
 อยู่กันหลังสถานีออกไปเป็นอันมาก ถึงกองรักษาดังพยายามจัดการ
 ห้ามปรามอย่างแข็งแรง ระหว่างเวลารดพระที่นั่งหยุดอยู่นั้น มิสเตอร์
 เอลกินซ์ มิสเตอร์ โฮล์มบราวน์ มิสเตอร์เทินเนอร์ แห่งกรมรถไฟ
 สหรัฐมะลายู กับมิสเตอร์คัสคาเคน มิสเตอร์วัยคัตต์ มิสเตอร์

คอลเลจ มีสเตอร์ฮัสเสย์ และมีสเตอร์โอคอนเนอร์ แห่งกรมตำรวจ
สหรัฐอเมริกาได้มากอยเฝ้าและประจำดูแลการอยู่ตลอดเวลา

เมืองฮิวส์ตันตามที่ได้สังเกตดูรู้สึกว่าเป็นเมืองพอไปมาเที่ยวเล่นได้
ไม่มากก็น้อย ต้องนับเป็นเมืองรุ่นใหม่ หน้าตาไม่แปลกอะไรกับเมือง
ชนบทในอินเดีย เป็นเมืองท่ามกลางแห่งการค้าขายในนครประะเมือง
หนึ่ง ในสหรัฐมะลาญเขาเอาเข้าเกณฑ์ว่าเป็นที่สองรองถัดกัวลาลำเปอร์
ลงไป ตัวเมืองตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำกินตา มีพลเมืองตามสำรวจได้เมื่อปีที่
แล้วมาว่าถึง ๓๖,๘๖๐ คน เมืองนี้นับว่าเป็นย่านสถานที่กึ่งกลางในระยะ
ทางรถไฟระหว่างเกาะหมากกับกัวลาลำเปอร์ มีการอาชีพในการทำ
เหมืองแร่ และวิธีการทำเหมืองแร่ในที่นี้จะเห็นมีได้ทุกอย่าง นับแต่
ขุดทำด้วยมือมนุษย์อันต้องใช้จอบเสียมตลอดถึงวิธีใช้ด้วยแรงเครื่อง-
ยนต์ กลไก แรงไฟฟ้า แรงไอไฟธรรมดา ล้วนเป็นที่นำคู่กัน

สิ่งสำคัญที่พึงสะกิดใจนักเที่ยวพวกเราชาวตะวันตกก็หอนาฬิกาที่
สร้างขึ้นไว้เป็นอนุสรารีย์ของมีสเตอร์เบิร์ช ข้าหลวงประจำนครประะ
คนแรกที่ถูกพวกแขกมะลาญฆ่าตายในเวลากระทำการประกาศโฆษณา
โอนอำนาจปกครองเมืองจากเจ้าผู้ครองนครมาไว้ในข้าหลวง. หอ
นาฬิกานี้ทำเป็นทรงสี่เหลี่ยมกะทัดรัดมีบัวลวดลายกลีบกลก และรูปตัว

๐ James Wheeler Woodford Birch

มิสเตอร์เบิร์ชเองที่ช่องค่านหน้า^๑ เรื่องราวที่มิสเตอร์เบิร์ชดูฆาตกรรม
 นั้นว่า ระหว่างที่กำลังแจกประกาศโฆษณาโอนอำนาจการปกครองนั้นมา
 พวกแขกที่มั่งคั่งที่สุดก็ออกจะตาลเตี้ยอยู่มาก ความเกียติแก่นของพวกเขา
 แหก นัยว่ามีมาแต่อังกฤษเริ่มตั้งข้าหลวงเข้าไปควบคุมรักษาอยู่แล้ว
 เมื่อมิสเตอร์เบิร์ชเข้าไปทำการซึ่งพวกแขกเห็นว่านอกเหนือขึ้นไปกว่า
 ที่โต้ตกลงกันได้แต่เดิม จำพวกที่ยังใจต่อไปไม่ไหวก็ตรงเข้าไปแทงเอา
 อย่างซึ่งหน้า เหตุการณ์อลหม่านกันใหญ่โตหากไม่ถึงจลาจล (ชนิด
 อย่างมวิตินที่อินเดีย) ก็นับว่าเข้าท่าก่อนการกำเริบ อังกฤษต้องใช้อำนาจ
 ทหารจึงจับหัวหน้าผู้ก่อการและกำราบพวกนั้นได้ ในการชดเชยมหาราชา
 แลหลาบอำมาตย์ หัวหน้าอีก ๒ นาย ถูกพิพากษาประหารชีวิต และการ
 แขว่นคอนที่ท่ากันที่บ่อมมาตัง สุลต่านอัปคูลลาห์เจ้าเมืองกับมนตรีและ
 ขุนนางผู้ใหญ่อีก ๒ นาย ถูกคาดโทษและเนรเทศไปไว้ในเกาะเซเชลส์
 เมื่อจัดการปราบคาบลงเป็นปกติแล้ว ทางราชการจึงได้สร้างหอนาฬิกา
 นั้นขึ้นไว้ อุทิศให้เป็นอนุสาวรีย์ของเหตุการณ์ที่โดมขันธ์เล็กกระนั้น

นอกจากหอนาฬิกายังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกคือวัดจีนที่เขารูปาตและที่
 แม่น้ำไทร วัดที่แม่น้ำไทรนั้นสร้างไว้กับผนังหน้าผาอย่างน่าพิศวง ตลาด
 กับปาร์กก็น่าชม ส่วนถนนร่นแควมเช่นบ้านเมืองเพียงชนนตองออกปาก

๑ เหตุการณ์ที่มิสเตอร์เบิร์ชดูฆาตกรรมนั้น หนังสือเล่ม ๑ กล่าวไว้เริ่มจากถ้ำมแขกที่
 ห่มดอชาซัดไปวิวาทกับชาวเมืองเมื่อกำลังปีดประกาศโฆษณา พวกชาวเมืองพากัน
 มาลอกประกาศออกเสีย ห่มดอชาซัดไม่ยอมก็ถูกแทงตายคาที่ ส่วนมิสเตอร์เบิร์ชเวลา
 นั้นกำลังออบนออยู่ ณ ที่แห่งถูกทำร้ายต่อภายหลัง

ว่า เขาทำกันที่จริง

การทำเหมืองแร่ในท้องถิ่นนับว่าเป็นหัวใจหรือกระดูกสันหลังก่อนใหญ่แห่งการค้าขายของประเทศด้วย ระเบียบการทำเขามักคิดว่าผู้ต้องการขุดทำต้องเจรจากับเจ้าหน้าที่แผนกสรรพากรต้องยื่นคำร้องพร้อมด้วยแผนที่ชี้แจงเขตต์ตำบลที่จะทำ ทางเจ้าหน้าที่มีถ้อยคำที่จะตอบคำร้องอยู่ ๓ ข้อ ที่ ๑ ว่าอนุญาตไม่ได้และไม่จำเป็นต้องให้เหตุผล ที่ ๒ อนุญาตได้แต่ต้องให้ประมุขกัน ที่ ๓ อนุญาตได้ (ตรงโดยไม่มีเหตุใดจะพึงต้องทำเพิ่ม) ในการตอบอนุญาตตรงได้นั้น เจ้าพนักงานก็บอกอัตราค่าภาคหลวงที่จะต้องนำไปเสียเป็นมัดจำในชั้นแรกให้ทราบทีเดียว เงินภาคหลวงมีอัตราต่างกัน แต่เท่าที่เฉลี่ยออกดูทั่วไปคงตัวไต่ราว ๑๐ เหรียญต่อเอเคอร์ นอกจากเงินจำนวนนี้ยังมีต้องเสียเป็นรายปีอีกปีละ ๑ เหรียญต่อเอเคอร์ กับค่าแผนที่ซึ่งมีอัตราสูงไว้แล้วอีกด้วย

วันพฤหัสบดี วันที่ ๒๕ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เวลา ๙.๓๐ ก. ท. รถไฟพระที่นั่งถึงสถานี นิวตัน (ในเกาะสิงคโปร์) ซึ่งเป็นสถานีที่รัฐบาลจัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน พอรถพระที่นั่งแล่นล่องเข้าไปในบริเวณบ้านนิวตันก่อนเข้าเทียบชਾਲาสถานี บินใหญ่

แห่งกองทหารปืนใหญ่สิงคโปร์และช่องกอนอาร์ทิลลารี^๑ ก็ยิงสลุดถวาย
 คำนับ ๒๑ นัด ณ ซาลาสดานีมี ฮิสเอกเซลเลนซี เซอร์ ลอเรนซ์ นันซ์
 กิลมาร์ต^๒ ผู้สำเร็จราชการสเตรตส์เซตตลเมนตส์และข้าหลวงสำเร็จ
 ราชการมะลายูพร้อมด้วยบรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน กับ
 กองทหารราบซัสแซกหลวง^๓ กองพัน ๒ มีแถววงธงประจำกองในบังคับ
 บัญชานายร้อยเอกเควิสตันเป็นกองเดี่ยวตียศมาตั้งแถวและคอยเฝ้ารับ
 เสรีจอยู่เมื่อรถพระที่นั่งเทียบชานสถานีเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องขาว นายพลเอกทหารอังกฤษเสด็จลง ผู้สำเร็จ
 ราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและนำข้าราชการมี นายพลตรี เซอร์
 เทโอโตร์ เฟรเซอร์^๔ ผู้บัญชาการกรมทหารรักษาการประเทศมะลายู ๑
 นายร้อย เอกโอลีฟวี่^๕ นายทหารคนสนิท ๑ นายร้อยเอก ซาแมร์^๖
 นายทหาร

๑ Singapore and Hong Kong Artillery.

๒ His Excellency Sir Laurence Nunn's Guillemard, K. C. B., K. C. M. G. มีตำแหน่งทางทหารเป็นผู้บัญชาการด้วย

๓ The Royal Sussex Regiment

๔ Major-General His Excellency Sir Theodore Fraser, K. C. B., C. S. I., C. M. G.

๕ Captain V. G. Olive, A. D. C.

๖ Captain A. Chamier, O. B. E., Extra A. D. C.

คนสนิทพิเศษ ๑ ไรต์เรเวอเรน เฟอร์กูสัน - เดวี^๑ สมภารเจ้าคณะ
ใหญ่จังหวัดสิงคโปร์ ๑ เซอร์ วอลเตอร์ชอร์^๒ อธิบดีผู้พิพากษาศาล
สเตรตส์เซตตลเมนส์ ๑ ทืออนอรบล แบตทิลีย์^๓ ผู้รั้งตำแหน่ง
ปลัดบัญชาการเมือง (โคโลเนียลเสกเรตารี) ๑, กับมิสเตอร์ ฮอลล์
เลขานุการอีก ๑ ผู้ทูลละอองธุลีพระบาทด้วย ในวาระนี้ เซอร์ เทโอโตร์
เฟรเซอร์ได้นำนายร้อยโทเบอร์กี^๔ นายทหารคนสนิทของตนเข้าเฝ้า
เหมือนกัน เมื่อเสร็จการเฝ้าทอนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พร้อมด้วยผู้สำเร็จราชการสมุหและผู้ช่วยสมุหราชองครักษ์ทามเสด็จทรง
ตรวจและตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ กองทหารกระทำวันทยาวิ
ตรววงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อเสร็จการตรวจแถวทหาร
ผู้สำเร็จราชการเชิญเสด็จขึ้นบนบัลลังก์ ซึ่งจัดไว้ถวายเป็นที่ประทับสำหรับ
ให้ข้าราชการ มี ทืออนอรบล เซอร์ มิววิสัน^๕ อธิบดีอัยการ ๑
ทืออนอรบล เทาเนอร์^๖ ผู้ทำการแทนนายช่างกลใหญ่แผนกเมืองขึ้น ๑

๑ The Rt. Rev. Ferguson-Davie, D.D., Bishop of Singapore.

๒ Sir Walter Shaw, Kt. B., Chief Justice, S.S.

๓ The Hon'ble F.M. Baddeley, Actg. Colonial Secretary.

๔ Lieut. H.S.J. Bourke, R.A.

๕ The Hon'ble Sir James W. Murison, Kt. B., K.C., B.A., LL. D., Attorney-General.

๖ The Hon'ble Towner, Actg. Colonial Engineer.

ที่ออนออบล อับกอตท์^๑ ที่ออนออบล โลเทอร์แคมป์^๒ สมาชิก
 แห่งสภาสำเร็จราชการจำพวกนอกราชการ ๑, ที่ออนออบล บีตตี^๓
 ข้าหลวงว่าการพลเมืองจีน ๑ ที่ออนออบล ลอร์นีย์^๔ ข้าหลวงที่ดิน ๑
 ที่ออนออบล เคนแนธัม^๕ อธิบดีกรมตำรวจ ๑ นายแพทย์ เกรย์^๖ ผู้รั้ง
 ตำแหน่งเจ้ากรมกรมแพทย์ฝ่ายพลเรือน ๑ ที่ออนออบล กิบบอนส์^๗
 ที่ออนออบล เอเวอริตส์^๘ ที่ออนออบล อินชิมะหมะดัยูนัสบินอับดุล-
 ลาห์^๙ กับที่ออนออบล ไชม์^{๑๐} สมาชิกสภาอภิวุฒิก (ที่มีได้รับราชการ
 ประจำ) ๔, นายนาวาเอก สตีเวนซ์^{๑๑} เสนาธิการทหารเรือ (ในท้อง
 ที่นี้) ๑ นายพันตรี ฮาร์วีสัน^{๑๒} นายทหารในกรมเสนาธิการทหารบก ๑

๑ The Hon'ble Upcott.

๒ The Hon'ble Lowther-Kemp.

๓ The Hon'ble Mr. D. Beatty, Secretary of Chinese Affairs.

๔ The Hon'ble Mr. J. Lornie, Commissioner of Lands.

๕ The Hon'ble Denham, C.I.E., C.B.E., Inspector-General of Police

๖ The Hon'ble Dr. J. Grey, Actg. Principal Civil Medical Officer.

๗ The Hon'ble Mr. V. Gibbons.

๘ The Hon'ble Mr. O. Eyeritt.

๙ The Hon'ble Inche Mohamed Unus bin Abdullah.

๑๐ The Hon'ble J.M. Sime.

๑๑ Captain P.R. Stevens, R.N., D.S.O., Chief of Naval Staff.

๑๒ Bt. Major H.C Harrison, D S.O., General Staff Officer.

และนายพันตรี วอตสัน^๑ รองผู้ช่วยปลัดทัพและเกียกกายทหารบกอีก ๑
 เผ่าทุลละอองธลีพระบาทอีกแผนก

พอเสร็จพิธีเผ่าของเหล่าข้าราชการชุดหลังแล้ว เสด็จลงจากศาลา
 สถานี ผู้สำเร็จราชการเชิญเสด็จขึ้นประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ตนได้จัด
 มาถวายและรับเสด็จพระราชดำเนิน ประทับด้วยผู้สำเร็จราชการและสมุห
 ราชองครักษ์ไปยังสถานที่ว่าการกงสุลเยเนอราลสยาม ณ เนินเอลีซาเบท
 กำบลึงหลินที่ได้จัดไว้ถวายเป็นที่ประทับแรม เมื่อเสด็จลงจากรถพระ
 ที่นั่งจะเสด็จสู่ที่ประทับ ผู้สำเร็จราชการกราบถวายบังคมลากลับ

ระหว่างเวลาประทับในเกาะสิงคโปร์ กงสุลเยเนอราล (สยาม) ได้
 จัดให้บรรดาข้าราชการบริวารแยกพักกันอยู่ ๒ ที่อีก ที่แรฟพลไฮเทลแห่ง
 หนึ่ง ที่กุตวุกฮอลล์ใกล้กับบริเวณที่ประทับนั้นอีกแห่งหนึ่ง

เวลาบ่ายมีกำหนดที่สุลต่านเมืองยะโฮร์จะมาเผ่าทุลละอองธลีพระ
 บาท แต่เนื่องด้วยป่วยเสียได้จัดให้ฮิสไฮเนสส์ปรินซ์อิสไมลโอรส
 ผู้เป็นรัชชทายาทมาแทน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เผ่า ณ ที่
 ประทับ ทรงพระราชปฏิสันถารด้วยเจ้าอิสไมลตามสมควรแก่กาลแล้ว
 เจ้ากราบถวายบังคมลากลับ

เจ้าอิสไมลยังมีอายุหนุ่มมาก มีชนมายุพึงได้ ๓๐ ปี ชาตะเมื่อ
 วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ. ศ. ๒๔๓๗ ได้เคยไปศึกษาวิชาในประเทศอังกฤษ

๑ Major E. V. Watson, D.S.O., D.A.A., C.M.G., Dy. Asst.
 Adj. & Quartermaster-General.

พูดภาษาอังกฤษได้ดี มีผิวเนื้อสีขาว เก้าหน้าและกิริยาเกือบจะว่าก่อนไป
ข้างฝรั่งมากกว่ามะลายู

เวลา ๔.๐๐ ล. ท. เศษ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยข้าราชการบริพาร
ในชุด ไปเยี่ยมตอผู้สำเร็จราชการ ณ จวน เสร็จการเยี่ยมแล้วเลยเสด็จ
ประพาสช่องเขา พอได้เวลาอันสมควรเสด็จกลับที่ประทับ

ค่ำวันนี้ เซอร์ ลอเรนซ์ คิลมาร์ค ผู้สำเร็จราชการมีการเลี้ยงพระ
กระยาหารที่จวนถวายเพื่อเป็นพระเกียรติยศและเป็นโอกาสให้ข้าราชการ
อังกฤษและกงสุลต่างประเทศได้เฝ้าด้วย

เวลา ๘.๐๐ ล. ท. เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลอง
พระองค์อิฟวีนิงเดรส ประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์สายสะพายบาท
เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากที่ประทับไปยังจวนผู้สำเร็จ
ราชการ พร้อมด้วยข้าราชการในชุดมี มหาอำมาตย์ นายก เจ้าพระยา
ยมราช มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมธาดาธิบดี นายพลเอก
เจ้าพระยารามราฆพ จางวางเอก พระยาอนิรุทธเทวา จางวางเอก
พระยาอุดมราชภักดี มหาอำมาตย์โท หม่อมเจ้าฉลาตลบเลอสร
มหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร นายพลตรี พระยาสุรวงศ์
วิวัฒน์ และอำมาตย์เอก พระยาประติพัทธภูบาล ผู้สำเร็จราชการและ
บรรดาแขกทั้งหลายได้มากอยเฝ้าฯ รับเสด็จอยู่ ณ เริงบันได แล้วเชิญ
เสด็จประทับ ณ ห้องรับแขกใหญ่ มีพระราชปฏิสันถาร กับ เซอร์

ลอเรนซ์และเลดีคิลมาร์คกับแขกบ้านคนแล้ว ผู้สำเร็จราชการเชิญเสด็จ
ประทับโต๊ะเสวย ผู้ที่ได้รับเชิญมาประชุมในการเลี้ยงวันนี้ นอกจาก
ข้าราชการฝ่ายไทย ทางบ้านเมืองมีนายพันเอก เรย์มันโคไมรา นาย
พลตรี เสอร์ เทโอโตร์ เฟรเซอร์ ทีไรต์ เรเวอเรน เฟอร์กูสัน-เดวี
เสอร์ วอลเตอร์ ฮอว์ ท็อนนอร์บล แบคคิเลีย ท็อนนอร์บล เสอร์
มิวริสัน ท็อนนอร์บล เฟรเซอร์ ท็อนนอร์บล เทาเนอร์ ท็อนนอร์บล
โลเทอร์แคมป์ ท็อนนอร์บล แซมมันต์ ท็อนนอร์บล บีคิตี ท็อนนอร์บล
ลอร์นี่ ท็อนนอร์บล เคนแนซม์ ท็อนนอร์บล วินสเทดต์^๑ ท็อนนอร์บล
กิบบอนส์ ท็อนนอร์บล เอเวอริคต์ นายแพทย์ เกรย์ ท็อนนอร์บล
เทสเซนสอห์น^๒ ท็อนนอร์บล อินซิโมหะหมัก ยูนัส ท็อนนอร์บล
ไซม์ มิสเตอร์ ฮาร์ริส^๓ กงสุลเยเนอราลสหประชาอเมริกา นายซาโต
ทซุงะ อุกิตะ^๔ กงสุลเยเนอราลญี่ปุ่น มิสเตอร์ บอเยอร์^๕ กงสุล
เยเนอราลวิลันดา มิสเตอร์ เฟอร์ไรรา^๖ กงสุลเยเนอราล ปอร์ตุเกส
กับตัน สติเวนซ์ มิสเตอร์ ฟาเรอร์^๗ มองซิเออร์ อังเคร่ ตังยูี^๘ กงสุล

๑ The Hon'ble Mr. R.O. Winstedt, D. LITT.

๒ The Hon'ble Mr J.S Tessensohn.

๓ Mr. L.E. Harris.

๔ Mr. Satotsuga Ukita.

๕ Mr R.P. Borger.

๖ Mr. A.A. Ferreira.

๗ Mr. R.J. Farrer.

๘ Mon. Andre Danjou, Legion of Honour.

ฝรั่งเศส นายเจ็บบุนอิน มิสเตอร์ เฮนชอว์ นายพันตรี ฮาร์ริสัน นายพันตรี วอคสัน นายร้อยเอก ไครวฟซ์ มิสเตอร์ ราโมสปาส^๑ มิสเตอร์ เบอร์ก มิสเตอร์ ฮอลล์ นายร้อยเอก ซาเมอร์ นายร้อยโท เกกบี และนายพันตรี โอลีฟ ยังมีผู้ได้รับเชิญแต่ไม่สามารถจะมาฉลองพระเดชพระคุณได้อีก ๕ นาย คือ สุลต่านเมืองยะโฮร์ ที่อนนอร์บล ปอนต์เนย์ ผู้พิพากษาบาร์แรตต์ - เลนนาร์ต ผู้พิพากษาอีกท่าน กับมิสเตอร์ ฮุกเบกกี

เมื่อจวนเสร็จเสวยพระกระยาหาร ผู้สำเร็จราชการไถ่ยื่นขึ้น กล่าวคำขอพระเกียรติและถวายพระพรชัยมงคล เป็นใจความว่า มีความยินดีเป็นล้นพ้นที่ท่านได้รับเกียรติยศเชิญเสด็จเสวยค่ำวันนี้ พระราชประสงค์อันดีแห่งพระองค์ ซึ่งทรงมีต่ออาณาจักรของเขานั้น เป็นที่ทราบกันอยู่อย่างแจ่มแจ้งและก็ได้ยกย่องไว้อย่างสูง ความเชื่อมต่อบetween ประเทศทั้งสองนี้ย่อมมีเป็นพิเศษ ที่จัดว่าเป็นที่หนึ่งก็คือในการที่พระองค์ทรงปฏิบัติในเรื่องประเทศอังกฤษ ได้เคยทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยของอังกฤษ และตั้งแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติมาสู่ได้ ๑๔ ปี ในคราวสงบก็ทรงมีพระราชหฤทัยแต่รักษาความมิตรภาพ ครั้นมาถึงคราวมีศึกขึ้นแล้ว ก็ทรงเข้าเป็นสัมพันธมิตรร่วมการสงครามด้วยอีก เกียรติยศที่ผู้สำเร็จราชการได้รับวันนี้ต้องนับว่าเป็นของที่มีค่าอันสูง เพราะได้ทราบอยู่เนิ่นว่า แต่พระองค์เสด็จกลับจากประเทศอังกฤษมา ๒๑ ปีแล้ว ยังไม่

๑ Mr. Ramos Paz.

เคยออกจากประเทศสยามเลย ที่ทรงเลือกเมืองนี้^๕เป็นเมืองแรกเสด็จ
ประพาส^๕ ย่อมชี้ให้เห็นว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระองค์^๕ ซึ่งทำ
ให้เป็นที่ยินดีของรัฐบาลมะลายู^๕ทั้งองค์พระราชอาชงของท่านผู้สำเร็จราชการ
ตลอดถึงรัฐบาลของประเทศอังกฤษด้วย. พอจบลงแถววงของกรมทหาร
ราบซัสแซกหลวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ผู้สำเร็จราชการได้
ชักชวนบรรดาแขกที่เชิญมาให้ดื่มถวายพระพรชัยอีกครั้ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเป็นภาษาอังกฤษ
มีข้อความดังนี้ พระองค์ทรงชอบใจท่านผู้สำเร็จราชการในการที่ดื่มถวาย
พระพรชัยมงคล ในการที่พระองค์ทรงรักษาความมิตรภาพระหว่างพระ
ราชอาณาจักรของพระองค์และของพระราชอาแห่งท่านผู้สำเร็จราชการ
นั้น พระองค์ทรงตระหนักพระราชหฤทัยเสมือนหนึ่งว่าพระองค์ได้
ทรงทำภาระของสมเด็จพระชนกนาถ พระองค์ได้ทรงพยายามเสมอ
ที่จะรักษาความมิตรภาพอันนี้ไว้ และไม่จะเพาะเพียงจะสงวนไว้อย่าง
เดียว ยังทรงพยายามที่จะให้เจริญมั่นคงอยู่ต่อไปด้วย ที่พระองค์ทรง
กระทำการเช่นนี้ได้ พระองค์อาจจะตรัสได้ก็โดยการที่ได้อาศัยประเทศ
อังกฤษส่งมนตรีที่สามารถเหมาะแก่การงานออกมาประจำอยู่ที่สิงคโปร์นั้น
ได้เสมอ ถ้าไม่เช่นนั้นและไม่ได้รับความช่วยเหลือของผู้สำเร็จราชการ
จังหวัดสิงคโปร์ดังในการที่แล้ว ๆ มากระนั้น ความสัมพันธ์มิตร
ระหว่างสองประเทศคงไม่ดำเนินมาถึงขีดนี้ได้คงเห็นประจักษ์ใจกันอยู่

ทุกวันนี้ อนึ่งพระองค์เล่าเมื่อ ๓๐ ปีล่วงแล้วมานับว่ายังทรงพระเยาว์
 ก็ได้เคยเสด็จออกมาประทับอยู่ที่สิงคโปร์นี้ ระหว่างเวลาประทับพระองค์
 รู้สึกเสมอว่า พระองค์ประทับอยู่ในย่านนั้นฉันใด ก็เช่นเดียวกับพระองค์
 ทรงประทับอยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ฉันนั้น ครั้นมา
 ครั้นพระองค์ได้มีโอกาสออกมาอีกกระนั้น ก็ยังคงทรงรู้สึกพระองค์ได้ดี
 เช่นเมื่อครั้ง ๓๐ ปีที่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อพระองค์ทรงมีโอกาสจะเสด็จ
 ประพาสที่ใดนอกพระราชอาณาจักรของพระองค์ได้ครั้งคราวนี้ ไซ้รับเป็น
 ธรรมดาที่ต้องทรงทะเลือกเอาเมืองนี้ ทั้งเป็นที่ใกล้ชิดพึงประพาส ใน
 ที่สุดพระองค์มีพระราชกระแสต่อไปว่า การต้อนรับอันดีของท่านผู้สำเร็จ
 ราชการครั้งนี้ ทำให้พระองค์ทรงระลึกถึงความต้อนรับอันดีในประเทศ
 อังกฤษ ที่พระองค์ได้ทรงรับจากพระบรมวงศานุวงศ์นั้นเสมอ และ
 กระทำให้ระลึกถึงความต้อนรับอันเต็มที่ซึ่งพระราชาธิบดีแห่งประเทศ
 อังกฤษได้ทรงมีพระราชหฤทัยกระทำถวายเป็นที่สุด ในที่สุดแห่งพระ
 ราชดำรัสได้ทรงชักชวนเหล่าบรรดาแขกที่มาประชุมอยู่ด้วยกันดื่มถวาย
 พระพรชัยแก่พระเจ้ากรุงอังกฤษ อันเป็นพระปรีyamิตรแห่งพระองค์
 ครั้นได้เวลาอันสมควรเสด็จกลับ

ในการเลี้ยงค่ำวันนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
 ตะลุ่มดมแก่ผู้สำเร็จราชการคนหนึ่ง

เมื่อเสด็จกลับถึงที่ประทับแล้ว ได้ทรงมีพระราชโอรสเลขถวาย

สมเด็จพระเจ้าจอร์จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ เป็นการแสดงพระราช
อัธยาศัยไมตรี ว่า

ทูล สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ ณ กรุงลอนดอน

หม่อมฉันได้มาถึงสิงคโปร์วันนี้ ผู้สำเร็จราชการได้รับรองเลี้ยงดู
เป็นอย่างดีมาก จึงถวายพระราชปฏิสันถารมาโดยไมตรีจิตต์ ในระหว่าง
ที่อยู่ในส่วนสำคัญอันยิ่งแห่งหนึ่งในพระราชอาณาจักรของพระองค์

เซอร์ ลอเรนซ์กิลมาร์ต ผู้สำเร็จราชการ (สเตรตส์เซตทลเมนตส์
และข้าหลวงสำเร็จราชการมะลายู) ผู้เป็นผู้มีอายุค่อนข้างสูงถึง ๖๒
แล้ว เริ่มศึกษาวิชาในโรงเรียนตรินิตี จังหวัดเคมบริช มีความรู้
ทางวิชาพลเรือน เริ่มเข้ารับราชการในแผนการคลังเมื่อ ค. ศ. ๑๘๘๘
เลื่อนตำแหน่งราชการในหน้าที่ขึ้นเป็นลำดับมา เคยรับราชการใน
ตำแหน่งที่สูง ๆ และสำคัญแล้วมาหลายแห่ง ได้รับตราของประเทศ
อังกฤษเองชั้น K. C. B. กับ K. C. M. G.^๑ และเมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๔
ได้รับตราโรซิงชัน (อาทิกย์อุทัย) ชั้นสายสะพายของประเทศญี่ปุ่น
เป็นผู้มีลักษณะผอมสูงกิริยาท่าทางสุภาพ พุดจาจะฉานอย่างว่าสมเป็น
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง

การรับเสด็จ ณ เมืองสิงคโปร์นี้ เดิมกะว่าเวลาเสด็จถึงจะจัดการ

๑ ท่านผู้นี้ได้ลาออกจากตำแหน่งเสียเมื่อ ค. ศ. ๑๘๒๖ และในปีนั้นได้เลื่อนชั้นตราดวงนี้
ขึ้นเป็น G.C.M.G.

รับเสด็จพระราชดำเนินที่สถานีแห่งโรคในเมือง เนื่องด้วยที่นั้นคับแคบ จะทำการใดให้เป็นการสมพระเกียรติยศได้ไม่เหมาะ จึงย้ายออกไปที่ ตำบลนิวัตน์ จัดขยายฐานสถานีนี้นอกไปให้กว้างใหญ่และปลูกประรำเพิ่มเติมแก้ไข ตกแต่งตัวสถานีและประรำทำโค้งระหว่างเสาต่อเสา ประดับด้วยใบไม้กิ่งไม้พุ่มผ้าสีแดงขาวน้ำเงินและปักห้อยธงต่าง ๆ ตลอดไปทั่วบริเวณ นอกจากนี้ยังจัดให้ออกหมายกำหนดการแก่ผู้มีการเกี่ยวข้อง หมายนั้นมีข้อความ คือ :-

๑. เวลา ๙.๐๐ ก. ท. ให้กองทหารราบซัสแซกหลวงแห่งกองพัน ๒ ซึ่งจะไปตั้งเป็นกองเกียรติยศรับเสด็จพร้อมด้วยแถววงธงประจำกอง ไปตั้งแถวอยู่ในสถานีด้านซ้ายมือทางตะวันออกเฉียงใต้ หันหน้าแถวไปยังทิศนั้น

๒. เวลา ๙.๐๕ ก. ท. ให้บรรดาข้าราชการในสภาสำเร็จราชการ, สภากฤษฎีกา บรรดาผู้พิพากษาศาลสุปรีมชอร์ต และข้าราชการในกรมทหารบกทหารเรือ ไปคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ยังด้านสถานีที่มีป้ายหมายอักษร A ไว้

๓. เวลา ๙.๑๕ ก. ท. ผู้บัญชาการทหาร พร้อมด้วยนายทหารคนสนิทของตน สมภารเจ้าคณะใหญ่จังหวัดสิงคโปร์ อธิบดีผู้พิพากษาศาล กับปลัดบัญชาการเมือง (โคโลเนียลเสเกรตารี) ต้องมาพร้อมกันอยู่ในบริเวณสถานี ณ ที่ใด ๆ และคอยผู้สำเร็จราชการกว่าจะได้มาถึง

๔. เวลา ๙.๒๐ ก. ท. ตัวผู้สำเร็จราชการพร้อมด้วยบริวารประจำตำแหน่งทั้งชั้นสูงและต่ำจะมาถึง

๕. เวลา ๙.๓๐ ก. ท. เป็นเวลารถพระที่นั่งจะแล่นเข้าสู่บริเวณศาลาสดานี้ ให้ทหารปืนใหญ่ยิงปืนใหญ่สลุตถวายคำนับเป็นพระเกียรติยศคงมีคำสั่งอยู่แล้ว เมื่อรถพระที่นั่งเทียบสถานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงแล้ว ผู้สำเร็จราชการจะได้นำข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทก่อนหมู่หนึ่ง ผู้บัญชาการทหารนำนายทหารคนสนิทของตนเฝ้าอีกคนหนึ่ง ต่อขึ้นไปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยผู้สำเร็จราชการจะได้เสด็จและไปยังแถวทหารกองเกียรติยศทรงตรวจผ่านแถวทหารนั้น แล้วผู้สำเร็จราชการจะได้เชิญเสด็จมาประทับบนฐานที่จัดไว้ ณ ที่นี้จะได้มีการนำข้าราชการอีกหมู่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อข้าราชการหมู่หนึ่งเฝ้าแล้ว จะต้องเดินผ่านหน้าที่นั่งออกไปเป็นแถวไปพักอยู่ ณ ตันสถานตรงที่มีป้ายหมายอักษร B ติด ต่อขึ้นไปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงนำข้าราชการในชุดของพระองค์ให้รู้จักกับผู้สำเร็จราชการ เมื่อเสร็จการเฝ้าและนำแล้ว ผู้สำเร็จราชการจะได้นำเสด็จ เสด็จผ่านไปยังตัมสถานที่มีป้ายหมายอักษร B แล้วเชิญเสด็จประทับรถยนต์พระที่นั่งที่จัดมาเทียบไว้ อัญเชิญเสด็จไปยังที่ประทับ ณ สถานคอนสุลตเยเนอราลสยาม เวลารถพระที่นั่งแล่นไปตามถนน ให้มีรถยนต์ของ

กรมตำรวจคันหนึ่ง มีเจ้าหน้าที่พร้อมนำเสด็จไป วัไระยะห่างจากรถ
พระที่นั่งราวสักร้อยหลา รถข้าราชการในชุดเล่นตามเสด็จคือเบื่องหลัง
วัไระยะให้พอเหมาะแก่การเดินทางจนถึงที่ประทับ

วันศุกร์ วันที่ ๒๐ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เช้าวันนี้ได้ทรงรับพระราชโทรเลขตอบจากสมเด็จพระเจ้ากรุง
อังกฤษทรงขอบพระราชหฤทัยในการที่ได้ทรงพระกรุณามีพระราชหฤทัย
ทรงมีพระราชโทรเลขถวายข่าวเสด็จถึงไปให้ทรงทราบนั้น ว่า:-

ทูล สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ณ เกาะสิงคโปร์

หม่อมฉันขอขอบพระราชหฤทัยที่ได้ทรงปราศรัยและกรุณา
ประทานข่าวเสด็จถึงสิงคโปร์มาให้ทราบ หม่อมฉันหวังว่าในการที่
พระองค์เสด็จประทับในอาณาจักรของอังกฤษกระษัตริย์ คงเป็นที่พอพระ
ราชหฤทัยทุกประการ

เวลา ๔.๕๐ ล. ท. เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งประพาสถนนตาม
ก้านตะวันออกแห่งเกาะ ประทับทอดพระเนตรประปาที่ขังน้ำในเมือง
ทั้ง ๒ แห่ง แล้วเสด็จผ่านหน้าสถานีวิทยุโทรเลขไป ประพาสสวน
หลวงแล้วประทับเสวยน้ำชาที่ซีวิวโยเทล ผู้จัดการโยเทลจัดลานชาย
ทะเลเป็นที่ประทับ ประทับอยู่ราวชั่วโมงเศษจึงเสด็จกลับ ถึงที่ประทับ
ราว ๗.๐๐ ล. ท.

ซีวียโอเทลไม่สู้ใหญ่โตนัก ปลูกสร้างออกไปไกลฝั่งทะเลทีเดียว
 มิสเตอร์ ซากีซกับอราทูน เศรษฐีใหญ่ชาติยูวี่^๑ เป็นเจ้าของ ออก
 จะเป็นผู้นับว่ามีชื่อเสียงโด่งดัง ถึงคณะงานชั้นเรียกว่า ซากีซบราเทอร์ส
 แต่เพียงในเกาะสิงคโปร์ยังมีโฮเทลที่เป็นสมบัติของตนอีกถึง ๒ แห่ง คือ
 แรฟพลซ์โฮเทลกับทีครอสแวนอร์ ตัวตึกโฮเทลด้านหน้ากำลังมีการ
 ซ่อมแซมใหม่ เพื่อให้สะดวกต่อการพักอาศัยของผู้เดินทางยิ่งขึ้น

ที่ซึ่งหน้าประปาที่ทอดพระเนตรทำอยู่ที่บนเนิน ขุดลงเป็นอ่างหรือ
 สระ ขอบก่อเป็นคันเขื่อนแน่นหนา น้ำใช้ในเมืองทำท่อต่อเข้าไป มีเสียง
 ว่ายังไม่พอใช้ ว่ากันว่ากำลังทำเพิ่มขึ้นใหม่บนเขาในเมืองยะโฮร์อีกแห่ง
 และจะส่งท่อติดต่อเอาน้ำเข้าไปจากนั้น

เวลาประมาณ ๘.๓๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินยังสวนสโมสร
 จีน ซึ่งตั้งอยู่ชายทะเล ณ ตำบลตานาห์มะราห์ เสวยพระกระยาหารจีน
 ที่พระยาประติพัทธ์ภูบาลจัดถวาย พร้อมด้วยข้าราชการทั้งฝ่ายในฝ่าย
 หน้าประมาณ ๓๐ ในระหว่างเสวย ผู้จัดงานได้จัดรองเงงมามีถวายให้
 ทอดพระเนตรด้วย เสวยแล้วเสด็จพระราชดำเนินยังเขยบปีเวลลีเป็นที่
 ที่มีงานวันเริงประจำเมือง

รองเงงเป็นนมหรสพของมะลายูชนิคมหนึ่ง เป็นสังคีตหรือก็แบบ
 เดียวกับบั้นซ์ของอินเดีย มีหญิงเป็นผู้ขับ ชายเป็นผู้ทำดนตรี เครื่อง
 ดนตรีมีซอรูปซอฝรั่งไวโอลิน รำมะนา กลองรูปอย่างกลองชนะ

๑ สงสัยว่าจะเป็นอาเมเนี่ยน

แต่สั้นกว่า ออกจะอย่างว่าต่อไปไม่ได้ลักษณะ กับฆ้อง หึงผู้ขับนั้น ยืนขับและพ่อนท่าทางต่าง ๆ แต่ไม่เข้าอย่างระบำ วิธีการไม่ไกลกับ นัซของอินเดียไปนัก จำนวนหึงขับมี ๓ บ้าง ๔ บ้าง แล้วเต่างใหญ่วงเล็ก การขับผลัดเปลี่ยนกัน ขับทีละคนบ้าง ขึ้นพร้อมกันทุกคน ทีเดียบบ้าง หรือคนหนึ่งขับ จำนวนที่เหลือก็ช่วยกันรับประสานเสียง ต่อเพลงช่วยกันบ้าง จะมีแสดงประชันกันอย่างเพลงหรือลำตัดของเรา ก็ได้ เมื่อจัดใหม่กันขึ้นคราวละหลาย ๆ วง เพลงที่ขับนั้นเป็นเพลงที่ ต่างประพันธ์กันขึ้น วงใครก็ของวงใคร ต้องระวังไม่ให้เก๊กซ้ำกัน เป็นเอาอย่างกันได้ การแพ้ชนะอยู่ที่วงไหนจะมีบทเพลงไพเราะและ แปลกกว่ากันไป รูปโฉมของหึงขับก็อยู่ในเกณฑ์จะได้รับความชมหรือ ตี ทำนองเพลงขับนอกจากเป็นพื้นมะลายูเองแล้วยังทำเป็นทำนองต่าง ประเทศ เช่น ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น จีน ฯลฯ และขับให้เป็นทำนองภาษานั้น เช่นอย่างข้างไทยเราประพันธ์ให้ชื่อเป็นฝรั่งว่าเท้า จีนโล้เรือเหล่านี้ การแต่งตัวไม่มีพิธีอย่างไร ถ้าจะว่าแล้ว ก็คงให้เป็นไปตามธรรมดา เพียงใช้เสื้อผ้าไหมชิ้นหน้อย อารมณ์ขณะนิตินิตตามทีตนมีหรือหีบ ยืมเขาได้ ถ้าจะเทียบกับทางเราแล้วก็ให้เห็น ๆ แต่งกันเวลาเทศกาล ตรีหรือสงกรานต์เท่านั้น ยิ่งผู้ชายพวกทำดนตรีแล้วไม่มีอะไรเลย อย่างตีกี๋เสื่อที่สวมและใส่รองที่นั่ง จะใหม่ชิ้นได้ก็ไม่มาก มีผู้กล่าวว่ารอง เกงของมะลายูนั้นผัดกันกับที่มีทางชะวา ของชะวามีผู้ชายพ่อนค้วย มี การเค้าเกวพาราสี่แหะโลมอย่างเพลงของเรา และถึงกอดจูบกันจน

รัฐบาลเห็นว่าเป็นการลามกต้องห้าม จะมีได้ก็เป็นครั้งเป็นคราวตามกาลเทศะและในบ้านนอกชนบท ว่าที่จริงรองเงงมะลายุนั้นก็ไม่ใช่เป็นของที่แปลกอะไรกับพวกเราไทย ๆ เพราะในกรุงเทพฯ ๆ เองก็เคยมีแสดงกัน แม้นคนไทยที่แสดงได้ก็มี ที่มาแสดงถวายเป็นวันนี้เป็นวงเดียว

งานที่แยกปีเวลลีก็อย่างมะนิลาหรือคานิวาลโซว์ที่พวกฝรั่งกับแขกนำมาเล่นที่สนามน้ำจืด ประพาสอยู่ครั้งหนึ่งแล้วเสด็จสถานวิกตอเรียฮอลล์ ทอดพระเนตรการเต้นรำ ซึ่งจัดมีกันขึ้นเพื่อบำรุงโรงพยาบาลเซ็นต์กันสตัน อันเป็นโรงพยาบาลสำหรับทหารที่เสียจักษุ ในงานนั้น ได้มีผู้คนไปกันมาก นับแต่ผู้สำเร็จราชการลงไป แต่เวลาเสด็จถึงนั้น เป็นเวลาที่ผู้สำเร็จราชการได้กลับเสียแล้ว ยังอยู่แต่ผู้บัญชาการทหารได้เผ่าและจัดการรับเสด็จอย่างแข็งแรง ประทับอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงจึงเสด็จกลับ เสด็จถึงที่ประทับราว ๒.๐๐ ก. ท. การที่ผู้สำเร็จราชการได้กลับเสียก่อนเสด็จถึงนั้น ด้วยไม่เข้าใจว่าจะเสด็จ และการประพาสที่นี้ก็มิได้มีไว้ในโปรแกรมด้วย

ในโอกาสนี้ได้พระราชทานเงินบำรุงโรงพยาบาลนั้น ๑,๐๐๐ เหรียญ

วันเสาร์ วันที่ ๒๑ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เวลา ๔.๐๐ ล. ท. เสด็จออก ณ สถานคอนสุลเตเยเนอราล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓ แก่นายร้อยเอก เอส. บี. โครฟวร์ธ แอคชุยเตนตำรวจนครบาลผู้ที่มีรัฐบาลอังกฤษจัดส่ง

มาช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้
 ชั้น ๔ แก่หลวงศรีสยามกิจ (เพิ่มศักดิ์ วิริยะศิริ) รองกงสุลสยามประจำ
 สิงคโปร์ แล้วประทับรถยนต์พระที่นั่งประพาสท้องที่ในเมือง ประทับ
 บ้านเคอ ซิลวา^๑ พ่อค้าเพชรชาวสิงหล นาย ยู. เอส. เคอ ซิลวา^๒ ผู้
 จัดการได้จัดการรับเสด็จ ฯ กราบบังคมทูลเชิญเสด็จประทับบนพระเก้าอี้
 แล้วนำต้นบัวทำด้วยเงินเป็นกอบ กอบหนึ่ง มีใบดอกพร้อม ปลูกอยู่ใน
 กระถางรูปบาตรสี่ทองคำ ตั้งอยู่บนหลังช้างทำด้วยงา ๔ ช้าง น้อม
 เกล้า ฯ ถวายในนามของชาวสิงหลที่เป็นพุทธศาสนิกชนในเกาะสิงคโปร์
 สถานที่พวกเขายกย่องเชิดชูในพระองค์ว่า ทรงดำรงตำแหน่งพระราชา
 ธิราชแห่งพุทธศาสนิกชนอยู่แต่พระองค์เดียว และขอพระมหากรุณาให้
 ทรงรับของนั้นไว้ มีพระราชดำรัสตอบขอบใจและทรงซื้อของบางอย่าง
 ที่ร้านแล้วเสด็จห่างยอดหั้นลิตลทอดพระเนตร และทรงซื้อของในห้าง
 นั้นอีกบ้าง กำลังที่ประทับอยู่ ณ ห้างนั้น ทรงทราบว่าสุลต่านเจ้าเมือง
 ยะโฮร์ มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ ณ สถานคอนสุลตเยเนอราล
 ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับ เพื่อพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้
 สุลต่านเฝ้า สุลต่านได้กราบบังคมทูลแสดงความเสียใจที่มีใ้มาเฝ้าด้วย
 ตนเองเมื่อวันเสด็จพระราชดำเนินถึง และกราบบังคมทูลแสดงความ
 ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ตลอด

๑ B. P. De Silva

๒ U. S. De Silva

ทูลตามข่าวคราวถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ทรงมีพระราชปฏิสันถารอยู่กับสุลต่านประมาณเกือบชั่วโมง เวลาราว
๖.๓๐ ล. ท. สุลต่านจึงกราบถวายบังคมลากลับ

เวลาค่ำประมาณ ๘.๓๐ ล. ท. เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย
ข้าราชการบางคนยังแรพฟลซ์โฮเทล เพื่อเสวยพระกระยาหารที่ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาประคิพัทธ์ภูบาลไปจัดไว้ถวาย เสวย
แล้วเสด็จโรงละครวิกตอเรีย ประทับทอดพระเนตรละครพูด ซึ่งคณะ
สมาคมละครสมัครแห่งสิงคโปร์แสดงถวายจะเพาะส่วนพระองค์ ละคร
แสดงเรื่องแดนศักดิ์สิทธิ์ คณะละครมี ฝ่ายหญิง มิสซิสเมสัน^๒ มิสซิสกิล-
เบิตเตย์^๓ มิสซัทชินสัน^๔ และมิสซิสฮาร์ริงตัน^๕ ฝ่ายชายมี มิสเตอร์เมสัน
มิสเตอร์สตริงเจอร์^๖ มิสเตอร์ฟินเลย์^๗ มิสเตอร์ฟิลเมอร์^๘ มิสเตอร์ชิดสัน^๙

๑ Dandy Dick

๒ Mrs. J. W. Mayson

๓ Mrs. Gilbert Day

๔ Miss Lily Hutchinson

๕ Mrs. J. A. Harrington

๖ Mr. E. A. Stringer

๗ Mr. W. H. Finlay

๘ Mr. P. T. Filmer

๙ Mr. L. H. Chidson

มิสเตอร์เดลมาร์มอร์แกน^๑ มิสเตอร์สเกย์^๒ มิสเตอร์เมสันมีหน้าที่เป็นผู้
 ปล่อยั่วละคร มิสเตอร์เทรคโกลด์^๓ เป็นผู้จัดการ มิสเตอร์คิลเบิตเคย์
 และวอร์นัม เป็นผู้ช่วย การเล่นได้ผลไปโดยเรียบร้อย เมื่อละครเลิก
 แล้วหัวหน้างานได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จประทับ ณ ห้องโถง ถวายพระ-
 กระยาหารว่าง (สัปเปอ์) ที่จัดมาจากยุโรปไฮเตล ระหว่างเวลาเสวย
 นั้นมิสเตอร์เมสันได้กล่าวคำขอพระเกียรติทั่วเรื่องที่คุณะของตนได้รับ
 พระราชทานเกียรติยศมาแสดงละครถวาย อันมีถ้อยคำว่า คุณะเขาได้รับ
 พระราชทานเกียรติยศสูงอย่างล้นเหลือ ที่ได้มีโอกาสมาแสดงละครถวาย
 แก่พระองค์ผู้ทรงภูมิรู้ในทางการแสดงละครอย่างกว้างขวางให้ทอดพระ
 เนตร เรื่องละครแดนคีตกวี ก็เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าพระองค์ทรง
 ทราบเรื่องอยู่ได้เคยทรงแปลออกเป็นภาษาไทย และก็ทรงแสดงด้วย
 พระองค์เองด้วย เมื่อเสร็จการดื่มถวายพระพรชัยแล้ว ทรงมีพระ-
 กระแสพระราชดำรัสตอบขอบใจและสรรเสริญคุณะละครว่า มีความ
 สามารถแสดงถวายได้ อย่างเรียบร้อยเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก ใน
 ที่สุดพระองค์ขอพระราชทานพรแก่คุณะละครนั้น

๑ Mr. G. S. Delmar Morgan

๒ Mr. Skey

๓ Mr. T. G. Treadgold

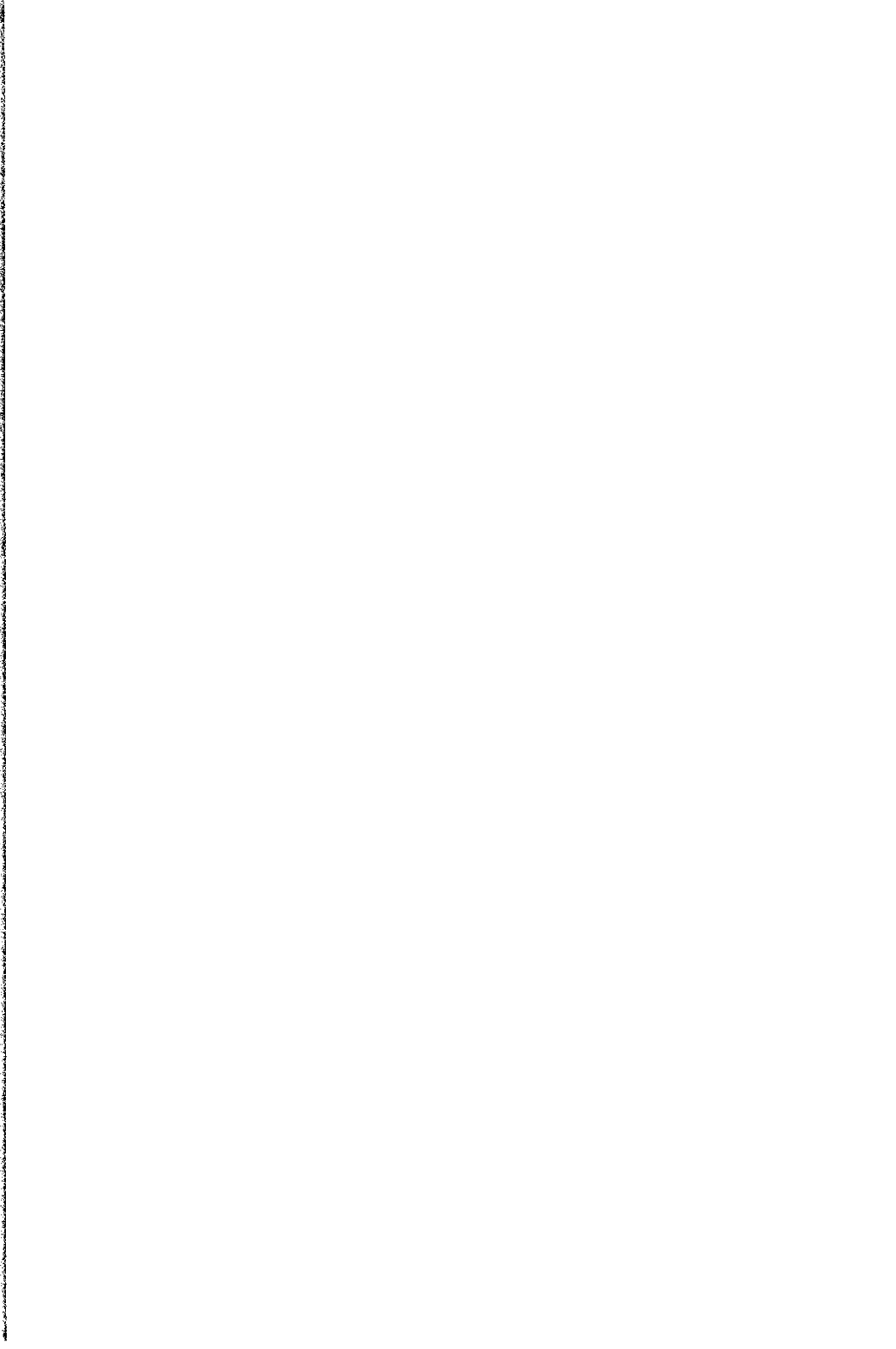
๔ Mr. A. P. Wornum

ตันเกล้า ฯ

สุทัศน์ะโยธา

พระนางเจ้า ฯ

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เวลาราว ๑๑.๐๐ นาฬิกา ก่อนเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องขาวจอมพลทหารเรือประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตำรามหาวชิรมงกุฎ เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยข้าราชการบริพารทั้งฝ่ายใน ฝ่ายหน้าชั้นผู้ใหญ่ไปยังยะโฮร์บาห์รู เมืองหลวงนครยะโฮร์ตามที่สุลต่าน ได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินไว้ ทั้งเป็นการเยี่ยมทอบสุลต่านอีกด้วย กระบวนเสด็จถึงย่านยะโฮร์บาห์รูประมาณเที่ยงวัน พอรดพระที่นั่งย่างเข้าชานเมืองนับว่าพื้นที่เขตต์สเตรตส์เขตตลเมนตส์ตอนนั้นเข้าไป ทหารปืนใหญ่ในบ้อมบนเนินก็ยิงสลุตถวายคำนับเป็นพระเกียรติยศ ๒๑ นัด สุลต่านพร้อมด้วยเจ้านายวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายมลายูและอังกฤษ แต่งกายด้วยเครื่องยศชาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ได้พร้อมกันรอกอยเฝ้า ฯ รับเสด็จอยู่ที่ลานหน้าคัมมอิสตานาเบซาร์ ก็มีกองทหารบายะโฮร์ราวถึงกองพันพร้อมด้วยแถววงธงประจำกองมาตั้งแถวเป็นกองเกียรติยศอยู่ด้วย พอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึง ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทยาวิธ แถววงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อจบเพลงแถวแล้ว สุลต่านซึ่งยืนเฝ้าอยู่ ณ ลานตรงบันไดคัม เข้าไปกระทำการถวายเคารพกราบบังคมทูลเชิญเสด็จตรวจแถวทหาร พอเสร็จการตรวจก็นำเบิกดาโต๊ะ

อัปดุลลาห์^๑ อันมีตำแหน่งเป็นมนตรีเบซาร์ นายกเสนาบดีเมือง ซึ่ง
เรียกกันทางภาษาอังกฤษในเมืองนี้ว่า ไปรมมินิสเตอร์ กับผู้แทนที่
ปรึกษาราชการทั่วไป^๒ (แอกติงเยเนอรัลแอกไวเซอร์) เป็นคนอังกฤษ
เผ่าทุลละฮองรัฐพระบาท เสร็จการเผ่าของขุนนางผู้ใหญ่ ๒ นายที่กล่าว
นี้แล้ว สุลต่านเชิญเสด็จขึ้นบนคัม ประทับ ณ ท้องพระโรงออกขุนนาง
(โธรนฮอลล์) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับบนฐาน
ภัทรมิรุฑัยสุลต่าน สุลต่านโปรดให้เบิกเจ้านายและข้าราชการเผ่าทุล
ละฮองรัฐพระบาทรายตัวเป็นชั้น ๆ อีกครั้ง การเผ่าครั้ง^๕ :-

ชั้นเจ้ามีเจ้าอิสไมล์^๓ เจ้ามกุฎเมืองยะโฮร์ ตนกูอาริสบันคะหะร่า
และตนกูอาห์มาห์^๔

สมาชิกสภาเสนาบดีและสภาสำเร็จราชการมี ที่ออรอบล อังกู

๑ Major The Hon. Dato Abdullah bin Jaafar, D.K.,
S. P. M. J., ป. ม.,

๒ ผู้เฒ่าใจกว้างชื่อ Hemmant

๓ His Highness Prince Ismail, ป. ม., The Crown Prince
of Johore รัชทายาทเมืองยะโฮร์นี้เรียกกันว่าควรวาน์ปวินซ์, ตำแหน่งราชกุมดา
ไม่ปรากฏว่าใช้กันทางมะลายูก็เห็นเรียกตนกูมะโคด๊ะ (เจ้ามกุฎ)

๔ His Highness Tunku Aris Bendahara

๕ His Highness Tunku Ahmah

อับดุลอาซิส^๑ ที่ออนอรบลด อังกูโอมาร์^๒ ที่ออนอรบลด คาโต๊ะกอกี
และที่ออนอรบลด คาโต๊ะ มุสตาฟฟา^๔

สมาชิกแห่งรัฐมนตรีสภา มี ที่ออนอรบลด ไชเอค อับดุลกาเดร์^๕
ที่ออนอรบลด แรก^๖ ที่ออนอรบลด คาโต๊ะ กอลอร์^๗ ที่ออนอรบลด คาโต๊ะ
โมหะหมัดซาลเลย์^๘ ที่ออนอรบลด แบรคเบอร์^๙ กับที่ออนอรบลด
มิสเทอร์วัง^{๑๐}

หัวหน้ากรมกองต่างๆ มี นายร้อยเอกมีโคซ์ฟรอสต์^{๑๑} ผู้บัญชา
การที่ดิน มิสเตอร์ เคเตอร์^{๑๒} ผู้บัญชาการกรมศุลกากร มิสเตอร์

๑ The Hon. Y.M. Unku Abdul Aziz, D.K., Deputy
Mentri Besar และอธิบดีตำรวจ

๒ The Hon. Y.M. Unku Omar

๓ The Hon. Dato Daud

๔ The Hon. Dato Mustaffa

๕ The Hon. Syed Abdul Kadir

๖ The Hon. Mr. Rex

๗ The Hon. Dato W.N. Gawlor

๘ The Hon. Dato Mohamed Salley D.P.M.J., อธิบดีกรม-
ไปรษณีย์

๙ The Hon. Mr. Bradbery

๑๐ The Hon. Mr. S.Q. Wong (จีน)

๑๑ Captain Meadows Frost

๑๒ Mr. G.E. Cator

ริชาร์ดส์^๑ ผู้แทนนายช่างกลใหญ่ แพทย์ฟิตส์บริดจ์^๒ นายแพทย์ใหญ่
 มิสเตอร์ เฮลลิงส์^๓ เจ้ากรมกรรมกร แพทย์ กาลิก^๔ เจ้ากรมสุขาภิบาล
 มิสเตอร์ มิลล์ส์^๕ ผู้แทนผู้บัญชาการกรมตำรวจ มิสเตอร์ มอร์ติเมอร์^๖
 แทนอธิบดีศึกษาธิการ อินชอิบราฮิม บิน อับดุลมายดี^๗ เจ้ากรมเก็บ
 และ อินชอ อับดุลราห์มาน บิน ยาซีน^๘ เจ้ากรมสรรพากรแผนกที่ดิน

ฝ่ายทหาร มี นายพันโท ทอมป์สัน^๙ ที่ปรึกษาราชการทหารใน
 กรมทหารยะโฮร์ นายร้อยเอก เอกิล^{๑๐} นายร้อยโท แมมมอน^{๑๑} นาย
 ร้อยโท อังกู อับดุลราห์มาน^{๑๒} นายพันตรี ยาฮยา^{๑๓} องครักษ์ประจำ

๑ Mr. G. H. Richards

๒ Dr. R. D. Fitzgerald, M. C., B. A., M. D., B. Ch., T. C. D., D. T. M. & H.,

๓ Mr. G. S. Hellings

๔ Dr. G. H. Garlick, M. R. C. S.

๕ Mr. L. L. Mills.

๖ Mr. H. Mortimer, B. A. (Lond.)

๗ Inche Ibrahim bin Abdul Mejid, S. M. J.

๘ Inche Abdul Rahman bin Yasin

๙ Lt. Col. B. A. Thompson, Military Adviser & Chief Inspector, Johore Forces

๑๐ Captain Akil

๑๑ Lieut Maamon

๑๒ Lieut. Unku Abdul Rahman

๑๓ Major Yahya A. D. C.

องค์สุลต่าน นายร้อยเอก ซาอิด เลขาธิการ นายร้อยโท อับดุลลาห์^๑ ผู้ช่วยเลขาธิการ และนายร้อยตรี อับดุลฮามิดบินคอดี^๒ ผู้ช่วยของครักษ์สุลต่าน กับมีแขกต่างเมืองอีก ๓ นาย คือ นายนาวาโท รอว์ลิง^๓ นายนาวาตรี รัชบุรกี แห่งราชनावีอังกฤษ กับมิสเตอร์ ตอมกินสัน^๔ (กองเรือบิน)

เมื่อเสร็จการเผ่าครั้งหลังนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาประติพัทธภูบาลนำข้าราชการในชุดเผ่าสุลต่านบ้าง

ข้าราชการฝ่ายไทยที่ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิน ตามอัญเชิญของสุลต่านในงานวันนั้นนอกจากจำนวนในชุด มีฝ่ายใน เจ้าจอมสุวัฒนา ท้าวอินทรสุริยา หม่อมกลิ้ง เกษมสันต์ ณ อยุธยา คุณหญิงรามราชนิพคุณหญิงอุทุมพรราชภักดี คุณประยงค์ สุขุม นางสาวเปล่งศรี อัครวรักษ์ กับคุณข้าหลวงอีก ๔ คุณ ฝ่ายหน้า จางวางโท หม่อมเจ้าชัชวลิต จางวางโท พระยาทหารบดสี่หราชอาณาจักรเมือง พระตำรวจโท พระยาอนุชิตชาญชัย จางวางตรี พระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิบดี จางวางตรี พระยา

^๑ Captian H. M. Said; S.M. J.

^๒ Lieut. S. Abdullah Dy. Pri. Secy.

^๓ Sec. Lieut. Abdul Hamid bin Daud, J.V.F. Extra A.D.C.

^๔ Commander Rawling R. N.

^๕ Lieut. Commander Rushbrook R.N.

^๖ Squadron Leader Tomkinson, R.A.F.C.

ราชอักษร มหาเสวกตรี พระยาเวียงในนฤบาล มหาเสวกตรี พระยา
สมบัติบริหาร หัวหมื่น พระยาอิศราธิราชเสวี เจ้าหมื่นศรีสวรรค์ เจ้า
หมื่นเสมอใจราช หลวงศักดิ์นายเวร จำ พระวิเศษพจนกรณณ์ จำ พระ
ชลาลัยวิชิต อำมาตย์ตรี พระอนุกุลสยามกิจ นายพันตรี หลวงอาจหาญ
ณรงค์ อำมาตย์ตรี หลวงพิสิษฐสุขุมการ นายร้อยเอก นายศัลย์กำธร
นายกวดหุ้มแพร นายพินัยราชกิจ นายพิจิตรสรรพการ นายพลพ่าห์
นายรองพิจารณาสรพกิจ มิสเตอร์ไว้ออน - สมิท (กรมรถไฟสยาม)
กับนายร้อยเอก โครฟวร์ (ในกองตำรวจจังหวัดสิงคโปร์นั้น) อีกนาย

พอเสร็จพิธีเผ่น^๕แล้ว สุลต่านเชิญเสด็จประทับห้องในที่ต่อจาก
โอรนซอลล์ห้องพระโรงนั้นเข้าไปอีกห้อง แล้วถวายเครื่องดื่มในห้อง
นั้น บรรดาข้าราชการบริพารก็ได้รับการเลี้ยงดูเหมือนกัน

ในห้องพระโรงของสุลต่านได้ตกแต่งจัดทำกันอย่างเรียบร้อย มี
สเตอริเคเลียดี้^๖ ประดับไว้ครบสำรับ มีพนักงานพระราชมนเทียรกำกับ
คูแลร์รักษาการ กับทหารรักษาพระองค์แบบโบราณในบังคับบัญชาอธิบดี
กรมพระราชพิธี (มาสเตอร์ ออฟเซอร์ราโมนี) มาเข้าแถวเป็นกองเกียรติ
ยศ ขนานอยู่กับผนังข้างละแถว แถวละ ๑๑ คน กับยืนเป็นหมู่อยู่หลังฐาน
ภัทรบิฐ เข้าใจว่าเป็นชั้นนายอีก ๖ คน ทหารพวกนี้สวมเครื่องแบบ
เสื้อกางเกงสีดำ เสื้อมีแถบเหลืองติดตามข้อมือและหน้าอก ชั้นนายติด
โบว์ที่ไหล่ พลถือขวานดำมยาว ตุ้มแก้วก็ใกล้กับตำรวจหลวง ฯ ในเรื่อง

๑ State Regalia.

หน้าที่ กองทหารราบยะโฮร์ที่จัดมารับเสด็จเป็นกองเกียรติยศ ณ ลานหน้าคุ้ม ก็ดูท่าทางซิงซัง นับว่าคงต่อระเบียบและการฝึกหัดที่อยู่เครื่องแบบที่แต่งเสือกางเกงสีกาเกี๋ยอย่างของคนขับรถรางบริษัทไฟฟ้าใช้บนมันลิกเกอร์ ชะนิศตามปลายปืนยาวถือ

ประทับอยู่ในห้องชั้นในประมาณครู่ใหญ่ สุลต่านกราบบังคม ทูลเชิญเสด็จห้องสวย ประทับเสวยด้วยสุลต่านกับบรรดาข้าราชการที่ตามเสด็จทุกนาย การเลี้ยงเป็นล้นฉ้น จัดอาหารอย่างมะลายุแท้ มีแตรววงบรรเลง จวนเสร็จเสวย สุลต่านไต่ยี่นขึ้นนีกกล่าวคำขอพระเกียรติและถวายพระพรชัยด้วยถ้อยคำอันไพเราะล้นบ่งให้เห็นชัดว่า การรับเสด็จพระราชดำเนินนั้นได้ทำกันโดยความยินดีและตั้งใจจริง ไม่สักแต่พอเป็นพิธีอย่างว่ามีมาก็ทำไป เมื่อกล่าวจบแล้วได้ชักชวนบรรดาแขกที่เชิญมาให้พร้อมกันทิมถวายพระพรชัยมงคลอีก แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ กระแสพระราชดำรัสเท่าที่รวมได้มีใจความว่า พระองค์ทรงขอบใจสุลต่านใน การที่ได้จัดการรับรองนั้นมาก ทรงพอพระราชหฤทัยและยินดีที่สุดที่ได้ทรงมีโอกาสเสด็จประพาสเมืองยะโฮร์ครั้งนี้ ด้วยที่นี้เป็นที่ที่สมเด็จพระชนกาทิบัติได้เคยประพาสมาแล้ว และได้ทรงรับการรับรองจากสุลต่านคนนี้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน พระองค์ทรงยินดีที่จะตั้งพระราชหฤทัยรักษามิตรภาพไว้ให้ยั่งยืนอยู่ได้เสมอ และหวังพระราชหฤทัยว่า ในวาระ

หนึ่งสุดท่านคงจะหาโอกาสเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้ในกรุงเทพฯ เพื่อพระองค์จะได้ทรงรับรองได้บ้าง ในที่สุดก็ได้ทรงชักชวนที่ประชุมให้ ตี๋มพระราชทานพรแก่สุดท่าน แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญบารมียะโฮร์

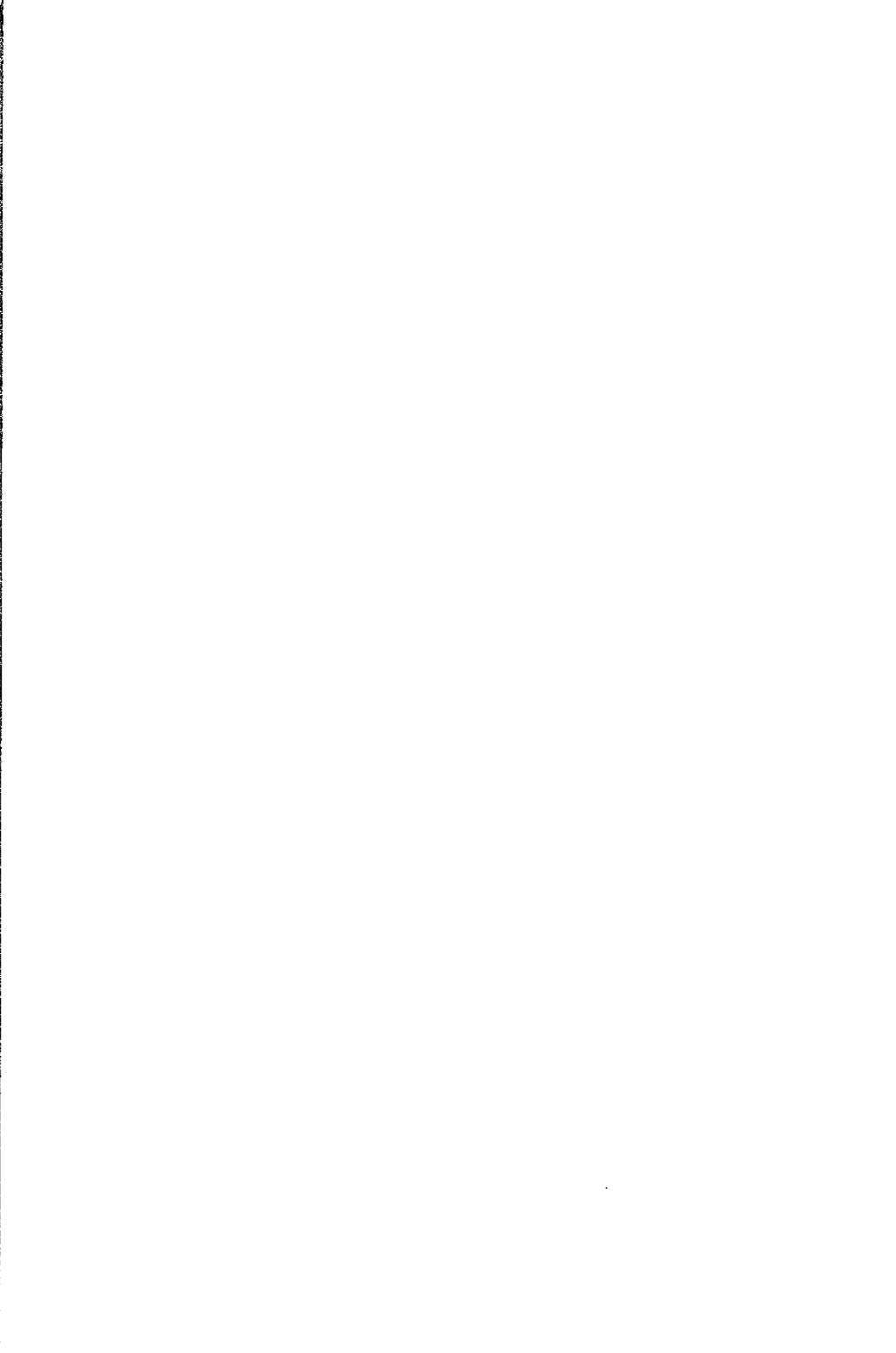
เมื่อก่อนจะพระราชทานพระกระแสแก่สุดท่าน ก็ได้ทรงชักชวน บรรดาแขกที่มาประชุมอยู่พร้อมกันให้ตี๋มถวายพระพรชัยแด่สมเด็จพระ- เจ้ายอร์ชแห่งกรุงอังกฤษ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญบารมีอังกฤษ เหมือนกัน

เสร็จการเลี้ยงแล้วเสด็จออก ณ สนามด้านใต้ข้างคฤหาสน์ทะเล ประทับให้ช่างฉายพระบรมรูปพร้อมด้วยสุดท่านและเจ้านายข้าราชการ ทั้งฝ่ายมะลายูและไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเบื้องขวา สุดท่าน เจ้าจอมสุวัทนาั่งเบื้องซ้าย พอเสร็จการฉายพระบรมรูปแล้ว ทรงปฏิสันถารอยู่กับสุดท่านอีกประมาณสักครึ่งชั่วโมง ก็เสด็จยังรถยนต์ พระที่นั่ง ทรงรถพระที่นั่งไปยังท่าเรือกลไฟ สุดท่านตามส่งเสด็จถึง ขานหน้ามุขภายใต้ค้อมที่เตรียมรถพระที่นั่งเทียบไว้ พอรถพระที่นั่งเคลื่อน สุดท่านและบรรดาเจ้านาย ตลอดจนข้าราชการฝ่ายยะโฮร์ได้พากันโห่ร้อง ถวายชัยเป็นการส่งเสด็จ เสียงแซ่ไปตลอดค้อมอีก

การแต่งกายรับเสด็จทางยะโฮร์วันนี้ แต่งเครื่องแบบกันทั้งฝ่าย ทหารและพลเรือน สุดท่านเองแต่งเครื่องแบบทหารปืนใหญ่ของยะโฮร์ ชุดขาว (เข้าใจว่าคงเต็มยศขาว) ชั้นยศนายพันเอก ประดับเครื่องราช

ชโยธราพาหุ

อิสตริยาภรณ์ทั้งของชนและของอังกฤษ ไม่ได้ใช้สายสะพายใช้แต่สังวาล
กับคารา ส่วนผู้อื่น ๆ ก็อนุโลมกันลงมาเช่นเดียว เครื่องแบบทหารปืน
ใหญ่ของยะโฮร์ไม่มีอะไรแปลกกันไปกว่าของทหารอังกฤษ นับแต่หมวก
เสื้อกางเกงลงมาถึงกระบี่ หมวกก็เฮลเม็ททรงอังกฤษ ยอดเป็นลูกปืน
มองผาด ๆ ถ้าไม่สังเกตตราอาร์มที่หน้าก็อาจจะพลาดได้ว่าทหารอังกฤษ
ที่เดียว ตราอาร์มของยะโฮร์กับอังกฤษก็ไม่ไกลกัน มงกุฎก็รูปมงกุฎ
อังกฤษ รูปเสื้อที่เกาะโล่ห์ชายขวา ก็ไม่แปลกกว่ารูปสิงห์โตกับม้าหงอน
ที่เห็นอยู่ว่าต่างกันก็วงพระจันทร์ครึ่งซีกกับดาวกลางโล่ห์เท่านั้น เครื่อง
แบบพลเรือนดูก็ลอกอังกฤษมาเหมือนกัน เว้นแต่หมวก เช่นใช้เสื้อขาว
กางเกงขาวมีเครื่องหมายที่คอเสื้อเป็นแผ่นสักหลาดจำบักลายไม้ด้วยต้น
ทองยาวสักสี่นิ้วติดทาบ กระบี่ก็รูปอังกฤษ ผิดกันก็ใช้แก้ปแทนเฮลเม็ท
เท่านั้น การใช้แก้ปเห็นจะอนุโลมให้เข้ากับศาสนา รูปแก้ปทรงม้อตาล
แต่ไม่มีกระบี่หน้า ใช้กันทั้งทหารและพลเรือนผิดแต่สี ทหารใช้ดำ
พลเรือนขาว และแก้ปนี้ว่าสวมกันตลอดเวลา ไม่ว่าจะกลางแจ้งหรือใน
ที่ร่ม ยิ่งเข้าหาผู้ใหญ่ก็ต้องสวมไว้จึงเป็นการเคารพ แต่ดู ๆ ก็ไม่แน่นัก
เพราะเห็นพากันถอดเสื้อมี เช่นคราวน์ปรีนซ์และใคร ๆ อยู่หลายคน
ถามได้ความว่า ธรรมเนียมอันนี้พากันซา ๆ ไปเสียมากแล้ว มนตรี
เบซาร์ก็แต่งเครื่องแบบทหาร มียศในกรมทหารราบชั้นนายพันตรี

สุดท้ายพระโอรสองค์หนึ่งมีนามว่า อิบราฮิม^๑ เป็นโอรสองค์ใหญ่ของสุลต่านอาบูบะการ์ผู้มีชื่อเสียงแก่กล้าในทางนักรบเมืองที่ไปสิ้นชนม์ชีพลงเสียในกรุงลอนดอน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้เข้าตะเมือ ณ วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๖ ขึ้นทรงราชย์เมื่อวันที่ ๗ กันยายน ปีที่ชนกนาถพิราลัยและกระทำการราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ในปีนั้น เวลาที่มีอายุย่างเข้า ๕๑ ปีบริบูรณ์แล้ว ได้เป็นผู้คุ้นเคยเฝ้าแทนแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแต่ยังเป็นรายนมูตา ออกจะเป็นผู้มีความจงรักภักดี เวลาเสด็จออกมาประพาสหัวเมืองแถบ ๆ นี้ครั้งใดก็มักหาโอกาสให้ได้มาเฝ้าแทบทุกครั้ง เป็นคนรูปร่างโตใหญ่ท่าทางสง่าผ่าเผยได้ลักษณะ เก้าทรงใกล้กับตุรกีมากกว่ามะลายู ผิวก็ขาว จมูกก็โตง พูตภาษาอังกฤษได้คล่อง เขาวามีนิสัยชอบทหาร มีสุรเสียงดัง มีกังวานสมเป็นทหารอยู่มาก

ตึก อิสตานาเบซาร์^๒ ต้องนับว่าเป็นตึกขนาดใหญ่ เห็นจะไม่เล็กไปกว่าบ้านเจ้าพระยาสุริยวงษ์ไชยวัฒน์ ทำเป็นสองชั้น หน้าต่างใช้บานเกล็ดลวดน บันไดमुखเบื่องตันถนนที่ใช้เป็นโอรนซอลล์ห้องพระโรง ทำสูงใหญ่กว้างเท่าตัวมุขขึ้นไป สังกะตู่ข้างในออกจะโอโงกว่าข้างนอกห้องที่ใช้เลี้ยงอาหารมีเก้าอี้คล้ายกันกับห้องในตึกจักรพงษ์ที่โรงพยาบาล

๑ His Highness Sir Ibrahim, G. C. M. G., ป.ช., K. B. E.

๒ Istana Besar.

จุฬาลงกรณ์แต่มียกพื้นอย่างเวทีละคร มีบันไดสองข้างขึ้นไปรับเสียด้านหนึ่ง เครื่องเฟอร์นิเจอร์จะโครม ๆ ตามบางห้องถึงเป็นชนิดที่มีค่าสูงก็เก่าเสียถึงที่แล้ว นอกจากกระยาแก้ปวดใหญ่ในห้องกลางชั้นบนซึ่งพอมีหน้าค่าซื้อได้ อื่น ๆ ก็ธรรมดา ในโอรินฮอลล์มีพระรูปพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษขนาดใหญ่สองสามแผ่นดินติดไว้ตามผนัง ดูก็ไม่สู้หรูนัก ตัวติดปลุกอยู่บนเนินมองจากข้างล่างขึ้นไปชักทึบ ๆ เพราะหลังคาทำให้ลาดปรกต่ำลงมา เขาก็คงว่าต้องการความเย็น การรักษาเมื่อให้เขาต้องว่าไม่สู้เอาใจใส่ มีที่ชำระปลู้อยู่ไว้ทั้งภายในภายนอกในสบตาเข้าได้ถึงสามสี่แห่ง ตั้งปลู้อยู่ให้เกิดบานหน้าต่างหักแขนงอยู่ได้เป็นต้น บริเวณรอบ ๆ ติดทำเป็นสวนปลุกต้นไม้ใหญ่น้อยอยู่หลายอย่าง มอง ๆ ดูอยู่ข้างจะครึมไปบ้างเล็กน้อย

คำว่า อีสตานาเบซาร์นี้ สงสัยว่าจะไม่ใช่ชื่อเสียกระมัง เพราะมีคำแปลได้ซึ่งแปลออกไปก็ว่า วังหรือคຸ່ມใหญ่เราดี ๆ ถ้าจะคิดถึงภาษาไทยทางมณฑลพายัพก็คำที่ว่าคຸ່มหลวงนั้นทีเดียว อีสตานา ข้างมะลายูว่า วังหรือคຸ່ม เบซาร์ ว่าใหญ่หรือหลวง เมื่อให้ผ่านไปทางภาษาอังกฤษก็ แครนคัพาลิส มหาราชวังพวกนี้

เมืองยะโฮร์บารูเท่าที่เห็นได้ตามที่ผ่านมาก็เป็นเมืองเล็ก ๆ ถนนร่นแคะอะไรทำทำจืดคล้าย ๆ แบบสิงคโปร์ ติดแถวสองข้างถนนก็แบบสองชั้นทรงรูปที่ปลุกสร้างกันตามในหัวเมือง ๆ เรา ตั้งที่ราชบุรี

โคราชเวลานี้ มองคูมีเต็นท์อยู่กันเป็นพัน ตลาดใหญ่ที่ขายของสดแห่ง
ของรับประทาน ของใช้ ตั้งอยู่ข้างคูขุดเข้าไปจากทะเล น้ำในคูนั้นใส
แต่เห็นจะใช้ทำอะไรไม่ได้เพราะจะไม่จืดด้วยอยู่ใกล้ทะเลนัก ถนนสาย
ที่ทำขนานกันไปกับฝั่งทะเลตอนหน้าเมืองนับว่าเป็นถนนที่น่าดูน่าเดิน
เที่ยวแต่ก็ไม่ยาวเท่าใด ข้อที่ชมได้ก็ฝุ่นน้อยและไม่มีหลุมบ่อ

ยะโฮร์ baru แปลว่ายะโฮร์ใหม่ ฝั่งมาสร้างกันขึ้นเมื่อปลาย
รัชกาลที่ ๔ เท่านั้น พลเมืองจนบัดนี้ก็ยังไม่มีเท่าใด ตามสำมะโนครัว
ที่รวบรวมใหม่ว่ามีประมาณเพียง ๑๕,๐๐๐ คน

เมืองยะโฮร์ชื่อเก่าตามตำนานเรียกว่า อุงงทานาห์ แปลว่า
แผ่นดินปลายแหลม เป็นอาณาจักรของเมืองพะลัมบัง ราวศตวรรษที่
๑๔ แห่งคริสตกาล พวกมายาปะหิตไปตีพะลัมบังได้ ยะโฮร์เลยตกเป็น
ของมายาปะหิตไปช้านาน ภายหลังทางมะลากามีอำนาจขึ้น มาขับไล่
พวกมายาปะหิตออกจากคาบสมุทรมะลายู ยะโฮร์เลยกลับไปเป็นเมืองขึ้น
อยู่กับมะลากาอีก สุลต่านมะลากาปกครองยะโฮร์โดยเอารวมเข้าไว้เสีย
เป็นเขตต์เดียวกันจนเกือบทำให้ยะโฮร์ยุคนั้นหมดชื่อเสียงไปพัก ราว พ.ศ.
๒๑๕๑ พวกปอร์ตูกีสมาได้มะลากา สุลต่านเจ้าเมืองทิ้งเมืองหนีไปหาที่
อยู่ใหม่ ทางตอนใต้เมืองเดิมลงไปในกลุ่มแม่น้ำชื่อยะโฮร์ ไปก่อสร้างที่
ตำบลนั้นขึ้นเป็นเมือง แล้วขนานนามเมืองว่ายะโฮร์ตามชื่อลำน้ำสายนั้น

บะโหลกบ่าหู้

อาณาจักรยะโฮร์ที่ยาว^๕ ออกจะนับได้ว่าเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อปอร์ตูกีสมาตี
มะลากาได้แล้ว

ชื่อเสียงของยะโฮร์มาแพร่หลายก็สมัยวิลันตามามีอำนาจขึ้นใน
แคว้นมะลายู ยะโฮร์รับช่วยวิลันตาคือเอามะลากาจากปอร์ตูกีสได้ ต่อ
นั้นมาก็กลับกลายลงไปอีก

มารอบศตวรรษที่ ๑๘ แห่งคริสตกาล มีพวกบุกิซเข้าไปก่อการ
จลาจล สุลต่านเจ้าเมืองหมดความสามารถจะจัดการปราบปรามได้ ทั้ง
เมืองหนีไปอยู่เกาะเรียว ภายหลังยังออกไปถึงเกาะลิงกาทั้งคำมะหง
ให้รักษาไว้ คำมะหงปกครองเมืองมาจนคริสต์ศักราช ๑๘๖๘ (ราว
พุทธศักราช ๒๔๑๑) เห็นสุลต่านไม่กลับก็ยกตนขึ้นเป็นใหญ่เป็นศรีมหา
ราชาครองเมืองเสียเอง

คำมะหงผู้^๕ที่สร้างเมืองยะโฮร์baru เมื่อไต่ยกตนขึ้นเป็นศรีมหา
ราชาขึ้นทรงราชย์ดังกล่าวแล้วนั้น

เมืองยะโฮร์ยังมีเรื่องต่อไป ด้วยภายหลังทางสุลต่านกลับมา แต่
ประจวบเวลาการเมืองเข้าอยู่ในวงแขนอังกฤษเสียทั้งซ้ายขวาแล้ว อัง
ฤษถือทางคำมะหงจึงช่วยจัดการทำความตกลงให้สุลต่านขึ้นปกครอง
เอาเมืองมัวร์^๑ เรียกว่าสุลต่านเมืองมัวร์ แต่สุลต่านคนนั้นตามที่ว่า มี
นิสัยเป็นแอบเซนต์ ถึงมาคงได้เป็นเจ้ามีอิสรภาพอีกได้ก็ดี แต่ไม่

๑ เมืองมัวร์เป็นภาคหนึ่งของยะโฮร์ทางฝ่ายเหนือเวลานี้จัดตั้งเป็นอำเภอ

ไม่เท่าไร เพียงชั่วอายุ ภายหลังวงศ์วานจะรับทายาทต่อ ราษฎรไม่
พอใจ แม้อังกฤษให้มีโหวต พวกสุลต่านก็แพ้โหวต กิจการเลยตกไป
ทางตำมะหงง^๕ สัน

เรื่องตำมะหงงตั้งตนขึ้นเป็นเจ้าเมืองยกฐานขึ้นเป็นสุลต่านและ
เหตุการณ์ต่อไปมีเรื่องเล่ากันไว้แล้ว แม้ทางหนังสือไทยเช่นพระราช
นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้ในจดหมายเหตุ
เสด็จประพาสฯ เรื่องหนึ่ง ที่พิมพ์กันขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ก็มี เป็น
เรื่องราวที่เข้าใจง่ายและเพื่อไม่ต้องเรียบเรียงอีก ทั้งดูก็เหมาะที่จะคัด
เอามาแทรกเข้าไว้ จึงได้คัดลงว่าดังนี้ “อาบูบะกะ^๑ พอได้ตั้งขึ้นก็อาศัย
ความต้องการของอังกฤษเป็นยอดเป็นใหญ่ ในเวลาที่อาบูบะกะเป็น
ตำมะหงงศรีมหาราชาลัยสมุหนายก อังกฤษต้องการจะให้ขัดแย้งต่อ
สุลต่านเมืองมัวร์^๒ จึงยกชื่อตำมะหงงออกเสีย ใช้แต่มหาราชา เวลา
นั้น^๓ เป็นเวลาที่เรารู้แรกออกมา ยกกันเกือบเป็นที่สองรองจากเรา เจ้า
พระยาไทรอะหะหมัด^๔ ดูไม่ได้ และขอร้องให้เราไปเมืองยะโฮร์
เป็นอันขาด เวลานั้นกำลังภูมิมากตงตัวเป็นกึ่ง^๕ แชมเปญใครไปถึง
เป็นกินได้หมด เกิดมาเป็นฝรั่งในสิงคโปร์ไม่มีสักคนเดียวที่จะไม่ชอบ

๑ คือสุลต่านอาบูบะการ์ที่เดิมเป็นตำมะหงง

๒ สุลต่านยะโฮร์ที่เห็นพวกบูกิสไปอยู่เกาะเรียว

๓ คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ

๔ บิดาเจ้าพระยาอุทรวิสงคามฯ สุลต่านเมืองไทรฯ เดียวนี้ (พ.ศ. ๒๔๖๗)

๕ คือ King ที่ภาษาอังกฤษ (หมายความว่า) ว่า เจ้าแผ่นดิน

ที่จริงแกก็เป็นคนรุกรังด้วยหนี้สินและเรื่องไม่ดีต่าง ๆ แต่หากอังกฤษ
 อยากรจะตี ภายหลังก็ค่อย ๆ เก็บเข้าไปทีละน้อยจนถึงตัวเองอยากเป็น
 สุลต่าน เพราะเหตุว่าตำแหน่งมหารายาเป็นของข้างฝ่ายอินเดียและเป็น
 ชื่อข้างฮินดู ฝ่ายเมืองมะลายูที่สุดแต่ใครเป็นใหญ่ต้องเป็นสุลต่าน ถ้า
 เป็นมหารายาออกรู้สึกว่าเป็นไพร่ เพราะเหตุที่ตำแหน่งขุนนางเขามี ถ้า
 จะเปรียบด้วยไทย ๆ เหมือนกับตั้งเจ้าแผ่นดินให้เป็นพระยาปเสนทิโกศล
 ถึงจะมีชื่อแสดงมาในเทศनावากานว่าเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ก็ไม่ใช่ที่พอ
 ใจฉันใด ก็ฉันนั้น จึงได้รับสัญญาซึ่งอังกฤษทำใหม่แลกเอายศสุลต่าน ”
 นี้แหละ เท่านี้ก็พอเข้าใจได้ในเรื่องคำมะหรงกับเมืองยะโฮร์ยุคหลังนี้ไป

อาณาจักรยะโฮร์มีพื้นที่รวมด้วยกันประมาณ ๗,๖๗๘ ตารางไมล์
 มีพลเมือง ๒๘๒,๒๓๔ คน และคนจำนวนนี้มีจีนและแขกชาวอินเดียไป
 เสยราวครึ่ง ๆ มีฝรั่งกับพวกยูเรเชียราว ๖๐๐ คน

เขาว่า บรรดาอาณาจักรมะลายูของอังกฤษในคาบสมุทรมันแล้ว
 ยะโฮร์เป็นตอนที่ลุ่มกว่ามาก มีน้ำท่วมกันเนื่อง ๆ ภูเขายอดที่สูงที่สุดก็
 โอเปียในเมืองมัวร์วัดไต้ ๔,๑๓๗ ฟิตเท่านั้น แม่น้ำสายใหญ่และ
 สำคัญมีสุโหลงยะโฮร์ พื้นที่ดินบนสองฝั่งได้ทำลงกันเป็นไร่นาตลอด
 การทำเหมืองแร่อยู่ในบริเวณแม่น้ำเมอร์สิง เนื้อที่ที่ขุดทำกันอยู่เวลา
 นี้มีถึง ๒๐,๐๐๐ เอเคอร์แล้ว

รัฐบาลยะโฮร์เป็นรัฐบาลคอนสติติวชัน ก่อน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๖) มีคณะที่ปรึกษาทั้งกันไว้ในลอนดอน พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) อังกฤษจัดแก้ไขใหม่ตั้งผู้กำกับเรียกว่าเอเยนต์ส่งเข้าไปไว้ ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) เลิกตำแหน่งเอเยนต์ และตั้งตำแหน่งใหม่ให้เรียกว่าที่ปรึกษาทั่วไป (เยเนอรัลแอดไวเซอร์) ทำการติดต่อกับผู้สำเร็จราชการสหราชอาณาจักร

การปกครองแบ่งอาณาจักรออกเป็น ๗ ท้องที่ ภาคตะวันออกมี โอเตกกับโคคาติงกี ตะวันตกมี มัวร์ บาตูปาฮาดและกูตูบ ภาคกลางมี ยะโฮร์บารูและสักกาหมัค มีเจ้าพนักงานท้องที่ชะนิคนายอำเภอประจำราชการ

การศึกษาอยู่ในความควบคุมของรัฐบาล แม้ยังไม่มียูนิเวอร์ซิตี แต่มีโรงเรียนที่นับว่าอย่างคืออยู่ตลอดอาณาจักร และก็สอนภาษาอังกฤษด้วย

มีทหารอยู่ ๒ กรม ราบ ๑ ปืนใหญ่ ๑ กับกองอาสาสมัครอีก กอง ๑ กองอาสาสมัครนี้มีสมาชิกเป็นชาวอังกฤษเองก็มี สุดค่านมีตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทั่วไปในทหารทั้ง ๓ กองนั้น

ยะโฮร์มีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ๒ ตระกูล ชื่อตาร์ยะกระบัตร์ (ว่าเป็นตราราชวงศ์เห็นจะเข้าเครื่องราชอิสริยาภรณ์จักรีฯ) ตระกูล ๑ ชื่อตาร์ยะมะโคติะ (ตรามงกุฏ) อีกตระกูล ๑ มะโคติะ แปลว่ามงกุฏ

อะไรไม่น่าคิดเท่าการคมนาคม เขามีถนนถึงใช้รถยนต์ได้ตลอด
เมือง มีสะพานข้ามแม่น้ำคิงๆ อย่างที่ไว้ใจได้ทั้งนั้น มีทางรถไฟยาว
ประมาณ ๑๒๐ ไมล์ เป็นสมบัติของรัฐบาลแต่ให้กรมรถไฟสหรัฐมละยู
ถือเช่า โทรเลขเป็นของรัฐบาลสหรัฐมละยู รัฐบาลคงจัดแต่การ
ไปรษณีย์กับโทรศัพท์

พอเสด็จประทับเรือกลไฟพระที่นั่ง ปืนใหญ่บนบ้อมไต้ยิงสลุด
ถวายคำนับส่งเสด็จอีก ๒๑ นัด เรือพระที่นั่งแล่นไปยังเรือเปกาสส์ อัน
เป็นเรือสำหรับบรรทุกเครื่องบินทะเลของราชนาวีอังกฤษในกองทัพเรือ
ทะเลจีน ซึ่งบังคับกองบินหมวดนั้นมาตั้งทำการรังวัดแผนที่โดยด่วยรูป
(เบื่องบน) อยู่ในบริเวณน่านน้ำสเตอร์ตส์ พอเรือพระที่นั่งแล่นไป
ใกล้เรือเปกาสส์ เรือปืนแมกโนเลียก็ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับเป็นพระ
เกียรติยศอีก ๒๑ นัด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นบนเรือเปกา
สส์ ผู้บังคับการเรือและเจ้าหน้าที่เผ่ารับเสด็จกระทำการต้อนรับด้วย
ความเคารพอันดี เชิญเสด็จทอดพระเนตรลำเรือและเครื่องบินที่เก็บ
เครื่องบินกับโรงงานในเรือนั้นตลอด มีเครื่องบินอยู่ ๔ เครื่อง ได้มีการ
ทดลองการบินถวายด้วย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระ

๑ H. M. S. Pegasus (Aircraft Carrier)

๒ H. M. S. Magnolia

บรมราชานุญาตให้ข้าราชการที่ตามเสด็จขึ้นเครื่องบินทดลองกับนักบินนั้นบ้าง นายพันตรี หลวงอาจหาญณรงค์ ได้ทดลองพระเดชพระคุณถวายในการนี้ ทรงทอดพระเนตรกิจการเหล่านั้นทั่วแล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เรือบินแมกโนเลียยังบินใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศถวายอีกครั้ง เรือพระที่นั่งใช้จักรไปยังเรือซีเบล^๑ ซึ่งเป็นเรือยอชต์ประจำประเทศ เสด็จขึ้นประทับบนเรือนั้นแล้ว ทรงเสวยน้ำชาที่ทางราชการเมืองสิงคโปร์จัดส่งมาคอยถวาย ต่อไปเรือซีเบลใช้จักรแล่นไปส่งเสด็จยังท่าสเลตาร์ที่ปากเกาะ เรือเทียบท่าแล้วเสด็จขึ้นประทับรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จถึงที่ประทับราว ๗.๓๐ ล. ท.

เรือซีเบลเป็นเรือยอชต์สำหรับผู้สำเร็จราชการสเตรตส์เซตตลเมนต์ส์ เป็นเรือสองเสารูปเก๋งและขนาดก็เรือกลางของสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต หากจะเชื่องกว่าก็ไม่เท่าไร ห้องหับไม่กระทั่งรัด ตัวเรือออกจะเก๋และก็เดินเข้าเข้าแล้ว มีเจ้าพนักงานผู้ใหญ่มากับ ๒ นาย ชื่อ กัปตันเอ็ดวาร์ดนาย ๑ กัปตันสตีเวนช็อกนาย ๑ ฝรั่งเศสสองนักดูใจออกกว้างขวางดี เรือนี้ใช้ธงสหรัฐมะลายู มองดูผาด ๆ คล้ายธงจีนด้วยทำเป็นหัว ๆ มีสีรุ้งและสีสี่ ขาว แดง เหลือง และดำ ที่เห็นผัดกันไป ได้ก็มีวงรีขาวอยู่กลาง มีรูปเสือทำวิ่งอยู่ในนั้นเท่านั้น

๑ Yacht Sea Belle

๒ ข่าวกว่าจะต่อขึ้นใหม่

ถนนแต่ตัวเมืองสิงคโปร์ออกไปยะโฮร์นับว่าน่าดูจริง ๆ เริ่มออกจากเมืองก็เข้าถนนบุกิตตีมะห์ ถนนเลาะทางรถไฟไปมีหมู่บ้านเกือบพุกไต่ว่าตลอด พอพ้นสถานีรถไฟถนนคลันนี้ ถนนฮอลแลนด์ออกไปแล้ว ซักห่าง ทางผ่านสวนผลไม้ บ่าไม้ ไร่ นา ไปหลายแห่ง บางคอนตัก ขึ้นบนเนินเลาะไปตามเทมเนิน ข้ามลำธารลำห้วยไปในกองบ่าไม้ สวนผลไม้ก็มีงัก กูค เงาะ มะพร้าว ไร่สับปะรด ดูออกจะหนาวตาสังเกตดูว่ามีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เกือบใกล้ถึงตำบลลูคแลนด์ บ้านเรือนซึกก็เข้า และมาซึกแน่นอนเอาตรงท่าตอนเชื่อมหัวถนนยะโฮร์คอสเวย์ สิ่งที่น่าปลื้มใจก็ การรักษาคูเขาไม่ปล่อยให้มึลุ่ม ๆ ตอน ๆ เลย

เวลาประมาณ ๙ นาฬิกาหลังเที่ยง เสด็จลง ณ สถานกุกุกชอลล์ ที่กงสุลเยเนอราลสยามจัดไว้ให้เป็นที่พักของข้าราชการที่โดยเสด็จพระราชดำเนิรพวกหนึ่งนั้น ทรงเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยข้าราชการบริพารทั้งมวลที่โดยเสด็จ เวลาเสวยพระยาประทิพัทรภูบาลได้จัดละครโอเปอรามาละยุกับภาพยนตร์ของบริษัทยูไนเตคอาติสตีมาแสดงและฉายถวาย พวกละครได้แสดงการเต้นรำถวายด้วย ภาพยนตร์ฉายเรื่อง รอนินชุก ว่าเป็นเรื่องที่บริษัทฟังกิดแก่งทำขึ้นใหม่ ยังไม่เคยนำออกฉายที่ไหนในแถบบ้านเมืองฝ่ายนี้ และฉายถวายครั้งนี้แล้วจะเอาส่งตรงเข้ามาฉายในกรุงเทพฯ เสด็จขึ้นราวเที่ยงคืน

สถานกูดวูดซอลส์เป็นตึกโถงปลูกอยู่บนเนิน ทั่วตึกและบริเวณกว้างใหญ่ก็ขนาด ๆ อยู่ในเขตคลับ หากบริเวณจะแคบไปก็ไม่กี่มากน้อย เต็มเป็นสโมสรของชาวเยอรมัน (เยอรมันคลับ) เมื่อคราวเกิดสงครามใหญ่ในยุโรป ทุกรัฐบาลริบมาเป็นราชพัสดุแล้วจัดขายไป มีสเตอร์มานส์เสห์พ่อค้าใหญ่ผู้หนึ่งรับซื้อไว้ ว่าให้ราคาแสนเหรียญ การซื้อมีสัญญาเสี่ยงโชคกลางว่าหากการสงครามคราวนั้นฝ่ายเยอรมันเป็นผู้ชนะกิจการจะต้องคืนทรัพย์สินฉบับนั้นกลับให้แก่เยอรมันอีกก็ดี ผู้ซื้อต้องรับคืนให้โดยจะไม่เรียกร้องเอาค่าเสียหาย แม้เงินค่าซื้อก็ต้องเป็นพับไปทั้งหากทั่วตึกหรือสถานที่เกิดมีสิ่งชำรุดขึ้นประการใด คนต้องรับทำการซ่อมแปลงให้ดีขึ้นของเก่าอีกด้วย บัดนี้มีข่าวว่ามีผู้มาขอซื้อต่อ และยอมขึ้นราคาให้ถึงห้าแสนเหรียญแล้ว

ในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสยะโฮร์วันนั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรเชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปรีดามาภรณ์ข้างเผือกไปพระราชทานแก่สกุลท่านเมืองยะโฮร์ และก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสยะโฮร์บ้าง ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓ แก่มีสเตอร์ไว้อย่อน-สมิท

ตอนสอง

สิงคโปร์ – กัวลาลัมเปอร์

เสด็จจากเกาะสิงคโปร์ – เมืองสิงคโปร์ – ถนนคอสเวย์ – เสด็จ
ถึงกัวลาลัมเปอร์ – การรับเสด็จพระราชดำเนินที่สถานี – นาย บี เอช
หันตรีย์ – ประพาสท้องที่ในเมือง – งานแอกโฮมที่สถานคาร์โคซา – เซอร์
ยอร์ช แมกซ์เวล – หมายกำหนดการรับเสด็จที่กัวลาลัมเปอร์ – เมือง
กัวลาลัมเปอร์ – พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่พระยาประทีปพัช
รภูบาล เจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์

วันจันทร์ วันที่ ๒๕ กันยายน

เดินทางไปกัวลาลัมเปอร์

วันนี้เป็นวันหมดเขตที่กำหนดประทับจังหวัดสิงคโปร์ เวลาเช้า
จวน ๑๑ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ปกติ
นายพลทหารบกอังกฤษสีทากี เสด็จจากที่ประทับ ณ สถานที่คอนสุลต
เยเนอราลสยามโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังสถานีนิวตันในการเสด็จพระ
ราชดำเนินเมืองกัวลาลัมเปอร์ ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์พร้อมด้วย
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารพลเรือนบางนายได้พากันไปคอยเฝ้าส่ง

เสด็จอยู่ ณ สถานที่ เมื่อได้ทรงปฏิสนธารกับผู้สำเร็จราชการและบรรดา
ข้าราชการอังกฤษบางนายที่ไปเฝ้าส่งเสด็จแล้ว เสด็จขึ้นประทับรถไฟ
พระที่นั่ง รถพระที่นั่งเคลื่อนกระบวนในเวลานั้น

รถพระที่นั่งถึงสถานียะโฮร์บาร์เวลา ๑๑.๓๐ ก. ท. แม้ที่สถานีนั้น
จะมีได้กำหนดหยุดกันก็ดี สุลต่านเจ้าเมืองยะโฮร์ยังจัดนายกเสนาบดี
กับเจ้านายชั้นลูกเธอบางองค์พร้อมตัวของครักษ์ ให้ไปคอยเฝ้าส่งเสด็จ
อยู่ในเวลาที่รถพระที่นั่งผ่านไป

เมืองสิงคโปร์เท่าที่ได้มาเห็นใหม่ เมื่อเทียบเวลา ๑๘ ปีล่วงแล้ว
ไป ก็ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงให้ผิดกันขึ้นเลย ถ้าจะให้กล่าวถึงรูปโฉม
หน้าตาออกจะซุกซรา ๆ ลงซ้ำ เช่นตึกกวางบ้านเรือนก็ไม่สู้คึกคัก
นอกจากการขยายถนนให้กว้างใหญ่ออกทำให้เรียบร้อยชั้น ลาดน้ำมันดิน
แกลสให้ปราศจากฝุ่นลงไป การอื่น ๆ ที่เคยเห็นเป็นไปแล้วยังไรก็ดู
เป็นไปอยู่ดั่งนั้น การปล่อยถนนบางถนนให้คงมีตึ้อยู่ก็ยังมี การไฟฟ้า
ยังมีไม่ทั่ว บ้านเรือนโรงร้านยังใช้ตะเกียงน้ำมันกันก็มาก ตัวเกาะตั้งที่
ทรบกันก็อยู่ปลายสุดคาบสมุทร แต่ก่อนถนนคอสเวย์ได้สร้างข้ามไปจาก
ยะโฮร์บาร์แล้ว มีช่องยะโฮร์ (ยะโฮร์สเตต หรือเรียกกันตามภาษา
พื้นเมืองว่า สะลัดตะบรอ) เป็นทะเลกว้างราว ๓๐ เส้น เรือแล่นไป
มาได้ขวางอยู่ เกาะสิงคโปร์เป็นที่มชื่อเสียงโด่งดังอยู่ทางตะวันออกมา

นาน ฝรั่งเรียกประตูของกะวันออกภาคไกล ด้วยบรรดาเรือที่เล่นไป
มาเกือบจะพูดได้ว่าทุกชนิดต้องผ่านท้องแวง

เนื้อที่เกาะมีเพียง ๒๑๗ ตารางไมล์ วัตถุประสงค์ยาวที่สุดได้ ๑,๐๕๐
เส้น กว้าง ๔๖๐ เส้น ตัวเมืองตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลฝ่ายใต้ แม้เป็นเกาะ
และมีเนื้อที่ไม่เท่าไร เมื่อคิดถึงพลเมืองแล้วตามบัญชีสำมะโนครัวที่รวม
ได้ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ถึง ๔๑๘,๔๐๐ คน ไม่ไกลกว่าจำนวนคนใน
กรุงเทพฯ ของเราไปกี่มากนัก และถึงแม้ว่าจะเป็นแดนถิ่นของชาว
มลายูก็คือ แต่ในจำนวนพลเมืองเท่าที่ปรากฏมีแขกเพียง ๕๓,๖๐๐ คน
เท่านั้น เป็นเงินไปเสียกว่าสามแสน

มีกองทหารประมาณกองทัพสำหรับกำกับรักษาเมือง จะเพาะฝรั่ง
มีไปตั้งอยู่ ๓ กรม ราบ บินใหญ่ และช่าง และเป็นคนอังกฤษแท้
สับมาแต่อินเดียบ้าง ที่ใกล้เคียงอื่น ๆ บ้าง

การใช้จ่ายในแผนกตำรวจ ว่าปลีเงินไปจากคณะมิวนิซีแปลลิตี
สิงคโปร์ทราบกันแล้วว่าเป็นเมืองใหม่ เพราะฉะนั้นชั้นฟังดูฟังชม
ทางโบราณวัตถุชนิดใดเป็นธรรมชาติคงไม่มีอะไรรอด ที่ดู ๆ กันอยู่ได้
ทุกวัน ๆ ก็หมู้ตึกกว่าบ้านเรือนที่ปลูกสร้างกันอย่างแบบใหม่ ๆ ถ้านัก
เที่ยวจำพวกเคยเห็นบ้านเมืองตามย่านด้านยุโรปมาแล้ว เช่นตึกสูง ๖ ชั้น
๗ ชั้นกระนั้น อาจจะถูกปากได้ทันกว่าสิงคโปร์ไม่มีอะไร ตึกรามที่
เที่ยวดูกันไปพอฆ่าเวลา ก็บรรดาสถานที่ทำการของรัฐบาล โรงละคร

วิกตอเรีย ทาวน์ฮอลล์ ซึ่งคณะมิวนิซีเปิลลิตีจี้จัดสร้างไว้ กับเหล่า
ห้าง ๆ ฝรั่ง ธนาคาร ภัตตาคาร โรงพยาบาล สวนต้นไม้บ่อแก๊ส
การเค้น ห้องสมุด อนุสาวรีย์เซอร์แรฟเฟิลส์และเซโนทัฟฟ์ อื่น ๆ
ไม่ปรากฏจะดูอะไร แต่สำหรับคนไทยถ้ามีโอกาสไปแล้วไม่ควรลืมไป
เยี่ยมรูปช้างหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรง
สร้างพระราชทานส่งไปให้ตั้งไว้เป็นอนุสาวรีย์ในการที่พระองค์เสด็จ
ประพาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ นั้นด้วย

เนื่องจากถนนคอนกรีตได้เชื่อมแผ่นดินยะโฮร์ให้ติดเข้ากับตัวเกาะ
แล้วเมืองสิงคโปร์ต่อไปไม่ควรเรียกว่าเกาะอีก การก่อสร้างทำกันอยู่ถึง
๕ ปี เริ่มลงมือเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ เพิ่งมาสำเร็จใช้รถเดิน
ข้ามได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ และมีการพิธีเปิดให้รถยนต์เดินในเดือนตุลาคม
ปีนั้น วิธีดำเนินการใช้หินถมลงไปทะเล เอาหินมาแต่ภูเขาบูกิตตี
มะห์บนเกาะสิงคโปร์เองบ้าง จากตามภูเขาในเกาะอุบินอีกบ้าง ขนาด
ก้อนหินที่ถมลงไปเอาทั้งก้อนใหญ่ ๆ นับแต่มิถุนายนก็หำตันลงมาถึง
เท่า ๆ ผลมะพร้าว รวมจำนวนหินที่ถมลงไปตามที่ช่างผู้ทำคำนวณกว่า
ล้านห้าแสนหลา ลูกบาศก์ ตัวถนนยาว ๓,๔๖๕ ฟิต (วัดแต่ฝั่งยะโฮร์บารู
ออกไปจดจุกแลนด์) กว้าง ๖๐ ฟิต ทำให้รถไฟเดินข้างหนึ่ง ยวดยาน
ต่าง ๆ เดินอีกข้างหนึ่งขนานกัน แคมถนนสำหรับยวดยานอื่นเดินนั้นทาง
ฝั่งทะเลทำเป็นลูกกรงกัน ข้างทางรถไฟเป็นราว ตอนปลายฟากยะโฮร์

เจาะช่องและทำสะพานเหล็กไว้ปิดเปิดให้เรือเดินไปมาได้ การปิดเปิดใช้แรงไฟฟ้า เขามีกว่านี้อาไหล่ใช้แรงคนทำไว้อีกเครื่องเพื่อใช้ในเวลาเครื่องไฟฟ้าจะมีเหตุเสียขึ้น ราคาก่อสร้างรวมเบ็ดเสร็จ ๑,๕๕๕,๐๐๐ ปอนด์ หรือเป็นเงินบาทก็ราว ๆ ๒๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท บริษัททอปแฮมโยนซ์ และเรลลิน เป็นผู้รับเหมา

ตำนานของเกาะสิงคโปร์แต่ยุคโบราณกล่าวกันว่าเป็นเมืองที่มีกำลังวังชามีอำนาจวาสนามีกษัตริย์ปกครองเป็นคิงคอม สมัยนั้นเรียกกันว่าทุมูซิก แปลว่าแผ่นดินกลางทะเล คำสิงคโปร์เป็นชื่อที่สร้างนิลอุตะมาตั้งใหม่คราวที่ตนมาได้เกาะโดยเอาเหตุผลวันที่ตนย่างขึ้นไปบนเกาะได้พบสิงห์โตเข้า ก็เอาคำสิงห์โต (สิงหปุระ) นั้นมาตั้ง สร้างนิลเป็นราชาที่มีกำลังแก่กล้าในยุคคริสตศักราช ๑๓๖๐ มีเชื้อเถาเหล่ากอมาทางสุมาตรา มีบุญอยู่ถึง ๑๕-๑๖ ปี จนทางชะวาเกิดมีคณะใหม่มีอำนาจใหญ่โตขึ้นกว่า ยกกองทัพมาย่ำยีจึงเสียเมือง ตำนานของสร้างนิลตามทีกล่าวคือเป็นเจ้าพงสาวดารเหนือน่าฟัง คือชะวาครั้งนั้นว่าต่อสู้กันอย่างน่าทวักเสียวถึงใช้อาวุธสั้นเข้าประจันบานจนเลือดนองแผ่นดิน ต่อئ้นมาสิงคโปร์นับว่าหมดชื่อ ถึงบางคราวเลยกลายเป็นส่วนหนึ่งของสุมาตราหรือชะวาบ้าง กลับเข้ามาเป็นของมะลายูกันเองบ้าง ต่อยุคหลังจึงเป็นของยะโฮร์ เมื่อจำมะหงงเอายกให้เซอร์แรฟเฟิลส์นับกันว่าไม่มีค่าเสียแล้ว ไม่มีอะไร, พื้นแผ่นดินมีแต่ป่าเถื่อนไปตลอด แม้พลเมือง

กว่ามีเพียง ๑๕๐ คน จึงกับแขก พวกมะลายูทางคาบสมุทราใช้เป็น
สถานีจับปลา กับพวกสลัดพากันมาตั้งช่องอาศัยอยู่บ้าง

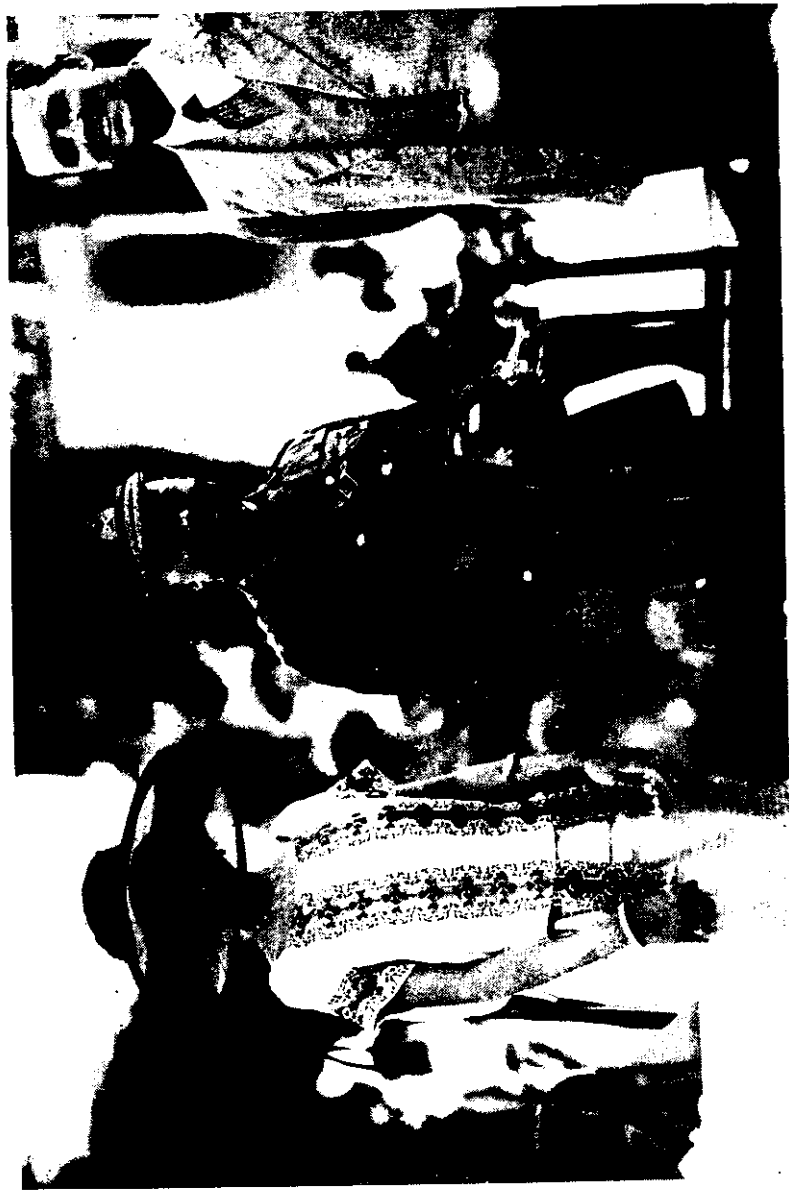
ถึงกัวลาลัมเปอร์ ๘.๐๐ ล.ท. รถพระที่นั่งหยุดชลาสถานใหญ่
ณ สถานีมีผู้ต้อนรับชูลิมาฮัน^๑ เจ้าผู้ครองนครสะลังงอ ตนกู เซอร์ มุฮัม
หมัด^๒ เจ้าผู้ครองนครนิกรีแชมบิลัน ซึ่งเรียกกันว่า ยังตีเปอร์ ต่วน
เบซาร์^๓ ฮิสเอ็กเซลเลนซี เซอร์ วิลเลียม ยอร์ช แมกซ์เวลล์ ข้าหลวง
ใหญ่ (ซีฟเสกเรตารี) ประจำสหรัฐอเมริกา กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ๆ
อีกหลายคน พร้อมด้วยกองทหารเกียรติยศแห่งกรมทหารราบซัสแซก
หลวงกองพัน ๒ มีแถวธงประจำกองมาตั้งแถวคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ พอ
เสด็จลงชานชาลาสถานี กองทหารกระทำวันทยาวัธ แถววงบรรเลง
เพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยืนประทับ
รับค่านับอยู่จนเพลงเสร็จแล้วพระยาประติพัทธภูบาล เบิกข้าหลวง
อังกฤษกับเจ้าประเทศราชมะลายูที่กล่าวนามข้างบนเฝ้าทูลละอองธุลี-
พระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเซอร์ยอร์ชทรงทราจและ

๑ His Highness Sultan Ala'idin Suleiman Shah, K.C.M.G

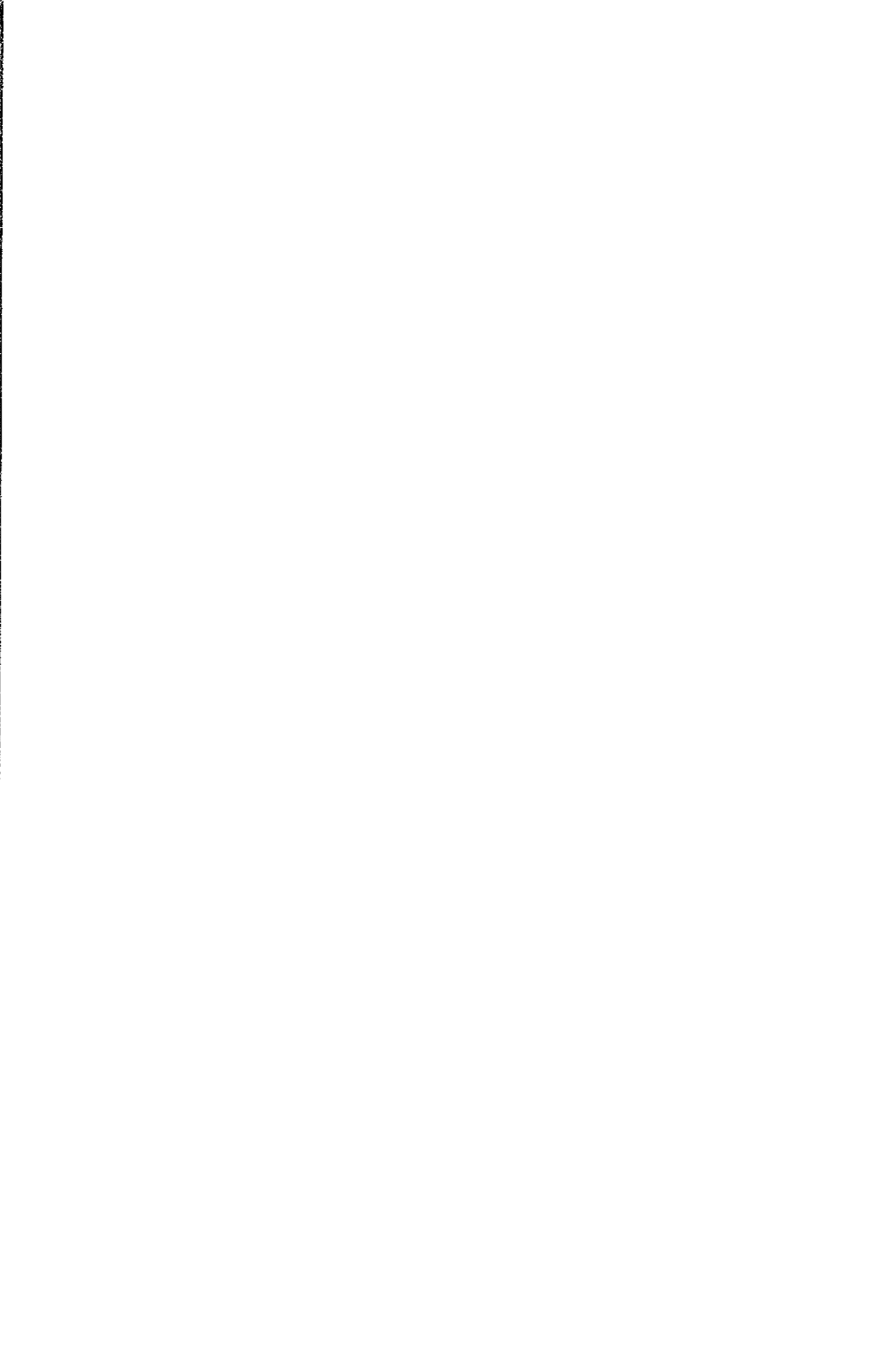
๒ His Highness Tunku Sir Muhammad, K.C.M.G., K.C.V.O.

๓ เป็นตำแหน่งของเจ้าผู้ครองนครนิกรีแชมบิลัน ข้าต่วนก็เรียกกัน และรายามาลาหามา
เป็นข้าต่วนคนแรก พบหนังสือบางเล่มเรียก มาลาหา

๔ His Excellency Sir William George Maxwell, K.B.E.,
C.M.G.

พระนางเจ้า ฯ ต้นเกล้า ฯ เสอรวัดเดียม บอรับ แมกษเวด
ข้าหลวงใหญ่ประจำสหรัฐมะลายู

ตรวจแถวทหารกองเกียรติยศตามประเพณี เมื่อเสร็จการตรวจแถว
ทหารแล้ว ยังกัปตันเบซาร์นำผู้รั้งข้าหลวงประจำนครนิวยอร์กแซม-
บิลันและอนุทิน เสนาหูกำแทน สุลต่านผู้ครองนครสะลังงอนำรายา
มูคาเมืองสะลังงอ กับอำมาตย์ท้าวพระยาอีก ๕ นาย ข้าหลวงใหญ่
นำมิสเตอร์สะโปรลดี นายข้าหลวงยุติธรรม มิสเตอร์ เฮนซ์ ผู้รั้ง
ข้าหลวงประจำนครปาหัง มิสเตอร์ ฟาร์เรอร์แมนบี ตุลาการและ
ที่ปรึกษากฎหมาย ทืออนอรบล ก็นเคอร์สเล็ย นายจูเกียเป็ง^๕ มิสเตอร์
แฮมไฟร์^๖ มิสเตอร์ เบเลย์^๗ นายวองยิกตอง^๘ และนายพันเอก
ยูเสยตี ผู้บังคับการกรมทหารราบซัสแซกหลวงแห่งกองพัน ๒ นั้น
เผ่าหูลละของธลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำข้าราชการ
ในชุด ๘ นาย ให้อำนาจกับข้าหลวงใหญ่ พอเสร็จการพิธีเผ่านี้แล้ว
เสด็จสู่ที่ประทับ ณ โฮเทลสถานี่ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้

๑ The Hon. Mr. Justice P. J. Sproul

๒ The Hon. Mr. A. S. Haynes

๓ The Hon. Mr. Justice Farrer-Manby

๔ The Hon. Mr. C. R. M. Kindersley

๕ The Hon. Mr. Choo Kia Peng

๖ Mr. R. D. Hampshire

๗ Mr. A. S. Bailey

๘ The Hon. Mr. Wong Yick Tong

๙ Col. Julius.

จักไว้ เซอร์ยอร์ชและเจ้าผู้ครองเมืองทั้ง ๒ ตามเสด็จพระราชดำเนิน
ส่งเสด็จจนถึงเกรินโฮเทล

ตัวสถานีและบริเวณที่ใกล้เคียง ได้มีการตกแต่งทาสีใหม่ประดับ
ด้วยโคมไฟ และผูกพันด้วยผ้าสีสลัป ตามเว้าหลังคาสถานีที่เสด็จลง
ก็มีธงไตรรงค์ ธงชาติอังกฤษ และธงสหรัฐมะลายูเนียนใหญ่ ๆ แขน
ห้อย พื้นขาลามีพรมลาคพระบาทแต่บันไดรถพระที่นั่งจนถึงเกรินโฮเทล
และมีต้นไม้กระด้างกับเครื่องตกแต่งตั้งเรียงรายตลอดไปด้วย ส่วน
บรรการาษฎรที่มาคอยเฝ้าชมพระบารมีอยู่ในบริเวณสถานีทั้งภายนอก
ภายใน ล้วนแต่งกายอย่างว่าเป็นที่เรียบร้อยมากกันทั้งนั้น

ในการเดินทางจากเมืองสิงคโปร์ แม้รถพระที่นั่งจะออกช้าไป
ชั่วโมงก็ดี แต่โดยความสามารถของเจ้าหน้าที่ผู้เดินรถไฟ ได้นำรถ
พระที่นั่งไปถึงได้ตามกำหนดโดยปราศจากอุปสรรคทั้งปวง นับว่าเป็น
พระบารมีอย่างหนึ่ง อนึ่งตามสถานีรถไฟใด ๆ ที่กระบวนรถพระที่นั่ง
ไปหยุดระหว่างเดินทาง แม้มีเวลาเพียงชั่วเส็กน้อย ก็มีราษฎรมา
คอยชมพระบารมีอยู่เป็นจำนวนมากใหญ่ ๆ และเมื่อรถพระที่นั่งเคลื่อน
กระบวนไป ก็พากันโห่ถวายชัยทุกแห่ง

วันอังคาร วันที่ ๓๐ กันยายน

โฮเทลสถานี เมืองกัวลาลัมเปอร์

เวลา ๔.๐๐ ล. ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออก

ณ ห้องรับแขกไฮเตล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นาย บี เอช เฮนดริย์^๑ พ่อค้าเครื่องเพชรชาวสิงหล เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท น้อมเกล้าฯ ถวายงานช่างสังกะ อันแต่งทำตั้งอยู่บนฐานไม้มะริคมีปลอก ทองคำประดับคั่นคู่หนึ่ง ข้างหนึ่งมีแผ่นทองสลักรูปพระครุฑพ่าห์ติด อีกข้างหนึ่งมีคำจารึกเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งมีถ้อยคำว่ามงคลบรรณาการของข้าพระพุทธเจ้า บี เอช เฮนดริย์ ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายไว้แก่ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ เพื่อเป็นที่ระลึกในวาระที่พระองค์เสด็จประพาสเมืองกัวลาลัมเปอร์ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๗ บนแผ่นทองอีกแผ่นติด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบขอบใจนายเฮนดริย์ ในการที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์กระนั้น แล้วนายเฮนดริย์ก็กราบถวายบังคม ลากลับ

เวลา ๔.๑๕ ล. ท. เสด็จลง ประทับรถยนต์พระที่นั่งประพาส ท้องที่ในเมือง เสด็จไปตามถนนสายนอก ๆ เมือง ทอดพระเนตรสวน ยางสวนมะพร้าวตามข้าง ๆ ถนนที่รดพระที่นั่งผ่าน ประพาสไปราว ชั่วโมงเศษ แล้วเสด็จสถานคาร์โคซา^๒ อันเป็นจวนของข้าหลวงใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน ทางถนนสเวตเทนแฮมเหนือสวนบับลิการ์เคนชันไป ในงานแอกโฮมที่ข้าหลวงใหญ่ได้จัดให้มีขึ้นถวายเป็นพระเกียรติยศ ท่าน

๑ P. H. Hendry

๒ Carcosa

ข้าหลวงใหญ่ได้เชิญเจ้านายมะลายู นับแต่เจ้าผู้ครองนครสะลั้งอและ
 นิกรีแซมบิลัน วิชาอนุวงศ์ตัญญูศรีวันทั้งฝ่ายในฝ่ายหน้า ตลอด
 บรรดาข้าราชการ มีผู้รับข้าหลวงประจำนครนิกรีแซมบิลัน ข้าหลวง
 ประจำนครสะลั้งอ ผู้รับข้าหลวงประจำนครปาหัง สมาชิกคณะ
 สภาการรวมตลอดพ่อค้าทุกชาติทั้งหญิงชาย ทุกชาติทุกภาษา ที่มา
 ประจำประกอบการอาชีพอยู่ รวมด้วยกันประมาณ ๕๐๐ ให้มาคอย
 เผื่อทูลละอองธุลีพระบาทและรับเสด็จด้วย เสด็จถึงราว ๕ โมงเศษ
 ข้าหลวงและเจ้าผู้ครองนครทั้งสอง ออกมารอเผื่อรับเสด็จอยู่นอกจวน
 เชิญเสด็จประทับห้องใน พอได้เวลาสมควรแล้วกราบบังคมทูลเชิญ
 เสวยน้ำชา เสวยพร้อมด้วยเซอร์ยอร์ช สุลต่านนครสะลั้งอ กับมิสเตอร์
 สโตนเนอร์ ข้าหลวงประจำนครสะลั้งอและภรรยา เวลาเสวยสุลต่าน
 สะลั้งอได้กราบบังคมทูลเล่าถึงกิจการคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
 เกล้า ฯ เสด็จพระพาสเมืองสะลั้งอครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ กับ
 เรื่องที่เรือพระที่นั่งเวสชาติรีไปเกยผาอับปางอยู่ที่ผาซาอิลี ริมเกาะปูเลา
 อังสา หน้าปากน้ำสะลั้งอนั้นถวาย เสวยแล้วเสด็จออกลานสนามเทนนิส
 ที่หลังจวน ประทับทอดพระเนตรการแข่งขันเทนนิส ซึ่งเวลานั้นผู้
 เล่นมีมิสเตอร์สโคเวล คู่กับ มิสเตอร์โอลีเวอร์ ประชันกับมิสเตอร์
 ทัตตัน คู่กับ มิสเตอร์คาลเร ระหว่างเวลาประทับ ข้าหลวงใหญ่ได้นำ

๑ Sail Rock สุลต่านที่เล่านั้น ขณะนั้นเป็นราชามุตา และได้มาเผื่อ ๆ รับเสด็จ
 อยู่ด้วย

มิสเตอร์กู่เคงหุย ชนจีน ราวชาหิ^๑ อารูลานันดัม พิลเลย์^๒ ผู้แทน
 รัฐบาลอินเดียซึ่งเรียกกันว่าเอเยนต์ มิสเตอร์ กินเคอส์เลย์ และ
 มิสเตอร์ ฮาร์วีสัน ปลัดบัญชาการ^๓ ฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงมี
 พระราชดำรัสปราศรัยกับข้าราชการ และพ่อค้าเหล่านั้นโดยทั่วถึง
 ตลอดได้พระราชทานพระกระแสกับราวชาหิอารูลานันดัม พิลเลย์ว่า
 ในภายหน้าพระองค์ทรงมีโอกาสเมื่อใด จะใคร่เสด็จประพาสอินเดีย
 สักครั้ง

เซอร์ ยอร์ช แมกซ์เวล เป็นผู้มีรูปร่างหน้าตาผ่าเผยได้ลักษณะ
 เกิดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๑ มีอายุถ้านับให้เต็มปีเวลานี้ก็ ๕๒ บัณฑิต เริ่ม
 ศึกษาวิชาในโรงเรียนคลิฟตัน เป็นเนติบัณฑิต แรกเข้าทำงานอยู่ใน
 ราชการประจำ เคยรับราชการในตำแหน่งขุนศาลและตุลาการตามท้อง
 ที่ต่าง ๆ ในสหรัฐมะลายหลายแห่ง ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็น
 ทนายเมือง และผู้รั้งอธิบดีอัยการในสเตรตส์เซตตลเมนตส์ ค.ศ.
 ๑๘๐๘ ย้ายไปรับราชการในหน้าที่ปกครอง เป็นที่ปรึกษาราชการนคร
 ไทรบุรี ปี ๑๘๑๔ เป็นผู้รั้งปลัดบัญชาการ (โคโลเนียลเสกเรตารี)
 สเตรตส์เซตตลเมนตส์ ปี ๑๘๑๗ เป็นข้าหลวงประจำนครประะ รับ
 ราชการก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับมา ปี ๑๘๑๘ เป็นที่ปรึกษาทั่วไปของ
 รัฐบาลยะโฮร์ รุ่งขึ้นปี ๑๘๑๘ กลับไปเป็นข้าหลวงประจำนครประะอีก

๑ Rao Sahib เป็นบรรดาศักดิ์ขุนนางในอินเดีย

๒ Arulanandam Pillay, B.A., B.L.

๓ ตำแหน่งนี้เรียกกันในภาคนี้ว่า Under-Secretary

มีตราอังกฤษชั้น K. B. E. และ C. M. G. เป็นนักประพันธ์ทางกฎหมาย ได้รวบรวมประมวลต่าง ๆ ทั้งทางแพ่งและอาชญาในสเตอร์ตส์ เซตคอลเมนตส์และประชันไว้มาก

เสด็จกลับจากจวนข้าหลวงใหญ่เวลาค่ำกว่าสัก ๗ ล. ท. เวลา ๙.๐๕ ล. ท. เสด็จลงจากที่ประทับโฮเทลสถานี ขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง ในการเสด็จพระราชดำเนินเกาะหมาก เสอร์ ยอร์ช แมกซ์เวลล์ พร้อมด้วยเจ้าผู้ครองนครสะลังงอและนิครีแชมบิลัน กับบรรดาข้าราชการประจำเมือง ตลอดจนพ่อค้าคฤหบดี ได้มากอยเฝ้าส่งเสด็จอยู่ ณ ชาลาสถานีตั้งแต่วันเสด็จถึง รถพระที่นั่งเคลื่อนกระบวนออกจากสถานีตามเวลากำหนด ใช้จักรเล่นไปตลอดคืน

นับแต่วันออกจากกรุงเทพฯ มาจนถึงวันนี้ได้ ๙ ราตรีกับ ๑๐ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสำราญพระราชหฤทัยตลอดมา

เจ้าชูเลมานซาห์ สุลต่านผู้ครองนครสะลังงอ กับเจ้ามุฮัมหมัด ยิงดีเปอร์ตันเบซาร์ ผู้ครองนครนิครีแชมบิลัน เมื่อปีกลายก็ได้พากันเข้ามาเยี่ยมกรุงเทพฯ และพักอยู่ที่โอเรียนเต็ลโฮเทลหลายวัน แต่การเข้ามาเพียงว่ามาผ่อนผันอิริยาบถเงิบ ๆ ไม่ประสงค์จะให้ผู้ใดรู้ จึงมิได้มีการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

การรับเสด็จ ๆ ที่กัวลาลัมเปอร์ ต้องนับว่าเขาได้จัดทำกันอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ ทางราชการก็ได้ออกหมายกำหนดการเค้าเดียวกับที่ออกใช้ที่สิงคโปร์ แต่ดู ๆ ระเบียบจัดการเขาออกจะกวัดขั่นกว่า เช่นดังจะ

เห็นได้ตามสำเนาซึ่งได้มาไว้ฉบับหนึ่งว่า :-

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรุงสยาม) จะเสด็จมาถึงเมือง กัวลาลัมเปอร์ในเย็นวันจันทร์ วันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๗ โดย รถไฟพิเศษ

เวลา ๗.๓๐ ล.ท. ให้กองทหารราบซัสแซกหลวงกองพัน ๒ ที่จัดไว้เป็นกองเกียรติยศ ไปถึงสถานีและขึ้นไปตั้งแถวอยู่ ณ ซาลาที่ ๑ หันหน้าตรงข้ามกับซาลาที่ ๒ ให้ข้างแถวซ้ายมืออยู่ตรงทางออกโฮเทล ไป หมวกแถววงให้ตั้งอยู่ทางขวามือแห่งแถวกองเกียรติยศนั้น

เวลา ๗.๔๐ ล.ท. ให้บรรดาสมาชิกคณะสภาบัญชาการรวมนาย ข้าราชการยุติธรรม ผู้แทนข้าหลวงประจำนครปาหัง บรรดาข้าหลวง ยุติธรรม กับผู้บังคับการกรมทหารราบซัสแซกหลวงกองพัน ๒ ไปพร้อมกันอยู่ที่ระหว่างร้านขายหนังสือกับช่องทางเข้าซาลาที่ ๑ บรรดา เหล่าหัวหน้ากรมกองต่าง ๆ ที่ได้รับเชิญไว้ก็ต้องไปถึงซาลานั้นในเวลา เดียวกัน

เวลา ๗.๔๕ ล.ท. ยิงตีเปอร์ต่วนเบซาร์ (เจ้าผู้ครองนคร) นิกรีแชมบิลัน ผู้แทนข้าหลวงประจำนครนิกรีแชมบิลัน อุณคัง (เสนา หกตำแหน่ง) แห่งนิกรีแชมบิลัน กับบริพารของเจ้าที่กล่าวนามนั้น จะมาถึงสถานี ให้รอท่านข้าหลวงใหญ่อยู่ตรงปากทางโฮเทล ช่องที่จะ เข้าไปข้างในสถานีก่อน

เวลา ๗.๕๐ ล.ท. เจ้าผู้ครองนคร (สุลต่าน) สะลังงอ ข้าหลวง

ประจํานครสะลั่งอ กับบริพารของเจ้าจะมาถึงสถานี่ ณ ที่เดียวกันกับ
เจ้าผู้ครองนครนิกรีแซมบิลัน และปฏิบัติการตังนั้นเหมือนกัน

เวลา ๗.๕๕ ล. ท. เป็นเวลาที่กำหนดไว้ว่า ตัวท่านข้าหลวงใหญ่
แห่งรัฐบาล (ซีฟเสเกรตารีทุทีเคาเวแมนต์) จะมาถึง เมื่อท่านมาถึง
แล้ว เจ้าผู้ครองนครทั้ง ๒ กับบรรดาข้าหลวงประจํานคร อุนกัแห่ง
นิกรีแซมบิลัน และเหล่ากรมการข้าบริพารของเจ้า จะได้พร้อมกันเข้า
ไปยังศาลาสถานี่ ณ ศาลาที่ ๑

เวลา ๘.๐๕ ล. ท. กระบวนรถพระที่นั่งจะแล่นเข้ามาเทียบชาน-
ศาลาที่ ๑ ตัวรถพระที่นั่งจะจอดตรงปากทางออก

การนำเ้า

เมื่อรถพระที่นั่งเทียบชานศาลา นับว่าเป็นการเรียบร้อยดีแล้ว
กงสุลเยเนอราลสยามจะลงมาจากรถไฟ อัญเชิญท่านข้าหลวงใหญ่กับเจ้า
ผู้ครองนครทั้งสะลั่งอและนิกรีแซมบิลัน ให้พร้อมกันขึ้นไปเผ้าทูล
ละอองธุลีพระบาทบนรถพระที่นั่ง

เวลา ^๒ ๘.๑๐ ล. ท. เจ้าผู้ครองนครทั้ง ๒ ที่กล่าวนามข้างบน
กับท่านข้าหลวงใหญ่จะได้กราบถวายบังคมลากลับลงมารอเผ้าอยู่ ณ ศาลา
สถานี่อีกครั้

เวลา ๘.๑๕ ล. ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จลงจากรถ

๑-๒ เพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะไม่ต้องเสด็จออกเป็น ๒ ครั้ง การมิได้เป็น
ไปตามนี้ เปลี่ยนเป็นเสด็จลงให้เผ้ากั้ที่ศาลาสถานี่เสียทีเดียว

พระที่นั่ง ให้ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทยาวิธ แตรวงบรรเลง เพลงสรรเสริญพระบารมีและลดธงประจำกอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ เจ้าผู้ครองนครทั้ง ๒ กับ ท่านข้าหลวงใหญ่จะตามเสด็จในการนี้

ระหว่างเวลาทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ เหล่าข้าราชการบริพารที่โดยเสด็จพระราชดำเนินในชุดจะมาพร้อมกัน แล้วยืนเรียงเป็นลำดับชั้นอยู่นำรถพระที่นั่งและที่ใกล้เคียง บรรดาเจ้านายและข้าราชการฝ่ายบ้านเมือง ผู้ที่จะมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ต้องมายืนเรียงกันอยู่ในบริเวณด้านหน้าทางออก ตรงระหว่างทางออกกับรถพระที่นั่ง

เมื่อได้ทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศแล้ว จะได้เสด็จพระราชดำเนินมายังที่ช่องทางระหว่างทางออกกับรถพระที่นั่ง ท่านข้าหลวงใหญ่เจ้าผู้ครองนครนครีแชมบิลันและสะลังงอจะมายืน รออยู่เบื้องซ้ายแห่งที่ประทับ

เจ้าผู้ครองนครนครีแชมบิลัน จะได้นำผู้แทนข้าหลวงประจำนครนครีแชมบิลัน อนุตังเสนาหาคำแห่ง กับบริพารประจำองค์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

เจ้าผู้ครองนครสะลังงอจะได้นำข้าหลวงประจำนครสะลังงอ ราชามูตา (รัชชทายาท) เมืองสะลังงอ และมวลบริพารของเจ้า เฝ้า ฯ เช่นเดียวกัน

ข้าหลวงใหญ่จะได้นำนายกข้าหลวงยุติธรรม ผู้แทนข้าหลวง
 ประจํานครปาทัง มวลข้าหลวงยุติธรรม ที่ปรึกษากฎหมายกับมิสเตอร์
 กินเคอร์สเลย์ นายจูเกียเบ็ง มิสเตอร์แฮมไฟร์ มิสเตอร์เบเลย์ นาย
 วองยิกตอง กับผู้บังคับการกองทหารราบซซแซก (กองพันที่มารับ
 เสด็จ) นั้นเฝ้า ฯ

ผู้ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ต้องเดินมาทางเบื้องซ้ายแห่ง
 ทานข้าหลวงใหญ่ผ่านเจ้าผู้ครองนครทั้งสองไป เมื่อเฝ้าทูลละอองธุลี
 พระบาทแล้ว จะเดินผ่านหน้าที่นั่งไปทางเบื้องขวาที่ประทับ ตรงไป
 ทางรถพระที่นั่งเทียบ

เมื่อเสร็จการเฝ้าแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จยัง
 ไฮเตลสถานี่ตามช่องทางซาลาที่ ๑ ข้าหลวงใหญ่พร้อมด้วยเจ้าผู้ครอง
 นครทั้งสอง จะโดยเสด็จพระราชดำเนินส่งเสด็จจนถึงไฮเตลก่อน
 จึงจะกราบถวายบังคมลากลับ การกลับจะได้จัดให้ทรงข้ามกับเมื่อมา
 (ตั้งเมื่อท่านทั้ง ๓ นี้กลับแล้ว) สมาชิกคณะสภานิติชาการรวม นายก
 และข้าหลวงยุติธรรม ผู้บังคับการทหารราบซซแซกจึงจะกลับ แล้ว
 ต่อไปบรรดาผู้ที่รับเชิญจึงกลับ

บรรดารถยนต์ที่เจ้าของขับเข้ามาจะต้องเอาจอดไว้ตรงช่องทางเข้า
 สถานที่ทำการกรมรถไฟ (สหรัฐมะลายู) แล้วเรียงไว้ตามทางเข้า
 สถานที่ไฮเตลให้เป็นลำดับไป ดังที่แจ้งไว้ข้างบน

รถพระที่นั่งระหว่างเวลาเสด็จประทับ จะจอดอยู่ ณ ที่โตมุขไฮเตล

และในโอกาสที่เสด็จประพาสเมืองกัวลาลัมเปอร์ จะปิดการสัญจร
ไปมา ถนนตามันซาราตรงทางเข้าสถานี ตั้งแต่วันที่ ๒๕ เวลา ๗
นาฬิกาหลังเที่ยง จนถึงวันที่ ๓๐ เวลา ๕ นาฬิกาถึงกลางคืน บรรดา
ราษฎรผู้จะเข้าออกในบริเวณสถานีระหว่างเวลาที่กำหนดไว้ ให้ไปมา
ทางถนนวัทกินซ์ ถนนซาลาที่ ๔

ให้กรมตำรวจนครบาล จัดการประกาศแจ้งความการสัญจรใน
บริเวณสถานีในหนังสือพิมพ์มาเลเมลล์เสียแต่วันจันทร์ และใจความ
แห่งคำประกาศควรพูดให้ชัดว่า ถนนด้านหน้าสถานีทางถนนตามัน-
ซารานั้น จะปิดแต่วันจันทร์เวลา ๗.๐๐ ล.ท. ไปจนถึงวันอังคารเวลา
๕.๐๐ ล.ท. ผู้เข้าออกจะต้องมีใบอนุญาตของเจ้าหน้าที่ทุกคน

กับได้ทราบต่อไปว่า บรรดาผู้ที่ได้รับเชิญมาชมพระบารมี ต้อง
มีอนุญาตบัตรของเจ้าหน้าที่ออกให้ถือจึงจะไปมาได้ ผู้ถือบัตรคงเข้า
ไปเฝ้าได้ถึงซานซาลาสถานี บัตรเขี้ยวให้อยู่ที่ลานบริเวณ

กัวลาลัมเปอร์^{๑)} เป็นเมืองอยู่ในอาณาจักรสะลังงอ เป็นเมืองหลวง
หรือเป็นที่ที่เรียกกันว่า ที่ว่าการของรัฐบาลสหรัฐมะลายู กับเป็นเมือง
หลวงของนครสะลังงอเองอีกด้วย เป็นเมืองอยู่ในจำพวกเมืองใหม่
เวลานี้ผู้มีพลเมืองได้เพียง ๘๐,๔๒๔ คน ตัวเมืองตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำ

๑ Kuala Lumpur

กะลัง มีคำเล่าขานกันว่า:— “เมื่อ ๖๐-๗๐ ปีที่แล้วมาแล้วma ยังเป็นหมู่บ้านป่า ๆ เราตี ๆ ทั้งมีชื่อเสียงอยู่ว่าเป็นท้องถิ่นที่น่ากลัว ด้วยพวกจีนที่เข้าไปทำเหมืองแร่ คอยก่ออิวาหามาพ่นกันอยู่อย่างไม่มีเวลาหยุด และไม่ทำร้ายกันแต่ระหว่างผู้ที่มีอริต่อกัน ผู้ที่สัญจรไปมาก็ถูกฆ่าวันพ่นแทงกันอย่างน่าหวาดเสียวเนื่อง ๆ ไม่มีใครเข้าไปจัดการอย่างไรเลย. สมัยนั้นเกือบจะเรียกกันได้ว่า บ้านเมืองไม่มีชื่อมีแป ใครจะต้องการทำร้ายใครเอาเงินออกจังกัน ก็ทำกันได้โดยซึ่ง ๆ หน้า เช่นยุคหนึ่ง ไม่ก็สืบปล่องแล้วไปนี้เท่าใด ราว ๆ ต้นรัชกาลที่ ๕ มีเรื่องหนึ่งปรากฏว่า กับปีตันหัวหน้าจีนผู้หนึ่ง เทียวออกประกาศจ้างตัดศีรษะคนอย่างง่าย ๆ โดยเปิดเผย ให้ทำไม่ว่าผู้ใดสุดแต่เขาจะเห็นได้ว่ามีอริต่อเขา ทำกันได้ถึงเช่นนั้น แต่เวลานี้ตรงกันข้าม กัวลาลาเปอร์กลับเป็นที่สนุกสนานมีชื่อเสียง เป็นที่ประชุมของพวกนักเที่ยวเกือบทุกชาติทุกภาษาในคาบสมุทรมะลายู เช่นเที่ยวถ้าบาตู บ่อน้ำร้อน คุซันตัว และไปดูการกสิกรรม เช่นการทำสวนยาง สวนมะพร้าว ไร่มันสำปะหลัง ทั้งการทำนา เหล่านี้” นี่เป็นถ้อยคำที่ขกกันชมความจริงแค่ไหนไม่มีเวลาพอเองได้ เท่าที่เห็นก็ตัวเมืองซึ่งจะตีถึงเทียบสิงคโปร์ก็ยังไม่ไหว สถานที่ทำการของรัฐบาลปลุกสร้างกันอย่างโปร่ง ๆ เป็นตึกแบบฝรั่ง สังเกตได้ว่าคงเย็นสบายเพราะไม่ทึบ แมก้อทำกันสูง ๆ แต่โดยมากก็เพียง ๒ ชั้น ตำนานศาลาารัฐบาลมีหอนาฬิกาสูงใหญ่ทำต่อขึ้นไปบนมุข แม่น้ำกะลังแบ่งเมืองออกเป็นสองภาค

เรียกกันตามปากตลาดว่ายุโรป ซึ่งเป็นที่ฝรั่งอยู่ภาคหนึ่ง เอเชียสำหรับ
 กันให้ชาวตะวันออกอยู่ภาคหนึ่ง บ้านฝรั่งมักทำกันอยู่บนเนินและ
 โตก ๆ ออกไป มอสวิหารแขงงาม ๆ ที่พออยู่ได้ก็จำพวกในเมือง
 และก็เป็นฝีมือช่างปัจจุบันโดยมาก ทั้งมีสิ่งที่น่าสนใจถึงการออกแบบผัง
 เค้าที่เห็นได้ ก็จะทำอะไรช่างไม่ค่อยใช้ความคิดใหม่เลย อันไหนมี
 รูปอย่างไรใหม่ที่ทำขึ้น ก็มักถ่ายแบบเอารูปทรงเก่านั้นไปอีก ตลอด
 ลวดลายเครื่องประดับตึกบ้านร้านโรงตามสองข้างถนน ก็แบบตามถนน
 เจริญกรุง ยังมีสูง ๆ ต่ำ ๆ ต่ำ ๆ ขาว ๆ อย่างใครทำได้ทำเอา มีที่ขุด
 ถ่านศิลาอยู่แห่งที่ไม่ไกลจากตัวเมืองไปเท่าใดนัก เมื่อพูดถึงวิธีแบ่งบ้าน
 เมืองออกเป็นส่วนฝรั่ง ส่วนพวกตะวันออกดูก็ไม่ใช่ของที่แปลกอะไร
 เพราะฝรั่งเขามักจัดทำเมืองประเทศราชเขาดังนั้น ดังในอินเดียแม้
 รถไฟยังมีการกัน ๆ ไว้ในรถโดยสารเช่น มีชั้นที่ ๑ สำหรับฝรั่ง ชั้น
 ที่ ๑ สำหรับชาวเมือง ถนนเขาใช้หินแลตเทอไรต์แดงโรย ว่ามีภาชี
 กว่าชะนิตแครนไนต์ที่ใช้ ๆ กันในเมืองเรา อ้างประโยชน์ถึงเวลาแดด
 กล้าไม่ฉายเข้าสายตาผู้สัญจรอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งแม้ว่าเมื่อเป็นฝุ่น
 ปลิวขึ้นมาติดต้องเสียดผ้าก็ขัดได้ง่าย เพราะไม่มีน้ำหนักเพียงไร ทั้ง
 เป็นประโยชน์ไม่ทำอันตรายต่อเท้าผ้าหรือสัตว์พาหนะอีกด้วย มีสวน
 (ปาร์ก) ทำขึ้นเป็นที่เที่ยวของสาธารณชนทั่วไปสวนหนึ่งกว้างขวาง
 มาก ตั้งอยู่ระหว่างทางที่จะขึ้นไปจนเข้าหาลวง และก็ไม่ห่างจากจวน

นั้นไปเท่าใด มีสะพานใหญ่ให้ชื่อว่าทะเลสาบชิตนี ถึงเอาเรือขนาด
ใหญ่ลงแจวพายเล่นในนั้นก็ดี สนามกอล์ฟอยู่ทางถนนเบิร์ช ไม่สู้
ห่างจากสถานีรถไฟใหญ่ไปก็มากนัก สนามแข่งม้าอยู่ออกไปย่านถนน
บี๋นัง สังเกตดูความรักษาดูจะอย่างว่าบกพร่องบ้าง สถานีรถไฟใหญ่
กว่าที่อื่นไปให้มาก หรือให้พูดเสียทีเดียวว่า ใหญ่ที่สุดของบรรดา
ทุกสายที่มีอยู่ในคาบสมุทรมกเกิ้ลก็ไม่มีผิด โฮเตลสถานีปลูกติดออกไป
ด้านหลัง หันหน้าออกถนนแบบเดียวกับที่อื่นไป เป็นตึกคอนกรีตสูงถึง ๓ ชั้น
มุมยังมีหอคอยดูสูงขึ้นไปอีกชั้น ทั่วหอนับว่าเป็นชั้นที่ ๔

อนึ่งเมื่อเวลาบ่ายได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยามแก่ อำมาตย์เอก
พระยาประติพัทธภูบาล กับทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มหา
อำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร เชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไป
พระราชทานแก่เจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์อีก คือ :-

ประดมาภรณ์มงกุฎสยามแก่เจ้าอิสไมล เจ้ามกุฎ ๑ ทาโต๊ะ
มนตรีเบซาร์ (อับดุลลาห์บินยาฟฟา) นายกแห่งคณะเสนาบดี ๑

ทวีติยาภรณ์ช้างเผือกแก่เจ้าอารีสบันตะหะระ ๑ เจ้าอาห์มาห์ ๑

๑,๒ เป็นโอรสสุดต่านชั้นลูกเธอ และเจ้าอาห์มาห์ ต่อมาพบในหนังสืออื่นอีก เรียก
อาห์มัด Ahmad ก็มี กับดูเหมือนจะมีตำแหน่งเป็นคัมมะหงด้วย

จักรวรรดิเม็งกุฎสยามแก่ นายพันตรี ยาหยา บินอาบูกาหลิบ
แห่งกรมทหารบกยะโฮร์ ๑

กับเบญจมาภรณ์เม็งกุฎสยามแก่นายร้อยโท อับดุลซามิต บินกอด
อีก ๑

๑ ตามราชกิจจาฯ แต่เข้าใจว่าคงมีศเพียงนายร้อยตรี เพราะตามบัญชีที่เบิกเข้าฯ
ที่แนบลงในหนังสือพิมพ์ ในสังกัดโปรเรียก Second Lieutenant.

ทางมะลายูเจ้านายและข้าราชการเขาก็มีชื่อ (คล้าย ๆ) ฐานันดรใช้กัน สุดด้าน
เป็นผู้ให้ตั้งทางยะโฮร์ เช่นเจ้าอัสไมลท์เรียกกันว่าตนกูมะโคโค๊ะ คำนั้นก็เป็นที่ชื่ออย่าง
ฐานันดร และเจ้าอารสบันตะหะระนันท์ชื่อเช่นนั้น เพราะชื่อเดิมเขาว่า อาบูบะการ มี
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อีกหลายนาย ที่มาเผ่าทุลละองรัฐพระบาทเมอกราวเสด็จฯ ทมชอ
เช่นนั้น เช่น :-

อังกู้อับดุล อาสี่	มัว	อังกูมาดา
ดาโต๊ะดอต	„	ดาโต๊ะกรี
ดาโต๊ะมุสตาฟา	„	ดาโต๊ะอิสตีอาดัด และ
ดาโต๊ะโมหะหมัดซาล์เลย์	„	ดาโต๊ะปรีวา

ฯลฯ

ฯลฯ

ตอนสาม

เกาะหมาก-กัวลากังซาร์-ถานะบูกิต

เสด็จถึงเกาะหมาก - เขาปีนังและรถไฟเซา - ฝนตกใหญ่ - งาน
อุทยานสโมสรรที่จวนผู้ว่าราชการ-บ้านอัสฎางค์ - จวน - มิสเตอร์ คอริง
ตัน - งานแข่งม้า - เสด็จเสวยที่ อี แอน โอ โฮเทล - ประพาสวัง-
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่อยู่ต็อก - ประพาสถนนรอบ
เกาะและสโมสรว่ายน้ำ-ประพาสวัดเกกกลสี-เจ้าอธิการถวายพระพรชัย
- วัดเกกกลสี - ถนนรอบเกาะ - เสด็จบ้านพระยาภูมินาถกัศิ - ร้านเทอ
ซิลวา - เกาะหมาก - เสด็จถึงกัวลากังซาร์ - นายพันโทพาร์ร์ - ทอด
พระเนตรคดี - งานเลี้ยงถวายที่ทำเนียบที่ประทับ - คำถวายพระพรชัย
ของสุลต่านและกระแสพระราชดำรัส - พระราชทานเครื่องราชอิสริยา
ภรณ์แก่สุลต่าน - เมืองกัวลากังซาร์ - เมืองไต้เผง - ถนนแต่กัวลากังซาร์
ไปบุกิตมะทายาม-สุลต่านอิสคานดาร์-ร่วม

วันพุธ วันที่ ๑ ตุลาคม

ถึงเกาะหมาก

รถพระที่นั่งถึงสถานีไป อันเป็นสถานีปลายทางที่จะข้ามไปเกาะ
หมาก เวลา ๗.๕๐ ก. ท. เร็วกว่าเวลาที่กำหนดไว้ ๒๐ นาที เวลา ๘.๐๐
ก. ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องขาวนายพลเอกทหาร
อังกฤษเสด็จลงจากรถพระที่นั่ง ทรงพระราชดำเนินไปยังท่าเรือ ประทับ

เรือพระที่นั่ง ซีกัลล์ ซึ่งรัฐบาลสหราชอาณาจักรเซดตลงเมณฑลส์จัตเตรียมไว้ถวาย
 มีสเตอร์ เยอรราร์ด เอ สมิท^๑ ผู้รักษาการท้องที่บัตเตอร์เวท (ซึ่งเรียก
 กันว่า ซีเนียร์ดีสตริกออฟฟิเชอร์ ทำนองผู้ว่าราชการอำเภอของเรา)
 ได้มากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ ณ สถานี ณ ท่าเรือที่จะเสด็จลง มีจางวางโท
 พระยาสุรินทราชา^๒ สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต พร้อมด้วย
 ค่ายข้าราชการและกรมการเมืองภูเก็ต มี อำมาตย์เอก พระยาอัครราช
 ทรงสิริ^๓ อธิบดีผู้พิพากษา นายพันตำรวจเอก พระยาอาชญาพิทักษ์^๔
 ผู้บังคับการตำรวจภูธร อำมาตย์โท พระยาประวิตสุจริตวงศ์^๕ อำมาตย์
 โท พระระนองบุรีศรีสมุทเขต^๖ ผู้ว่าราชการจังหวัดระนอง อำมาตย์
 ตริ^๗ พระศรีเวชกิจ^๘ สาธารณสุขมณฑล อำมาตย์ตรี หลวงพิทักษ์-
 ชินประชา กับ รองอำมาตย์โท ขุนพิศาลสารกรรม^๙ ปลัดสุขาภิบาล
 จังหวัดภูเก็ตอีก ๑ ซึ่งมากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ ได้ไปเฝ้าทูลละอองธุลี
 พระบาท

๑ Gerard A. Smith (Actg.)

๒ นกขุง วิเศษกุล, ค่อยย้ายไปเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช แล้วเป็น
 อธิบดีกรมมณฑล

๓ แม่บ้าน อุดเดอแลกซ์

๔ เกษ สุณการรัตน์

๕ คอ ยู่ฉี ภา ระนอง นอกราชการอยู่หลังสวน

๖ คอ ยู่ใจย์ ภา ระนอง

๗ ตี ต้วนแพท

๘ น้อม เหมแก้ว

เรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากท่าเรือราวเวลาประมาณ ๘.๓๐ ก.ท. พอแล่นออกไปได้กึ่งทาง จะถึงสะพานวิกตอเรียท่าขึ้นเมืองเกาะหมาก เรือรบแมกโนเลีย (ซึ่งออกจากสิงคโปร์แต่เย็นวันที่ ๒๘ เดือนก่อน เพื่อมาคอยรับเสด็จอีกนั้น) ใต้งบีนใหญ่ถวายน้ำหนัก ๒๑ นิ้ว เรือพระที่นั่งถึง และเทียบสะพานท่าเรือได้ราว ๘.๕๐ ก.ท. ที่อบนอรบล มิสเตอร์ค็อกริงตัน^๑ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด (แอกติงเรซีเดนต์-เคาซิลลอร์) เกาะหมาก มาเฝ้ารับเสด็จอยู่บนสะพาน เสด็จขึ้นท่า ประมาณเวลา ๘.๐๐ ก.ท. ณ สะพานท่าเรือ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด นำมิสเตอร์ไวท์เลย์^๒ ผู้พิพากษาศาลจังหวัด (บีวีนิยซ์) มิสเตอร์ ปรัดด์^๓ ผู้พิพากษาศาลแขวง (ติสทริกซ์) กับสมาชิกสภาภคฤชฎีกา และหัวหน้ากรมกองต่าง ๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พอเสร็จการ เฝ้าแล้วเสด็จโดยลาดพระบาทไปยังเชิงสะพาน ซึ่งมีกองทหารปืนพม่า (เบอร์ม่าไรฟลส์^๔ ที่จัดมาจากเมืองไท่ผิง) ๑๐๐ คน มาเข้าแถวเป็น กองเกียรติยศ คอยรับเสด็จอีกชั้น ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทาวุธ แตรวงกองทหารราบซัสแซกหลวงกองพัน ๒ บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อจบเพลงแตรแล้วทรงตรวจแถวทหารพร้อมด้วยผู้แทนผู้ว่าราชการ แล้วเสด็จขึ้นประทับรถยนต์พระที่นั่งเสด็จไปยังที่ประทับ

๑ The Hon. Mr. S. Codrington

๒ Mr. Justice M. H. Whiteley

๓ Mr. E. Pratt

๔ The Burma Rifles ทหารกองเดียวกับที่ไปรักษาการที่ไต้หวันเมื่อเสด็จประทับ

แรมที่จัดไว้ ณ เช้าปีนั้น รถพระที่นั่งถึงเชิงเขาราว ๑๐.๐๐ ก. ท.
 มิสเตอร์ โรเยอร์^๑ ผู้จัดการรถรางเข้ามาคอยเฝ้ารับเสด็จ กราบบังคม
 ทูลเชิญเสด็จขึ้นประทับบนรถคันที่ตกแต่งเตรียมไว้ถวาย เสด็จถึงยอด
 เขาประมาณ ๑๐ นาฬิกาถึง ทรงประทับพระเก้าอี้ห้ามเสด็จไปยังเรือน
 หลวงอันมีนามว่า เบล รีติโร^๒ ที่รัฐบาลอังกฤษจัดถวาย

ในการเสด็จถึง บรรดาเรือกลไฟทั่วไปในอ่าวท่าเรือได้ชักธงราว
 และตกแต่งเรือถวาย เพื่อเป็นการแสดงความเคารพเช่นเดียวกับที่อ่าว
 เมืองสิงคโปร์เมื่อวันเสด็จถึงและกลับ ที่สะพานท่าวิกตอเรียก็มีการ
 ตกแต่งประดับตัวสะพานและหลังคา มีผูกผ้าผูกโบไม้พันห้อยเป็นโค้ง
 เป็นซุ้มทั่วไป ทั้งมีธงไตรรงค์และธงชาติน้อยใหญ่แขวนสลักกันตลอด
 ทุกซุ้ม

อนึ่งเวลาเสด็จลงจากรถไฟพระที่นั่ง ณ สถานีไปรเมื่อเช้า ได้ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหีบถมทองหีบหนึ่ง แก่มิสเตอร์
 เฮนชอว์ ผู้รับผู้จัดการทั่วไปแห่งรถไฟสหรัษฎะมลายู ซึ่งได้โดยเสด็จ
 พระราชดำเนินมาแต่วันเสด็จจากปางเบซาร์ เพื่อกำกับควบคุมดูแล
 ภาระบนรถพระที่นั่ง และได้กราบถวายบังคมลากลับไปที่อยู่ ณ เมือง
 กัวลาลัมเปอร์

๑ Mr. T. Rogers

๒ Bel Retiro

วันหยุดสัปดาห์ วันที่ ๒ ตุลาคม
บนเขาปีนัง (ปีนังฮิลล์)

ตั้งแต่ ๑๐.๐๐ ล.ท. เมื่อคืนมา ฝนได้เริ่มตกพริ้ว ๆ ตีกลง
กลับตกหนักเข้า ทั้งมีพายุใหญ่จนต้นไม้ใหญ่น้อยในบริเวณที่พักหักลง
อย่างระเนระนาด สว่างเข้ากลับหนักเข้าอีก และตกเรื่อยมาจนสาย
ตลอดถึงเที่ยงวันก็ยังไม่ซา ถนนตามบนเขาถล่มทะลาลงไปหลายแห่ง
เชื่อว่าในเมืองยอร์ชทาวน์น้ำเทียวป่าท่วมบ้านราษฎรเอาหลายตำบล
ถนนก็ถูกน้ำท่วมหลายสายจนขัดการสัญจรไปมา และพูดกันว่านับ
แต่ ๑๕-๑๖ ปีล่วงแล้วยังไม่เคยมีฝนใหญ่ในเกาะหมากเลย

เวลาบ่ายผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดมีการรับแขกคาร์เดนปาร์ตีถวาย
เพื่อเป็นพระเกียรติยศ เนื่องที่มีฝนตกอยู่ตลอดเวลา เลยไม่สามารถเสด็จ
พระราชดำเนินได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำหม่อมเจ้าวรวงศ์
วิไชยการเสด็จไปแทน เจ้าของงานได้เชิญแขกมา
ประมาณ ๓๐๐ คน แม้ว่าฝนตกใหญ่จนไม่มีเวลาชาลงได้คงกล่าวก็ตี
บรรดาผู้ที่ได้รับเชิญก็ยกอุส่าห์พากันไปนับว่าเกือบทุกคน โดยหวังจะ
ได้มีโอกาสมาชมพระบารมีกระนั้น

รถรางเขาปีนัง^๒ (ที่เรียกกันว่าปีนังฮิลล์รีลเวย์) เมื่อยังไม่ทัน

๑ เมื่อคราวงานเดินรำแสนต้นสกลันที่สิงคโปร์ หนังสือพิมพ์ที่นั่นลงว่า มกุฎราชกุมาร
Crown Prince (สยาม) ได้เสด็จแทนพระองค์ในงานนั้น

๒ Penang Hills Railway

เห็น หากให้เขาพูด ๆ กันถึงเรื่องวิธีทำ ก็คงจะว่ากันว่าทำกันโดยวิธี
 ธรรมดา ทอตรงไปตามไหล่เขา สันเขา หักไปทอมา เช่นทำถนน
 ชนลงตามเขาตนเอง นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ทำกันอย่างวิธีทำเกรินหรือ
 ลิฟต์เรลคี ๆ อย่างที่เขาเรียกฟุนิกุลาร์เรลเวย์ ไม่มีสิ่งใดแปลกและ
 พิศดารอย่างไร ทำแต่เชิงเขาตรงขึ้นไปสันเขา มองเป็นบันไดอย่าง
 บันไดตรงที่ปรบมบรรพต ตรงสันเขาที่ทางรถทำขึ้นไป วัตถุประสงค์
 น้ำทะเลได้ ๒,๓๘๑ ฟุต เนื่องด้วยความชันของเขาไม่ไ้ระดับกันตลอด
 บางแห่งต้องก่อเขื่อนยื่นออกไปรับไว้ ทางรถทำเป็นสองตอน ตั้งแต่
 พินดินขึ้นไปถึงราวกึ่งทางตอนหนึ่ง ตั้งแต่กึ่งทางไปถึงสันเขาอีกตอน
 หนึ่ง ระยะทางสองตอนนี้รวมด้วยกันยาวประมาณ ๕๐ เส้น ทั่วรถ
 ทำเป็นรูปคล้ายตุ๊กกว้างราว ๔ ศอก ยาวก็สัก ๑๐ ศอก สูงข้างต่ำข้าง
 หนึ่งทำเป็นชัน ๆ อย่างชันบันได จัดให้เดินอยู่ด้วยกัน ๔ คน ใน
 ตอนหนึ่งชันกันลงกัน การเดินใช้แรงไฟฟ้าทำเองเดียวกับลิฟต์ รถ
 ชนลงต้องพร้อมกัน มีลวดขอเลขผูกติดกันโรยผ่นชันลง อัตราเดิน
 เขาจะไว้มิให้เร็วกว่าชั่วโมงละ ๔ ไมล์ ระยะที่เดินชันลงกินเวลา
 เกี้ยวละ ๒๔ นาที ทั้งชันลงเที่ยวหนึ่งราว ๑ ชั่วโมง เพราะต้องมีการ
 เสียเวลาถ้ายรถเมื่อหมดทางตอนหนึ่ง ๆ ทั่วรถบรรจุกคนโดยสารได้
 อย่างเต็มที่ก็สัก ๓๐ คน มีสถานี ๓ แห่ง ตรงเชิงเขาแห่งหนึ่ง กลางทาง
 เมื่อหมดทางตอนหนึ่งแห่งหนึ่ง กับบนสันเขาที่เรียกสถานีบนอีกแห่ง
 หนึ่ง ระหว่างสถานีกลางขึ้นไปสถานีบนมีอุโมงค์ ๆ หนึ่งยาวราว ๕ วา

อุโมงค์^๕สงสัยว่าทำขึ้นด้วยความจำเป็นหรือเพื่ออวด เเท่าที่มองเห็นแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีความจำเป็นช่วยประการใดเลย รถเดินแต่เวลากลางวัน เริ่มแต่ย่ำรุ่งจนถึงทุ่มครึ่งเป็นอย่างตึก เขากำหนดเวลาเดินเป็นวัน ๆ ตามเทศกาล เช่นวันนั้น ๆ เริ่มออกเดินเวลานั้น ๆ ๑๕ นาทีต่อครั้ง บ้าง ๓๐ นาทีต่อครั้งบ้าง ไม่เหมือนกันทุกวัน เขาก็กำหนดเวลาเดินรถแจกกันอยู่เสมอ ๆ ค่าโดยสารจัดเป็นสองชั้น ชั้นที่หนึ่งคิดเที่ยวละ ๑ เหรียญ ชั้นธรรมดา ๕๐ เซ็นต์ ชั้นที่ ๑ กับธรรมดาติดกัน ค่ายที่นั่งมีเบาะปู การก่อสร้างทำกันมานาน และเพิ่งเสร็จเปิดเดินรถ รับคนโดยสารได้เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ปีกลาย (ค.ศ. ๑๙๒๓)

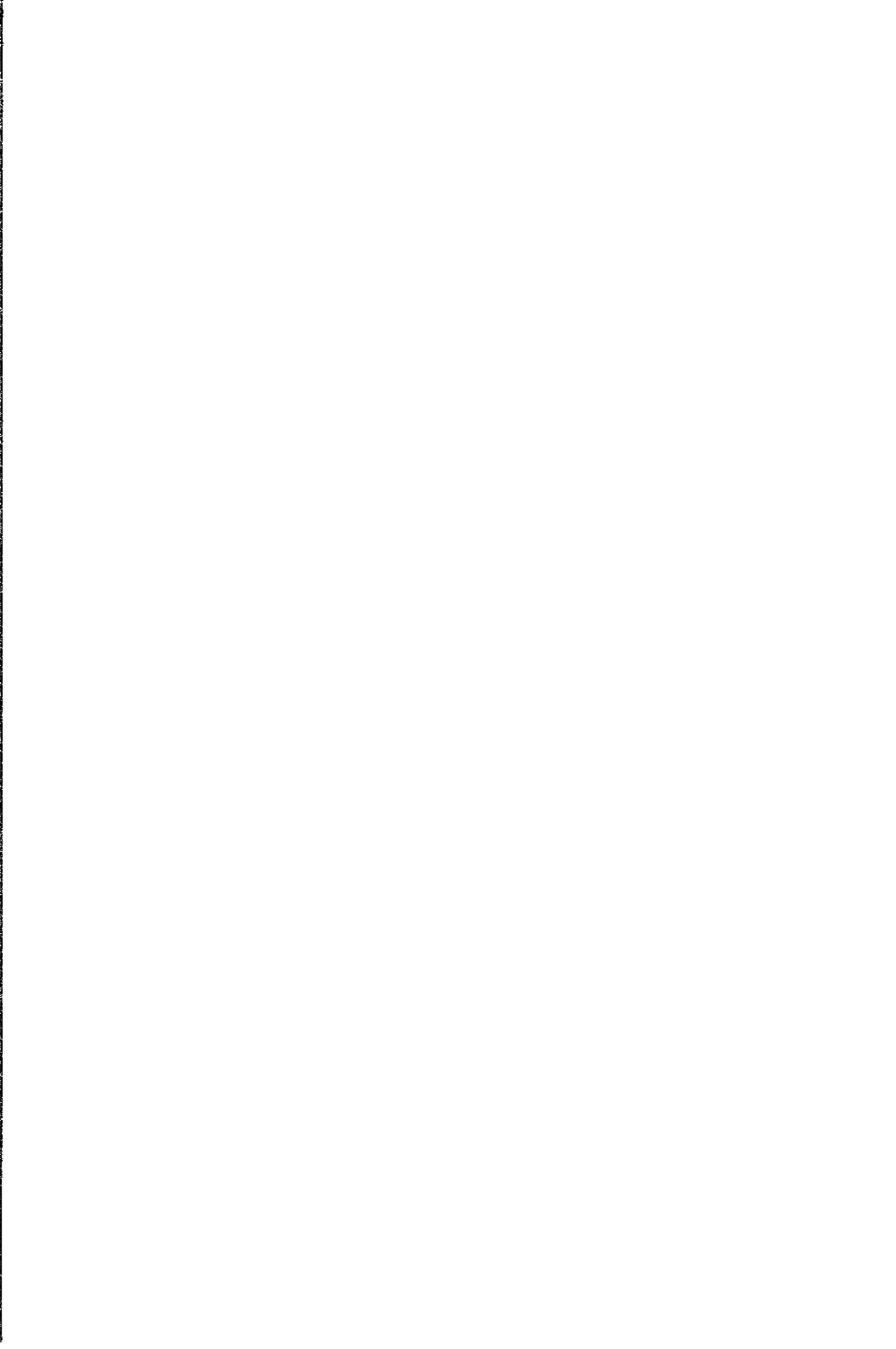
บนเขาปิ้งหมู่^๖ถ้ำอันสูงมีผู้ต่างพากันไปจับจองที่ทางไว้ และปลูกบ้านเรือนอาศัยอย่าง "ตากอากาศ" กันมาก ทางราชการก็ไปปลูกขึ้นหลายหลัง สำหรับจำพวกข้าราชการนับแต่ผู้สำเร็จราชการ สเตรตส์ ตลอดชั้นรอง ๆ ลงไป หากเวลาใดว่างมีผู้ต้องการเช่าสัก ชั่วโมง คราว ก้อนฤญาติ จำนวนบ้านเรือนเกือบจะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ขึ้นได้แล้ว ที่จัดเป็นที่ประทับและที่พักข้าราชการเป็นของรัฐบาล ทั้งสิ้น ถ้ำที่ประทับเป็นหลังที่ปลูกทำขึ้นสำหรับผู้สำเร็จราชการ สเตรตส์ มีเครื่องใช้พร้อม ตลอดโต๊ะบิลเลียดและสนามเทนนิส กับมีไฮเทล ชื่อเกรค เป็นเรือนชั้นเดียวเตี้ย ๆ ตกแต่งจัดทำเรียบร้อยเหมาะแก่การพักอาศัย เป็นสมบัติของรัฐบาล สเตรตส์เหมือนกัน แต่มีเสียงว่า

๑. Grag Hotel

จากซ้ายไปขวา

- แถวหน้า ๑. น.ส. ทองคำ เนตรสิงห์ ๒. คุณจารุณี พนมวัน ณ อยุธยา ๓. พระนางเจ้าฯ ๔. ถิ่นเกล้าฯ
๕. เจ้าพระยารามราฆพ ๖. คุณแถมณี วิมลตะกุด
- แถวหลัง ๑. พระยาอนิรุทธเทวา ๒. คุณหญิงอรุณคดี จารุตุล ๓. คุณหญิงอนันทดา อาชุนทร์

ให้กรมรถไฟสหรัฐอเมริกาจ่ายรับไปจัดการ เข้าใจว่าจัดวิธีเดียวกับโยเทล
หัวหินที่เป็นของของกรมรถไฟเรา เรื่องจับจองที่ทาง มีเสียงพูดกันว่า
เขาออกจะกัน ๆ นอกจากฝรั่งแล้วไม่ยอมให้ใครขึ้นไปจับตอนบน ๆ
สันเขาเลย มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขรับส่งเมลล์ไปมาตลอดเวลา
ตามเหล่าบ้านบนนั้นเขามีโทรศัพท์ติดต่อพูดจากันได้ทุกเมื่อ ริมทาง
รกร้างตอนใต้มีศาลเจ้าจีนไปปลูกขึ้นไว้ศาลหนึ่งแต่ไม้สูงใหญ่โต เห็นจะ
ไม่มีสิ่งของอย่างใดที่ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่มีใครเขียนเรื่องราวขึ้นไว้

วันศุกร์ วันที่ ๓ ตุลาคม

บ้านเอ็งก้างค์ เกาะหมาก

แม้มาจนเข้าก็ยังมิฝนตกเป็นละอองอยู่อีก อากาศเป็นหมอกครึ้ม
อยู่จนสาย เวลา ๔.๐๐ ล. ท. เสด็จพระราชดำเนินโดยพระเก้าอี้หาม
จากบ้านเบลริติโร ไปยังสถานีรถราง เพื่อแปรพระราชฐานเข้าไป
ประทับในเมือง ทรงประทับรถรางรถเลื่อนลงจากยอดเขาแล้วประทับ
รถยนต์พระที่นั่งประพาสที่ซังน้ำ (ประปา) และส่วนน้ำตกตามทาง
เสด็จ ฯ ประพาสอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อยก็เสด็จจวนผู้ว่าราชการจังหวัด
ในการทรงเยี่ยมผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น ผู้แทนผู้ว่าราชการ
จังหวัดพร้อมด้วยภรรยาได้คอยเฝ้ารับเสด็จ เมื่อทรงประทับอยู่ราวครู่
แล้ว เขาทั้งสองจกน้ำชาถวาย ขณะเสวยผู้แทนผู้ว่าราชการได้กราบ
บังคมทูลถึงงานสโมสรเมื่อเย็นวาน และแสดงความเสียใจในการที่มีได้

เสด็จ และว่าตนก็เข้าใจได้ทีละแล้ว่ว่าพระองค์คงไม่สามารถจะเสด็จได้ โดยแท้จริง ทรงสปฏิสน์ถาวรอยู่พอสมควรแก่เวลากาลแล้ว เสด็จยังบ้าน อัมภวน์ที่ถนนนอร์ทัม ซึ่งเป็นของนาย คอยู่ต็อก ณ ระนอง มหาตเล็ก จัดถวายให้เป็นที่ประทับแรม เสด็จถึงบ้านอัมภวน์คร่าวเวลา ๗.๐๐

นาฬิกา นายคอยู่ต็อกพร้อมด้วยภรรยาและบุตรกับญาติในสกุล ณ ระนอง ที่พากันมาจากบ้านเมืองของตนเพื่อรับเสด็จได้มากอย่เฝ้า ๆ อยู่เชิงบันไดหน้ามุข ทรงประทับพระราชปฏิสน์ถาวรด้วยเจ้าของบ้าน และวงศ์ญาติบางคนพอสมควร และทรงขอบใจที่เหล่าเขาได้มีแก่ใจจัด บ้านถวายเป็นที่ประทับกระนั้นแล้วเสด็จขึ้น

บ้านอัมภวน์เป็นตึกสองชั้นไม้สี่โตใหญ่เท่าไต้หวัน สร้างอยู่ใน บริเวณที่ผืนเดียวกับบ้านจักรพงษ์ ทรงเคັกก็แบบบ้านจีนผู้ดี ๆ ใน กรุงเทพฯ ตามถนนทรงวาด ชั้นบนเป็นห้องนอนและอยู่อาศัยจะเพาะ ที่รับแขกและห้องทำการจัดไว้ข้างล่าง ออกจะทึบ ๆ วิตกว่าถ้าฤดูร้อน จะร้อนมากไปกระมัง ซื่อเต็มตั้งไว้ว่า โนวา สกอเนีย เมื่อสมเด็จพระเจ้า น้อยยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา เสด็จออกมาก่อนหน้าสัก ๑๕ วัน เจ้าของจัดถวายเป็นที่ประทับและขอประทานนามใหม่ จึงได้ ประทานให้ว่า บ้านอัมภวน์ หน้าบ้านออกถนน ตรงตัวตึกออกมา มีลานสนามหญ้ากว้างขวาง มองมาแต่ไกลทรวดทรงเขานับว่าพอใช้

๑ ต่อมาเป็นพระรัตนเศรษฐี ๆ

ในระหว่างเวลาเสด็จประทับในเมืองเกาะหมาก (ยอร์ชทาวน์) เหล่าข้าราชการบริพารที่โดยเสด็จพระราชดำเนิน ก็มีแยกกันไปพักอยู่สองแห่งเช่นสิงคโปร์ ชั้นผู้ใหญ่ๆ ไปพักอยู่ที่อีแอนโอ โฮเทล นอกนั้นที่ รันนิหมิต อี กับ โอ เป็นน่าย่อยของภาษาอังกฤษ คำเต็ม อี ว่า อีสเตน โอ ว่า โอรีเอนเทล

สวนน้ำตกที่ทรงเวระประพาสมา เมื่อพุดถึงดินที่ชั้นเกาะหมากแล้ว ก็ว่าเป็นชั้นอันหนึ่งของเขา ระยะทางที่จะไปถ้านับแต่ท่าเรือเมืองยอร์ชทาวน์เข้าไปค่อนข้างไกลมาก ถึง ๑๘๐ เส้น เป็นสวนของรัฐบาลจัดสร้างขึ้นมาแล้ว มีเจ้าพนักงานควบคุมดูแลรักษา ตั้งอยู่เชิงเขาข้างเหนือสถานียรรางเขานั้นไปหน่อย ถ้าไปจากในเมืองลัดไปทางถนนนอร์ทัมออกจะใกล้ ตามทางไปนับว่าเป็นที่จูงใจอยู่บ้าง เพราะถนนเหล่านั้นมีต้นไม้ใหญ่ ๆ ปลูกไว้ทั้งสองข้างทางร่มรื่นอย่างถนนเพ็ชรบุรี ภูมิประเทศเมื่อจวนใกล้จะถึงสวน เป็นที่ราบมี สวนหมาก มะพร้าว เงาะ ทุเรียนเกือบตลอด ที่กำลังตกดอกออกผลก็มี ตัวสวนอยู่ในละแวกเขา เขาเหล่านั้นสูงต้ง ๆ พันฟุต อุดมไปด้วยพรรณไม้น้อยใหญ่ในประเทศอื่นเกือบทั้งสิ้น พันที่สวนกับพืชที่ภายนอกออกจะตรงกันข้าม ในสวนเป็นเขาเป็นเนิน มองเป็นป่าชฎู ท้องอากาศก็ชื้นเย็นสด มีลำน้ำลำธารหลายแห่ง มีน้ำไหลอยู่เสมอ หล้าบอนขึ้นอยู่เขียวได้ตลอดปี มีน้ำตกสูงใหญ่ เสียงน้ำได้ยินออกไปได้แต่ไกล เขาว่าถ้าหน้าฝนแล้วคงเหลือเกิน บนไหล่เขาได้หน้าตกมีสระน้ำเป็นของทำขึ้น

เพื่อเก็บน้ำที่ไหลตกลงมา และใช้เป็นประปาฝั่งต่อต่อเอาน้ำออกไป
 ใช้ในเมือง การปลูกต้นไม้ทำไว้หลายอย่าง ปลูกลงในพื้นดินราบ
 ธรรมดาบ้าง พื้นดินก่อเป็นเนินขึ้นไปบ้าง บางอย่างปลูกในกระถาง
 ในกระเช้าแขวน เช่นจำพวกเฟิร์น ปาล์ม หน้าวัว โกศล และ
 กล้วยไม้เป็นต้นและทำเรือนเก็บไว้ เรือนต้นไม้ก็ทำกันไม่สู้พิถีพิถัน
 ปานใด เพียงเอาเสามาใช้ปักลงเป็นคอก ๆ หลังคาทำเป็นโค้งมุงด้วย
 ไม้ซี่ ๆ เรียงอย่างมู่ลี่ ตัดถนนให้ไปมาถึงกันได้ทุกแห่ง เบื้องต่ำถึง
 กว้างพอรถยนต์เดินเข้าออกได้ไม่อึดอัด ตามพื้นดินหรือไหล่เขาทำเป็น
 รางน้ำให้น้ำไหลซึมไปได้ทั่ว มีลิงป่าอยู่ฝูงใหญ่เที่ยวจับอยู่บนต้นไม้บ้าง
 อยู่ตามพื้นดินบ้าง เขามีข้อบังคับห้ามไม่ให้ใครทำอันตราย ตอนเหนือ
 แยกเส้นทางซ้ายมือมีถนนขึ้นไปบนเขาเป็นนั่งอีกสาย เป็นสายเก่าชั้นลง
 ก่อนทางรรวางทำขึ้นไป มีพวกจีนมารับจ้างเป็นกุสฬามเก่าให้ เก่า
 หนึ่งใช้คนหาม ๖ คน คิดเอค่าจ้างเป็นรายคนคนละ ๔๖ เซ็นต์.

จนผู้ว่าราชการจังหวัดเรียกกันที่นั่นว่า เรซิดენซี^๑ เป็นตึกใหญ่
 สองชั้น ทำสูงโปร่ง ห้องหับกว้างขวาง รู้สึกว่าท่าคงสบายดี ชั้นล่าง
 ออกจะโล่งโล่ง มีโต๊ะบิลเลียดและเครื่องเล่นกีฬา (ในร่ม) ตั้งและ
 จัดไว้หลายสิ่ง เครื่องแต่งบ้านพอประมาณกับฐาน ตัวตึกออกจะค่อนข้าง
 เก่าแล้ว สังเกตดูการรักษาดูต้องชมว่าเอาใจใส่จริง ในบริเวณมี
 ต้นไม้ขนาดใหญ่ ๆ ขึ้นอยู่หลายต้น เข้าใจว่าเป็นของเดิมไม่ได้ปลูก

๑ Residency

ขึ้นใหม่ เพราะเป็นไม้ชะนิตรรรมดา ไม่ใช่เป็นของประดับอวตไบ
หรือต้องการผล มีต้นมะพร้าวอยู่ ๒ หมู่ ถนนในบ้านก็นับว่าคงแก่
การรักษามาก

มิสเตอร์ คอตริงตัน ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด กูท่าทางออกจะ
หึงม ๆ รูปพรรณสันตักไม่สูงต่ำ กิริยาไม่ชิงชัง ร่างกายก็ชุ่มผอม
อายุเห็นจะราวเข้าเรือน ๕๐ ทำอะไรดูหงอย ๆ ออกจะเป็นพลเรือนไป
มากกว่าทหาร ตรงกันข้ามกับภรรยาซึ่งมีสีหน้าปราดเปรียวนัก

เวลาเสด็จลง ณ สถานีรถรางที่เชิงเขาปิ้งง สมเด็จพระเจ้า
น้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเสด็จมาจากสงขลา ได้
ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และเพื่อฟังเหตุการณ์ข่าวเสด็จพระราช-
ดำเนินด้วย

วันเสาร์ วันที่ ๕ ตุลาคม

บ้านอัมฤงค์ เกาะหมาก

เวลา ๔.๐๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินยังสโมสรกรี (โพลีคลับ)
ทอดพระเนตรการแข่งขัน ซึ่งคณะกรรมการและสมาชิกได้จัดให้มีขึ้น
ถวายเป็นพิเศษ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการคอยเฝ้า
จัดการรับเสด็จ การได้เป็นไปอย่างครึกครื้นโตใหญ่ การแข่งขันจัด
เป็น ๗ เที้ยว เที้ยวที่ ๑ เป็นของถ้วยเทิร์ฟคลับ เที้ยวที่ ๒ ของถ้วย
ชยุลี ที่ ๓ ของถ้วยสยาม ที่ ๔ ของถ้วยยันต์ ที่ ๕ ของถ้วยสโมสร

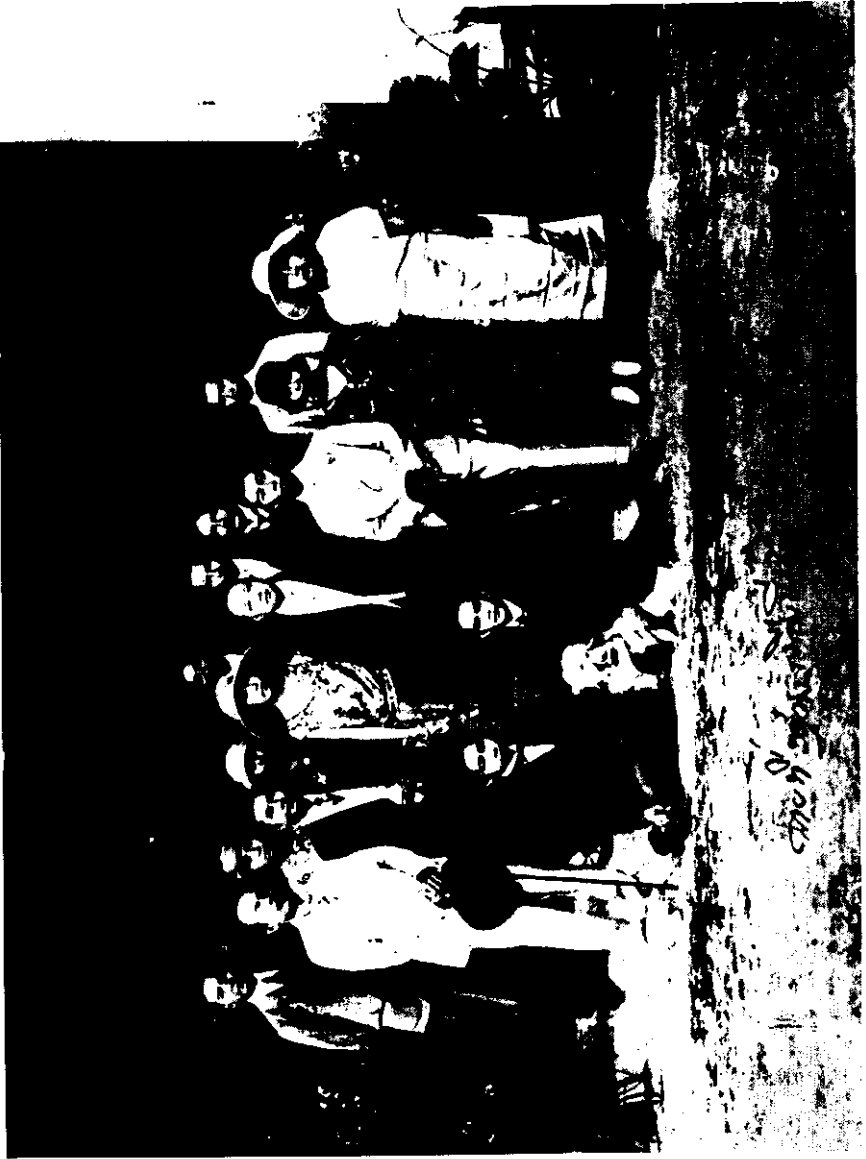
กับถ้วยพิเศษรวมกัน ที่ ๖ ของถ้วย อี แอน โอ และที่ ๗ ของถ้วย
กรุงเทพฯ มา มา เทรคนอต ของมิสเตอร์ อาเลนเล็อก ขณะนี้ได้ถ้วย
สยาม มา ม้าย่อง ของมิสเตอร์ เกรแฮม ขณะนี้ได้ถ้วยกรุงเทพฯ
กรรมการได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้ทรงพระราชทานรางวัลแก่
เจ้าของม้าผู้ชนะ เมื่อเสร็จการพระราชทานรางวัลแล้วเสด็จกลับ
ขณะที่ทรงพระราชดำเนินออกจากสโมสรมา พวกคณะกรรมการ
และเหล่าบรรดาผู้ที่มาในงานได้พากันให้ถวายพระพรชัย ๓ ลา กับ
กราบเรียนคุณจอมสุวัทนาด้วยอีกลา

เวลา ๙.๐๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง
ไปยัง อีแอนโอ โฮเทล ประทับเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยข้าราชการ
บริพารหญิงชายที่โดยเสด็จพระราชดำเนิน และข้าราชการมณฑลภูเก็ตร
รวมด้วยกันประมาณ ๗๐ เศษ เสร็จการเสวยแล้วเสด็จทอดพระเนตร
การเต้นรำ ซึ่งบรรดาคณะฝรั่งผู้ได้จัดมีขึ้นถวาย ณ ห้องเต้นรำใหญ่
ของโฮเทล ประทับทอดพระเนตรอยู่จนราว ๑.๐๐ ก.ท. จึงเสด็จกลับ

วันอาทิตย์ วันที่ ๕ ตุลาคม

บ้านอัมฎางค์ เกาะหมาก

เมื่อเสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ช่างถ่ายรูปรูปนายพระบรมรูป โปรดเกล้าฯ ให้นายสองสามอย่าง
ฉะเพาะพระองค์กับเจ้าจอมสุวัทนาอย่างหนึ่ง ทรงประทับกับเจ้าจอม

Chon - 1950

สุวักหนา คุณข้าหลวงหงส์ กับเจ้าพระยารามราฆพ พระยาอนิรุทธเทวา
 อย่างหนึ่ง ทรงประทับพร้อมด้วยข้าราชการบริพารทั้งหลายที่โดยเสด็จ
 พระราชดำเนิน เป็นรูปหมู่ใหญ่อีกอย่างหนึ่ง เสร็จการฉายรูปแล้ว
 เสด็จประพาสวังที่สุโขทัยหลวง ทอดพระเนตรวัดและทุ่งที่เลี้ยงอยู่ในวัด
 ครุหนึ่งก็เสด็จกลับ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงิน
 ปฏิสังขรณ์วัด ๑๐๐ เหริยญ

ทางที่จะไปวัดนี้ต้องผ่านที่สวนผลไม้ต่าง ๆ เกือบตลอด เป็น
 ดินออกจะเป็นบ้านนอก ๆ บางตอนต้องผ่านทุ่งนาไป มีโรงเจ็กปลูก
 อยู่โดด ๆ เรียงรายอยู่ข้างทาง ๔-๕ หลัง เห็นจะเป็นของจำพวกที่
 พากันออกไปทำนา วัดอยู่ข้างทาง สร้างอยู่บนเนินเตี้ย ๆ ในตมระพร้าว
 ตคเนินชันไปเป็นชั้น ๆ ๓ ชั้น สูงจากพื้นถนนรวมด้วยกัน
 ๓ ชั้น ๖ คอก ทำทำนองเขื่อนใช้หินก่อกัน ทางชันลงทำเป็นชั้น ๆ อย่าง
 บันได รถเทียบได้ถึงชานวัด ตัววัดก็รูปศาลเจ้าธรรมดา และขนาด
 กว้าง ๆ ไม่โตใหญ่กว่าวัดบำเพ็ญเงินพรตนัก ด้านหน้าริมทางจะเข้า
 ประตู มีต้นไม้ดอกปลูกเป็นหย่อม ๆ กันเป็นสวนเล็ก ๆ อยู่ทั้ง ๒ ฟาก
 ในวัดมีพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่ คู่ก้ำอุ้มบาตรหรืออะไรูปก่อนไป
 ทางจีนอยู่องค์หนึ่ง กับมีรูปหล่อหรือปั้นอีก ๔-๕ รูป ส่วนทุ่งที่เลี้ยง
 ปล่อยอยู่ตามกระดางหรือไกร้งทองเหลือง ษะนิตใช้ทำกระดางรูป
 กลมบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง กับตามกิ่งไม้แห้ง ๆ ที่หามาปัก ๆ ไว้ และตาม
 เชิงเทียนราวเทียนตลอดตามหิ้งห่อชั้นเชิงชอกตุ้มฝู ปล่อยอยู่เฉย ๆ

ไม่ได้กักขังอย่างใด ชะนิกงุ่นคล้าย ๆ งูเขียว สีอย่างงูเขียวหางไหม้ มีอยู่หลายขนาด ขนาดยาวที่สุดที่เห็นเพียง ๔ ฟุต จีนเผ่าวัคกล่าวว่า ถึง ๘ ฟุตก็มี กิริยาของงูก็งอนอยู่นิ่ง ๆ เขี่ยคยาวไปตลอดตัวบ้าง ขดอยู่บ้าง และนิ่งอย่างไม่กระตุกกระตัก ถ้าไม่สังเกตให้ดีจะเลยเข้าใจว่าตายเสียช้า เวลาเดินเข้าไปใกล้ ๆ ก็ไม่ไหวไม่สะทุ้ง ต่อเอาไม้หรือมือไปตีหรือเขี่ยเข้า จึงจะทำเค้าว่ามีชีวิตอยู่ ก็อกลานตัวมันเขี่ยขึ้นมา แต่ก็ไม่ทำอะไรหรือจะหนีไปไหน เขามีไข่ไก่ไว้ขายสำหรับผู้ที่ไปจะได้ทำบุญซื้อใหญ่เหล่านั้นกิน มีผู้ซื้อให้ให้แจ็กเยี่ยงกงจัดการให้กิน แต่ไม่เห็นกิน เมื่อพูดให้ตลอดในการไปตุงที่วัดนั้น รู้สึกมีความสะอิดสะเอียนมากกว่าประหลาด วัดนี้กล่าวว่าสร้างขึ้นเพื่ออุทิศแก่พระอรหันต์เจียวซือกง.

เสร็จการประพาสวัดแล้ว เส็จพระเจ้าราชดำเนินบ้านมหาอำมาตย์ตรี พระยาภูมินาถภักดี^๑ จางวางกำกับราชการเมืองสตูล ประทับเสวยน้ำชาที่เจ้าของบ้านจัดถวายแล้ว เส็จกลับ.

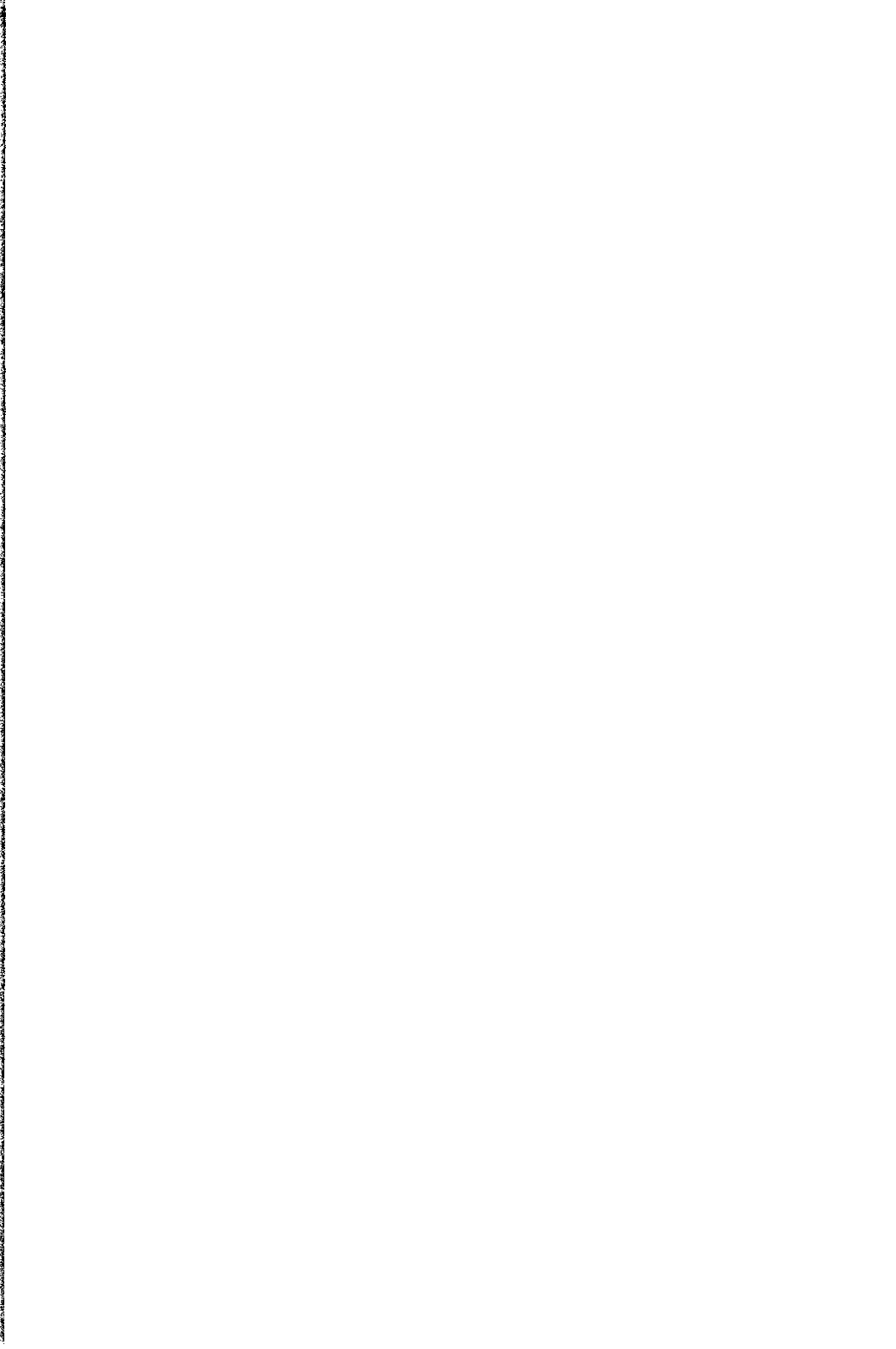
ก่อนจะเสด็จประพาส ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตริตภรณ์เม็งกุฎสยาม แก่นายค้อยู่ต๋อก ณ ระนอง มหาตเล็ก เข็มพระบรมนามาภิไธยประดับเพชรแก่ภรรยา นายค้อยู่ต๋อก ณ ระนอง กับพระราชทานสัญญาบัตรให้พระบริรักษ์-

๑ รุ่นต่อมาได้ความว่าจำพวกงูเหล่านี้ Pythonidae นี้เอง และที่มีอริบาบคั่งนั้น ก็ด้วยธรรมชาติของมัน ตามถ้าเขาในมดเขลพหัพพ์ก็มีไม่แปลกอะไร

๒ กูบา ฮารูเดน บิน ตำมะหงง

THE BOSTON SYMPHONY ORCHESTRA
CONDUCTED BY SYDNEY BOYD

โลหวิสัย (คอยุ่จ่าย ณ ระนอง)^๑ เป็นพระยารัชฎาธิราชภักดี หลวง
 ลัทธกะวาท^๒ กงสุลสยามประจำจังหวัดเกาะหมาก เป็นพระลัทธกะวาท
 และเข้ามาหลวงเดิมแก่อำมาตย์ศรี หลวงพิทักษ์ชินประชา (ต้นม้าเสียง
 คัตตะวณิเช)

เวลาค่ำ พระยาประติพัทธภูบาลได้มีการเลี้ยงอาหารเย็น ณ บ้าน
 อัญญาภักดิ์ เนื่องในวันตรงกับวันเกิดของเจ้าพระยารามราฆพ ได้กราบ
 บังคมทูลอัญเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเสวย และ
 เชิญเจ้าจอมสุวัฒนา กับข้าราชการบริพารหญิงชาย ตลอดจนศรัทธาจารย์ของ
 บ้านประมาณ ๕๐ เศษมารับประทานด้วย จัดอาหารเลี้ยงเป็นอาหาร
 จีน เสวยแล้วเสด็จประทับทอดพระเนตรร่องแก่งซึ่งเจ้าของงานจัดให้
 มี^๓ชน ร่องแก่งที่แสดงค่าวันนั้นเป็น ๒ วง^๔ ผู้พ่อนและขับได้แสดงอย่าง
 เต็มฝีมือ การงานได้เป็นไปโดยเรียบร้อย เสด็จขึ้นราวเที่ยงคืน

วันจันทร์ วันที่ ๖ ตุลาคม

บ้านอัญญาภักดิ์ เกาะหมาก

เวลา ๓.๐๐ ท. ล. เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง
 ประพาสถนนรอบเกาะ เนื่องด้วยมีฝนตกลงมากอยู่เมื่อสองสามวันและ
 ต่อมาก็ยังมีตกลงมาอีก ถนนบางตอนบางแห่งถล่มลง รถพระที่นั่ง

๑ บุตรพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (กอซิมบี)

๒ เลื่อน ๓๓๑ ถึง

และรถกระบวนเสด็จไม่สามารถจะไปให้ตลอดทางได้สะดวก เสด็จไ้
 ราว ๑ ใน ๓ ของทางก็กลับ ตามทางกลับทรงหยุดประทับสโมสร
 ว่ายน้ำ (สวิมมิงคลับ) คณะกรรมการสโมสร มีมิสเตอร์ ปาลเกรฟว
 ซิมป์สัน^๑ สภานายกกับภรรยา และมิสเตอร์เพนนีค^๒ เลขานุการ
 เป็นหัวหน้าคอยเฝ้าหูละของธูลีพระบาทรับเสด็จ คณะกรรมการได้จัด
 น้ำชากับเครื่องดื่มถวาย ทั้งเลี้ยงบรรดาข้าราชการด้วย

ประทับ ณ สโมสรว่ายน้ำอยู่ราว ๔๕ นาที ก็เสด็จวัดเทือกกลสี
 ที่ตำบลไอยะอิก้า เสด็จถึงวัดค่อนข้างเย็นมาก เมื่อเสด็จลงจากรถ
 พระที่นั่งแล้ว เสด็จทรงคานหามที่เจ้าอธิการวัดจัดไว้คอยรับเสด็จอยู่
 เชิงลานวัด เสด็จเสด็จขึ้นไป เจ้าอธิการวัดจัดรับเสด็จอย่างแข็งแรง
 ตกแต่งวัดด้วยธงไตรรงค์ธงชาติและธงสีต่าง ๆ กับมีกิ่งไม้ใบไม้ผูกเป็น
 ใบไชว้ ทั้งประดับด้วยดอกไม้สด และนำพระฐานา ฯ กับพระลูกวัด
 เดินเป็นแถวลงมาคอยรับเสด็จอยู่ถึงชานวัดชั้นเนินล่าง แล้วให้พระ
 แฉงตามเสด็จขึ้นไป เสด็จลงจากคานหาม ณ เนินบน ทรงพระ
 ราชดำเนินตามทางลาดพระบาท เจ้าอธิการนำเสด็จทอดพระเนตร
 วิหารการเปรียญตลอดขึ้นไปเป็นชั้น ๆ พอถึงหอกกลางทรงกระทำ
 สักการพระ ณ ที่นั้นมีพระสงฆ์คอยอยู่หมู่หนึ่ง เมื่อทรงสักการแล้ว
 พระสงฆ์เหล่านั้นและเหล่าที่ตามเสด็จขึ้นไปก็สวดมนต์ขึ้นพร้อมกัน

๑ Mr. Palgrave Simpson

๒ Mr. Pennycuick

การสวดมนต์มีเกาะระฆังตีตอกตีแต่งตามแบบจีน เข้าใจว่าที่จะสวด
 ชยันโตถวายพระพรชัยกระมัง สวดอยู่พักหนึ่งก็จบ เมื่อจบแล้ว
 เจ้าอธิการนำเสด็จทอดพระเนตรกิจการวัดต่อไปอีก แล้วนำเสด็จเลี้ยว
 ไปทางเจดีย์ที่กำลังพึงสร้างขึ้นองค์หนึ่ง เชิญเสด็จเข้าไปประทับในซุ้ม
 ใต้องค์ พอเสด็จประทับในซุ้ม พวกศิษย์วัดก็จุดประทัดที่แขวนไว้บน
 ปลายไม้รวกพวงหนึ่งยาวราววาเศษเป็นการรับเสด็จ พอหมดเสียง
 ประทัด ทายกพวกหนึ่งก็อ่านคำถวายพระพรชัยร่วมกับคำกราบบังคม
 ทูลอัญเชิญให้ทรงวางศิวารากเจดีย์ และขอพระบรมราชานุญาตให้เจดีย์
 องค์นั้นมีนามตามพระปรมาภิไธยขึ้น

คำถวายพระพรชัยเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อเทียบแปลออกมา
 ให้เข้าใจแผนทางไทย ๆ คงได้เค้าความว่า:-

“ ข้าแต่มหาบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระรามา-
 ธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ทั้งฝ่ายเหนือ
 ฝ่ายใต้ และดินแดนทั้งหลายที่ใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวขาว มะลายู
 กะเหรี่ยงและอื่น ๆ ผู้เป็นเจ้าของเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์
 อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ เสนางคปตีของเครื่อง
 ราชอิสริยาภรณ์ อันมีศักดิ์รามาธิบดี พระบรมราชาพุทธมามกะแห่ง
 สมเด็จพระสาकยมุนีศรีสุวรเพ็ชฌ์พุทธเจ้า

อาตมภาพเหล่าสานุศิษย์แห่งสมเด็จพระโคตมบรมพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณา ในการที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จประพาสอารามของเหล่าอาตมภาพคราวนี้นับว่าเป็นพระกรุณาธิคุณอันล้ำค่า หาที่สุคติได้ อาตมภาพขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายพระพรชัย โดยพุทธธานุภาพแห่งสมเด็จพระโคตมบรมศาสดา ขอให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงทรงพระเจริญในพระคุณธรรมแห่งอภิวรรุณิกมรรควิถี ลุผลเป็นมรรคอุเทกต์ด้วยพระปรีชาญาณ พระคุณสมบัติ และพระอุปการคุณ ต่ออาณาประชาราษฎร์ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทยิ่ง ๆ ขึ้น

ย่อมปรากฏแล้วว่า ในสยามรัฐราชอาณาจักร ความสันติภาพและปกติภาพได้เอิบอาบแผ่ชานอยู่พร้อมมูล แสงสว่างแห่งธรรมก็เพิ่มพูนส่องฉายไปทั่วทั่ว ความกรุณา ความเสมอภาค และทยาคุณซึ่งปรากฏเป็นเกียรติอยู่ในรัชสมัยของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทนั้น ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ฝังมั่นในความทรงจำอันจะไม่รู้เสื่อมคลาย อันพระฉายาแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านำมาซึ่งความสุขอันใด พระฉายาแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทซึ่งปรากฏอยู่ ณ ที่นี้ บัดนี้ ก็นำมาซึ่งความหวังและความสดใส สุขภาพต่อ ผู้กระหาย ผู้อดโรย ผู้อยู่ในโรคนันตราย ตลอดจนผู้อยู่ในกองโรคทั้งหลาย อันแสนลำเค็ญจนมิสามารถจะเยียวยาได้ในประเทศสยามฉนั้น

ก็และเมื่อพระราชหฤทัยมั่นคงดำรงอยู่ในพระพุทธโอวาทจะนี้แล้ว มวลอาตมภาพจึงขอพระบรมราชวโรกาสรับพระราชทานพระมหากรุณาได้โปรดเกล้าฯ วางศิลารากฐานพระสถูปพุทธเจดีย์ อันจะพึงสร้างขึ้น ณ ที่นี้ เพื่อเป็นสักขีต่อพระพุทธวจนะแห่งอริยสัจจ์ สุธรรมาภ ธรรมมะ และเมตตา ซึ่งท่านผู้สถาปนาพระบวรพุทธศาสนา ได้ทรงแสดงไว้

กับปวงอาตมภาพขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตขนานนามพระสถูปองค์นี้ตามพระปรมาภิไธย เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ อันจะได้ฝังเป็นความทรงจำไว้ในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอีกด้วย

และในที่สุด ณ อารามนี้ ขอให้กลิ่นเสียงแห่งภาวนาธรรมจงลอยเด่นขึ้นเสมอไป เพื่อเป็นการจูงสรรพพรชัยมาสู่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และมวลพระบรมราชวงศานุวงศ์ ทังสนททุกพระองค์ เทอญ ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบเป็นภาษาไทยรวมใจความว่า ทรงมีพระราชหฤทัยโสมนัสในการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสวัดอยู่มาก ทั้งทรงปราโมทย์ยินดีที่ได้ทอดพระเนตรเห็นมหาพุทธอารามอันกว้างใหญ่ พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยที่ได้ทรงทราบว่ มวลสงฆ์ในอารามได้ขนานนามพระสถูปพุทธเจดีย์องค์นั้นตามพระปรมาภิไธย อันเป็นการเฉลิมพระเกียรติไว้แก่พระองค์ พระ-

องค์เองเล่าในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งประมุขแห่งพระบวรพุทธศาสนา ทรงขอรับว่า จะทรงอุปถัมภ์พระศาสนาให้เจริญตามที่ จะพระราชทาน พระบรมราชูปถัมภ์ได้ทุกทาง พระองค์ทรงพระโสมนัสที่ได้มาทอด พระเนตรเห็นสงฆ์ในพระพุทธานุภาพในวัดนั้นอยู่มากมาย และถ้า พระองค์จะทรงกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดให้แก่พระภิกษุเหล่านั้นได้แล้ว ก็มีพระราชหฤทัยยินดีที่จะพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ซึ่งทุกที่ ทุกเมื่อ ในที่สุดทรงขอขอบใจพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายที่ได้พากันจัดการ รับรองถวายในโอกาสที่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสเป็น อย่างดีนั้น ต้าย

เมื่อสุดกระแสพระราชดำรัสแล้ว พระยาประดิพัทธ์ภูบาลได้แปล ออกเป็นภาษาจีนสกลเขียนบรรยายให้เหล่าพระนั้นฟัง เสร็จแล้วทรง กระทำพิธีวางศิลารากเจดีย์ เจ้าอธิการทูลเกล้า ฯ ถวายเกวียนตัวทำด้วย เงินตำมเป็นทอง เพื่อเป็นของที่ระลึกในงาน พระสงฆ์พร้อมกันเจริญ พระพุทธรมนตร์ พอจบนับว่าเสร็จการพิธี เจ้าอธิการอัญเชิญเสด็จ ประพาสวัดชั้นบน นำเสด็จสู่ห้องโถงใหญ่ที่ทอดที่ประทับไว้ ทรง ประทับและปราศรัยกับเจ้าอธิการอีกครู่ เจ้าอธิการจัดพระสุธารสถวาย ขณะประทับนั้น เจ้าอธิการทูลเกล้า ฯ ถวายกระดาษแข็งแผ่นหนึ่ง มี พระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงไว้เป็นภาษาไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ กับพระนามดยุกออฟคอนนอมต์ เจ้าอเล็กซาน เดอร์ออฟแทก และชื่อแอตมิวาลโตโงใส่กรอบอยู่ที่ทอดพระเนตร

ทรงทอดพระเนตรแล้ว เจ้าอธิการถวายกระดาษแผ่นใหม่อีกแผ่น กราบ
 บังคมทูลอัญเชิญให้ทรงลงพระปรมาภิไธยในกระดาษแผ่นนั้น กับ
 กราบเรียนขอให้คุณจอมสุวัทนาลงนามท่านด้วยเหมือนกัน เจ้าอธิการ
 วัดได้น้อมเกล้า ฯ ถวายม่านแพรผืนใหญ่มีตัวอักษรจีนปักด้วยไหมอยู่
 ด้านบนอีกผืน เพื่อเป็นที่ระลึกในการเสด็จอีก ได้ทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้า ฯ พระราชทานเงินบำรุงวัด ๒,๐๐๐ เหรียญ เสด็จกลับถึงที่ประทับ
 ประมาณ ๗.๓๐ ล.ท.

วัดเกตุกลสิ์ ถ้าให้พูดตามฐานที่บริเวณ ก็สร้างเนื่องกันขึ้นไปบน
 ภูเขาเขาเป็นหลั่น ๆ เป็นชั้นเป็นเชิง จากพื้นดินซึ่งนับว่าเป็นชั้นแรก
 ทำเป็นบันไดทอดย้อย ๆ ขึ้นไปด้วยหินแกรนิตอย่างพั่นเลื่อย หมดยกกัน
 บันไดมีชานกว้างใหญ่อยู่ชาน มีศาลาใหญ่ทำรูปเป็นศาลเจ้าชั้นไว้ศาล
 หนึ่ง มีรูปบัว เคาเอาว่าจะเป็นที่กวนอยู่ที่นี่ จากศาลานี้มีบันไดขึ้น
 ไปอีก หักเลี้ยวไปมา ชานบันไดมีสระน้ำ มีเตาขนาดใหญ่เลี้ยงไว้
 หลายตัว ชั้นที่ขึ้นบันไดไปถึงตอนบน มีถ้ำเลี้ยงปลา ว่ามีปลาเงิน
 ปลาทองก่อกด้วยปูนซีเมนต์ มีต้นกุหลาบ รักเร่ บานชื่น และเบญจมาศ
 ปลูกใส่กระถางตั้งไว้รอบขอบ จากถ้ำปลามีทางขึ้นอีก เมื่อเลี้ยวไป
 ทางขวามีห้องโถงใหญ่คล้ายการเปรียญ มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่หล่อ
 ด้วยทองเหลืองบ้าง สลักด้วยหินอ่อนบ้าง ชั้นแล้วลงรักปิดทองคำเปลว
 บ้าง ตั้งอยู่หลายองค์ มีที่บูชาจัดตั้งอยู่ตามองค์พระ ก็มีเครื่องทำงตึก
 เช่นหม้อ งกลอง กระจับบี ซอ ตีอก แท่ง ตังบ้าง แขนงบ้าง ระหว่าง

ก่อสร้างตลอดการสัญจรไปมาของผู้คนบ้างเลย เกือบจะออกปากได้ว่า
ไม่ว่าเมืองไหน เอาฮิปป์ กวัลลัมเปอร์ ถ้าวัดไหนถือกันว่าเป็นวัด
ศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องทำให้มีผู้คนไปเยี่ยมไปคุอยู่แล้ว เป็นต้องไปอยู่ตามที
กันการเสียตังนั้น เงินทองก็มีถมไป จะเอาเข้ามาไว้ในบริเวณเมือง
ไม่ได้หรือ มีผู้ให้ความเห็นว่า ที่เป็นเช่นนั้นจะเป็นด้วยบ้านเมืองแถบนี้
เนื้อที่ราบ ๆ ติ ๆ พอเอาใช้ในประโยชน์อื่นได้ดีกว่าจะไม่พุ่มเพื่อยกรรมัง
ชะรอยรัฐบาลจะกันที่ทางที่ดี ๆ นั้นไว้ เพื่อไว้ใช้ให้เป็นประโยชน์ที่ดี
กว่า ก็จะเป็นได้อย่างหนึ่ง หรืออีกอย่างหนึ่งทางสัปบุรุษทายกที่มีศรัทธา
เห็นว่า เมื่อเป็นวัดควรวางเอาไว้เสียที่สูง ๆ เพื่อความขลังและความ
ศักดิ์สิทธิ์ก็จะเป็นได้ อย่างเคยเห็นคนชาวฉนวนทลภาคพายัพก็ชอบสร้าง
สถูปเจดีย์ หรือวิหารการเปรียญกันขึ้นไว้บนยอดดอย ยอดเขา กระนั้น
ก็มี

การเที่ยวถนนรอบเกาะที่เสด็จประพาสได้ราวก่อนทางนั้น ว่า
กันว่าเป็นสิ่งที่ควรและเพลิดเพลินดี ในประเทศมะลายูเขาทยกยอกันว่า
มีอยู่เฉพาะแห่งเดียว นักเที่ยวบางคนถึงกับชมว่า ในตะวันออกภาคไกล
แล้ว ไม่มีถนนไหนจะใช้เที่ยวด้วยรถยนต์ได้ดีกว่า ระยะถนนยาวรวม
ด้วยกันถึง ๑,๘๔๐ เส้น หรือ ๔๖ ไมล์ ถ้าจะใช้รถยนต์วิ่งพอธรรมดา
กว่าจะรอบตัวเกาะได้ต้องกินเวลากว่าสี่ชั่วโมง หัวถนนเริ่มออกไปจาก
ในเมืองทางถนนเนอร์ทัม ผ่านบรรดาไฮเตล ๆ ไปแล้วเข้าถนนนิวกอส

โรค และฝั่งทะเลเรื่อยไป ผ่านบ้านเรือนเคหะสถานที่ปลูกทำกันตามแบบปัจจุบันหลายแห่งอยู่ทางขวามือบ้าง ซ้ายมือบ้าง บางแห่งค้ำชายผาเข้าไปสร้างอยู่ที่มี ทางขึ้น ๆ ลง ๆ สูงขึ้นไปบ้าง ต่ำลงมาบ้าง เป็นตอน ๆ ลดเลี้ยวสูงต่ำแล้วแต่ฝั่งทะเลจะให้ บางระยะบางตอนถึงปลูกต้นไม้ไว้ริม ๆ ทางด้วย เมื่อนั่งรถไปมองเห็นเรือจับปลาของชาวเมืองได้เป็นหมู่ ๆ ตลอดเรือกลไฟใหญ่่น้อยที่แล่นเข้าออกไปมาอยู่ตามมหาสมุทรอินเดีย เมื่อทางล่องไปได้ประมาณ ๒๐๐ เส้น ถึงบ้านต้นหยงโตกง ต่อไปอีกสัก ๓๐ เส้น ถึงสโมสรว่ายน้ำที่ประทับประพาสจากสโมสรว่ายน้ำทางทำสูงขึ้นไปจนเห็นภูเขาและภาพในเมืองไทรบุรีได้ถนัด ทางตอนนั้นสวนยาง สวนมะพร้าวไปเป็นตอน ๆ ถึงหลักไมล์ที่ ๘ ทางขึ้นสูงถึงยอดเขาทำไปตามสันเขา ถ้ามองไปทางขวามือจะเห็นภาพทะเลโค้งงามดี ที่เวียงบาสังตรงหลักไมล์ที่ ๑๔ ถนนเลี้ยวหักเข้าไปจากฝั่งทะเล แล้วสูงขึ้นเป็นระดับเรื่อยต่อไปจนถึงยอดเขาอีกเขาตรงยอดเขาลูกนี้เมื่อก้มมองลงมาที่พื้นล่าง จะเห็นภาพถนนที่เรามาอยู่ระหว่างต้นไม้คล้ายงูเลื้อย ถึงหลักไมล์ที่ ๑๕ นับว่าเข้าที่สูงสุดมองเห็นอะไรได้ทั่ว และถ้าดูไปบนคาบสมุทรจะเห็นภาพต่าง ๆ เช่นทิวหมู่บ้านน้อยใหญ่ บ่าไม้ ภูเขา และเรียกสวนนาไร่ในแดนสหรัฐมะลายูได้อย่างชัดเจน งามคึกฤภาพเขียนที่ใส่กรอบไว้^๑ ต่อขึ้นไปทางลดต่ำลง ตามทางมาฟากซ้ายมือมีน้ำตก ถึงไม่สูงใหญ่ก็น้ำตุง ๆ อยู่หลายแห่ง ทางผ่านหมู่บ้านเรื่อยมาจนถึงสุโหงบิ๊งและบาลิปูเลา และตรงหลักไมล์ที่ ๒๖

๑ เป็นความเห็นของชนชาวเกาะหมาก

บ้านอัมพางค์

ทางวกกลับตุจวงล้อ ถ้าไม่สังเกตให้ดีจะเข้าใจว่า หันกลับไปทางที่มาเสีย
แล้ว ที่กินตึงปาสส์เป็นที่ที่นำคู่อีกแห่งแล้วก็หมู่บ้านกุมบาร์ และ
บายันลีปัส จากบายันลีปัสทางทำผ่านทุ่งนาไปเบนออกไปทางฝั่งทะเล
จนถึงหมู่บ้านพวกประโมงอวนแห และต่อออกไปอีกไม่ไกลเท่าใด
ก็บรรจบเข้าวังทางตรงวังกู ที่ได้เสด็จประพาสเมื่อวาน

เวลา ๙.๐๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยข้าราชการบริพาร
ฝ่ายในฝ่ายหน้าบางท่านยังบ้านี มหาอำมาตย์ตรี พระยาภูมินาถภักดี
เสวยพระกระยาหารซึ่งเจ้าของบ้านกราบบังคมทูลเชิญ จัดเป็นอาหาร
มะลายุ ระหว่างเวลาเสวยเจ้าของบ้านก็ได้จัดรองเงงมาแสดงถวายให้
ทอดพระเนตร เช่นเดียวกันกับตังงานที่แล้ว ๆ มา เสด็จกลับที่ประทับ
ราวเที่ยงคืน

วันอังคาร วันที่ ๑ ตุลาคม

บ้านอ้นฎางค์ เกาะหมาก

เสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว ราว ๙.๐๐ ล.ท. เสด็จพระ-
ราชดำเนินประพาสโรงร้านในเมือง ประทับร้านบีบีเคอซิลวา ร้านขาย
เครื่องเพชรเจ้าของเดียวกันกับร้านที่เมืองสิงคโปร์ นายยูเอสเคอซิลวา
ผู้จัดการใหญ่ที่สิงคโปร์ได้มากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่อีก ได้ตักเต่งร้านด้วย

๑ อยู่ในละแวกสวนที่ตำบลบุกิตดาบาร์ที่ประทับเสวยน้ำชาเมื่อวันเสด็จประพาสวังกู

ธงไตรรงค์ ธงช้างและธงชาติต่าง ๆ ทำโค้งซุ้มที่หน้าร้าน กลางซุ้ม
มีตราอาร์มพระครุฑพ่าห์ ตัวซุ้มตกแต่งด้วยใบไม้ดอกไม้สดตาคนผ้าแดง
ผ้าขาวสลักกัน ในร้านมีพรมปูลาดตลอด พอเสด็จประทับพระเก้าอี้
ที่จัดทอดไว้ ผู้จัดการก็อ่านคำถวายพระพรชัย และถวายต้นหมากทอง
ทำปลุกบนฐานไม้ดำ มีข้างสลักด้วยงาทำเดินอยู่ใต้ต้นตัวหนึ่ง ต้นหมาก
นี้หมายความว่าตามนามของเกาะคือเกาะหมาก คำถวายพระพรชัยเป็น
ภาษาอังกฤษ พิมพ์ลงในแพรสีเหลืองมีสายขอบสีแดงใส่ไว้ในกรอบเงิน
สลักลายใบไม้ มีตราประจำเกาะหมากทำด้วยเงินลงยาติดไว้บนกรอบ
ด้านบน และเมื่อถ่ายภาษาแปลงเทียบให้มาตามแบบไทยแล้วคงได้
ถ้อยคำว่า:—

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพุทธศาสนิกชนชาวสิงห์พแห่งจังหวัดเกาะ
หมาก ขอพระราชทานน้อมเกล้า ๆ ถวายเคารพแด่ใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทผู้ทรงเป็นเอกอัครพุทธราชาธิราชในสกลโลก และขอถวาย
บังคมนาการต่อพระบรมราชวโรกาส ที่ได้ทรงพระมหากรุณาพระ-
ราชทานให้ปวงข้าพระพุทธเจ้าได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทครั้งนี้

ก็เมื่อบรรดาคณะชนในมะลายูประเทศ พวกกันขึ้นชมยินดีต่อ
เกียรติยศยิ่งใหญ่ในการที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสฉันทไค ปวงข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพุทธศาสนิกชนชาวสิงห์พแห่ง
จังหวัดเกาะหมาก ฤๅที่ใด ๆ ก็รู้สึกด้วยเกล้า ๆ เป็นทวิคุณในการที่มา

สบโอกาสอันประเสริฐคู่เคียงกันฉันนั้น ด้วยการใช้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จมาประทับอยู่ ณ ท่ามกลางปวงข้าพระพุทธเจ้านั้น ได้น้อมนำให้เหล่าข้าพระพุทธเจ้ามีความบันเทิงใจ หวนคิดไปครุ่นว่าในยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาจักรพรรดิราชาธิราชผู้ทรงพระคุณธรรม อันพระธรรมของพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แผ่แผ่ออกไปกว้างไกล บัดนี้ ในรัชสมัยของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พุทธศาสนิกประเทศหนึ่งก็ได้ถึงซึ่งความเป็นใหญ่ยอดเยี่ยมแล้ว ทั้งกาลโนวาทของสมเด็จพระโคตมพุทธเจ้า ก็ได้กลับเข้ามาอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์อีกด้วยประการฉะนี้ ปวงข้าพระพุทธเจ้าจึงหวังด้วยเกล้า ๆ ว่าสกลโลก อาจจะมีที่รับพระธรรมอันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานเทศนาสั่งสอนไว้แต่ปฐมกาลล่วงได้ ๒๔๖๘ ปีมาแล้วนั้นอีกครั้ง

ปวงข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานถวายบังคมนาการต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยน้ำใจอันเปี่ยมไปด้วยความปีติสดใสรื่นบาน แต่มามีความเสียดายก็ในการที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จประทับ ณ เกาะหมากนั้นน้อยวันนัก

ด้วยอำนาจแห่งพระรัตนตรัย ขอให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงเสด็จดำรงรัฐสวัสดิ์โดยสันติภาพ และขอให้ประเทศบ้านเมืองของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จงมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไปชั่วกัลปาวสาน เทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบแสดงพระราชนิพนธ์ที่นายยู เอส เคอ ซิลวา ได้แสดงความสวามิภักดิ์กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลเช่นนี้ ทรงประทับในร้านประมาณชั่วโมง และทรงซื้อของบางอย่างแล้ว เสด็จประพาสห้างปรีซาร์ด ทรงซื้อของและเสวน้ำชาที่จัดหาเตรียมไว้ในห้าง เสด็จกลับที่ประทับประมาณย่ำค่ำครึ่ง

เวลาเสด็จลงจะเสด็จประพาสเมื่อบาย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานซองบุหรืทองคำมีพระปรมาภิไธย และพระมหามงกุฎประดับเพชรแกมมหาอำมาตย์ตรี พระยาภูมินาถภักดี ซองหนึ่ง

ตัวเมืองเกาะหมากส่วนที่เรียกกันตามทางราชการว่า ยอร์ชทาวน์^๑ เท่าที่ได้เห็นวิธีการดำเนินกิจการบ้านเมือง แม้ว่าจะแบบเดียวกับสิงคโปร์ก็ดี แต่เมื่อเทียบส่วนในทางชั้นและสมัยตลอดความเป็นไปของดินที่แล้ว คุณอกจะดีไปกว่าด้วยประการต่าง ๆ เช่นตึกกว้านบ้านเรือนและการใช้ไฟฟ้ตามสถานที่อาศัยหรือถนนก็มีไฟฟ้าใช้กันได้ทั่ว โรงงานห้างหอก็ดูคึกคัก ยิ่งสังเกตหน้าผู้ชายก็พากันนิยมแยมแจ่มใส ชักถามสิ่งใดไม่ค่อยยกไหล่และทำหน้าบูดเบี้ยว ต่างมีแต่พากันขยายใหญ่ขึ้นเงียบ ๆ เซา ๆ อย่างแบดแมน แซมป์สัน ของเราไม่สู้พบ เกาะหมากจะว่าไปอีกทีก็ไม่ใช่เป็นดินที่จะเปลลดตาของพวกไทยเรา นับแต่ทาง

๑ George Town

รถไฟสายใต้ทำลงไปสำเร็จแล้วเกือบจะเรียกว่า เป็นโรงหนังข้างบ้านก็ได้
 สถานที่หรือท้องที่ที่เกี่ยวแทบจะออกปากได้ว่า พันสวนน้ำตก วัตถุประสงค์
 เขาปิ้งและวัดงูแล้วไม่รู้ว่าจะไปไหนดี การเที่ยวเตร่รู้สึกเป็นค่ามาก
 เข้าของไม่ว่าจะชนิดใดราคามันสูงไปกว่ากรุงเทพ ฯ เสียเกือบทั้งสิน^๕ ยิ่ง
 ราคาค่าเช่ารถยนต์เรียกเอาชั่วโมงละตั้ง ๕ เหรียญก็มี^๕ ยังไม่มีของ
 อะไรที่แปลกตาไปกว่าได้เห็นไว้แล้วในบ้านเมืองเรา จะเป็นเสื้อผ้าหรือ
 ภาชนะใช้สอย จะมีอยู่อันก็รถบัส^๕ รับคนโดยสารที่แต่งหน้าขึ้นใหม่
 ใช้กำลังแล่นไปมาด้วยแรงไฟฟ้า แต่ไม่ใช่รถไฟฟ้่ารูปเป็นมอเตอร์คาร์
 ที่เราใช้กัน รูปทรงก็รถรางแรงไฟฟ้าที่นำมาใช้ทางสายลวดอย่างวิธี
 รถราง มีคันโทรลเลอร์บนหลังคาขึ้นไปรับแรงไฟฟ้าที่สาย การเดิน
 ไม่ต้องผั่งรางเดินตามถนนอย่างธรรมดา เป็นรถขนาดใหญ่บนทุกคน
 ได้ราว ๔๐-๕๐ ล้อติดข้างอย่างรถยนต์ คันโทรลเลอร์ที่ขึ้นไปรับสายนั้น^๕
 วางรับกันได้แน่นไม่มีแกว่งมีหลุก แม้รถจะเข้าที่หลีกหรือเลี้ยวฉับไต่
 ก็ติดไปได้เรียบร้อย

จังหวัดเกาะหมากแบ่งออกเป็น ๓ บริเวณหรือท้องที่ คือตัวเกาะ
 เอง ตั้งที่ทำการที่ฮอร์ชิวาน์ท้องที่ ๑ ไปรวิงซ์เวลเลสเลย์ตั้งที่ทำการ
 ที่บัตเตอร์เวทท้องที่ ๑ ที่คินคิงซ์ตั้งที่ทำการอยู่ที่ลูมต็อกท้องที่ ๑ มี

๑ ราคาแลกเปลี่ยนเงินเหรียญในตลาดประเทศมะลายู ต่กันลงต่ำเต็มที่ ถึง ๖๐ เซ็นต์
 ต่อสิงสิงหรือปอนด์ละ ๑๒ เหรียญ เนื่องด้วยทำกันเช่นนี้ ราคาของจากยุโรปในเมือง
 มะลายู จึงมีราคาสูงกว่าในกรุงเทพ ฯ มาก

พลเมืองรวมกัน ๓๐๔,๓๓๕ คน และเมื่อจำแนกออกเป็นท้องถิ่น ๆ แล้ว ในตัวเกาะมีอยู่ ๑๖๒,๑๔๔ โปริวิษฐ์เวลเลสเลย์ ๑๓๐,๓๔๑ ที่ดินดิษฐ์ ๑๑,๘๕๐ และในจำนวนพลเมืองที่สามแสนกว่า เป็นจีนเสียราว ๆ แแสนห้าหมื่น

เกาะหมากเรียกทางแขก ทางฝรั่งว่า ปีนัง ปีนัง ภาษามะลายูว่า หมาก เดิมเป็นของเมืองไทร ๆ และอยู่ในความคุ้มครองของไทย เมืองไทร ๆ เป็นเมืองมะลายูที่เป็นประเทศราชของไทยมาช้านานไม่ต่ำกว่าสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เกาะหมากเป็นเกาะอยู่ปลีกออกไปในทะเลด้านตะวันตก แม้ไม่สู้โตใหญ่แต่เขานับว่าเป็นท้องถิ่นที่สำคัญอยู่ในอาณาจักรของอังกฤษส่วนหนึ่ง ฝรั่งขนานชื่อเกาะสิงคโปร์ว่า ประตุ ตะวันออกภาคไกล เกาะหมากก็ว่า ไซ่มุกข์ของบูรพาทิศ

ตำนานเกาะหมากและเหตุผลที่อังกฤษได้ไปมีเขียนกันไว้ทั้งทางไทยและฝรั่ง และเป็นเรื่องที่น่าฟังอยู่บ้าง จะได้นำลงทั้งทางไทยและฝรั่ง ซึ่งของฝรั่งเล่าว่า :-

เมื่อพุทธกาลล่วงได้สักพันเก้าร้อยปีที่แล้วมา เกาะหมากก็เป็นเกาะเปลี่ยว ๆ มีแต่ป่า ๆ ดง ๆ อยู่กลางทะเล กัปตันลังกาสเตอร์ชาวอังกฤษนับว่าเป็นคนแรกที่พาเรือเข้าไป และขึ้นไปอาศัยแรมกันอยู่หลายวัน ภายหลังเกิดพากันป่วยไข้ลง และถึงล้มตายเข้าก็เลยพากันหนีกล่าวว่ายุคนั้น แม้ชื่อเสียงก็ยังไม่มีปรากฏว่ากระไรกัน และที่กัปตันลังกาสเตอร์รีบหนีไปเช่นนั้น เลยทำให้เรื่องของเกาะหมากกันไปเสียนาน

ดูว่าจะถึงสองร้อยปีกว่า

เรื่องเกาะหมากเพิ่งมาเกิดขึ้นใหม่ก็สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ราวคริสต์ศักราช ๑๗๗๑ เมื่อทางอังกฤษมาพากันเห็นขึ้นว่า เมืองบันกูลันที่ได้ไว้ในสุมาตราไม่เป็นที่มั่นพอสำหรับท่าเรือ เพราะถึงคราวมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาเมื่อใด เรือจะเข้าออกก็ไม่ได้สะดวก ถ้าอังกฤษยังไม่มีท่าเรือที่ดี ๆ ไว้ในแถบนี้ได้ ก็ยากที่จะดำเนินการค้าขายในคาบสมุทรมะลายูให้ดีขึ้น เพราะพวกวิลันดาเข้าไปเป็นใหญ่และก็ได้เมืองมะลากาไว้เสียแล้ว แพร่นซิซไลต์เป็นผู้หมายตาเอาเกาะหมาก ฝรั่งเศสผู้เดิมอยู่ในราชนาวิอังกฤษ เป็นนายเรือโท ลาออกเสียเมื่อ ค.ศ. ๑๗๖๕ มาทำมาหากินในอินเดีย อำนาจการปกครองหัวเมืองขึ้นของอังกฤษทางตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดเป็นบริษัท วางย่านกลางไว้ในอินเดีย เรียกบริษัทอีสต์อินเดียกันปาระนี แพร่นซิซไลต์มาเป็นกัปตันเดินเรือไปมาอยู่ระหว่างเมืองท่าในอินเดียกับคาบสมุทรมะลายู เวลานั้นมีอายุเพียง ๓๒ ต่อมาเข้าไปอยู่ในเมืองไทร ๆ เป็นผู้แทนของบริษัทในเมืองนั้น กัปตันไลต์เข้าไปอยู่ที่ท่าช่องคูคอยเจอร์จากับพระยาไทร ๆ เพียงมาจน ค.ศ. ๑๗๗๑ พอดตลกกันได้ก็มีบอกเข้าไปในอินเดียว่า พระยาไทร ๆ จะยกดินแดนตอนฝั่งทะเลคันแต่ปากน้ำเคตะห์ไปจนหน้าเกาะหมากให้ ถ้าอังกฤษรับจะช่วยป้องกันไม่ให้พวกสะลังงอและไทยเข้าไปรบกวาน บริษัทจัดการไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถจะรับสัญญาเรื่องทางสะลังงอให้เป็น

๑ Edward Monckton. เป็นเหตุไปจัดการ

ที่พอใจของพระยาไทร ฯ กิจการเลเยรบังคับกันไปวาระหนึ่ง แต่ขึ้นมา
กับตันโลตก็ขึ้นไปอยู่เสียเมืองกลาง มีเรื่องกล่าวเป็นนัยอยู่สองทาง
หนึ่งคนไม่พอใจที่บริษัทไม่จัดการเรื่องเกาะหมากให้สำเร็จ อีกหนึ่ง
คิดจะไปเอาเมืองกลางมาเปลี่ยน เมืองกลางยุคนั้นแขกเรียกอุยงชาลัง
ฝรั่งเรียกยังก์ซีลอน นิสสัยกับตันโลตไม่เพียงเป็นทหาร ยังเป็น
นักการเมืองและชำนาญเอาด้วย กับตันโลตเข้าไปอยู่ในเมืองกลาง ๕ ปี
จนมีความรู้เรื่องการเมืองได้ดี แม้ชัยภูมิที่ทางก็ดูว่าได้แผนที่ไว้ทั่ว
ทั้งยังไปได้หญิงชาวเมืองบุตรชาวปอร์ตูกุสครั้งชาติชื่อ มาตีนา โรเซลซ์
เป็นภรรยา และทางภาษาไทยก็เข้าใจว่า คงจะรู้ดีได้เหมือนกัน

กับตันโลตมีความรู้ในทางเมืองกลางคงว่าดีแล้ว พอเข้าปี ค. ศ.
๑๗๘๐ ก็ข้ามไปหาหลอดเทศิงซ์ที่เมืองกาลักตคา นำความเห็นที่จะเอา
เมืองกลางแทนเกาะหมากไปหารือ แต่ไม่สำเร็จเพราะมีอุปสรรคใหญ่
เกิดขึ้นด้วย พอหลอดเทศิงซ์เตรียมการ ในยุโรปอังกฤษไปเกิด
บาดหมางขึ้นกับฝรั่งเศสถึงต้องทำสงครามกันช้านาน^๑

เรื่องอังกฤษคิดจะเอาเมืองเกาะหมากค้ำมาราว ๑๔-๑๕ ปี มา
สำเร็จเอาได้ต่อยุคหลอดคอร์นวาลีสออกมาเป็นเจ้าเมืองบังกล่าใหม่
ส่งเสริมให้กับตันโลตไปเจรจากับพระยาไทร ฯ การครั้งนี้สำเร็จ อังกฤษ
ได้เกาะหมากใน พ. ศ. ๒๓๓๕ นั้น และถึงว่าเบื่องปลายมาเกิดมีข้อความ
ที่เข้าใจผิดขึ้นต่อพระยาไทร ฯ ในข้อสัญญาว่าไม่แน่นอนลงได้ จนทำให้

๑ พุคตาวินสเดตต์ ทางมัลลชักล่าวไว้ เนื่องด้วยแมกฟาสันไม่เห็นด้วย

พระยาไทร ฯ ไม่พอใจขอเลิกและยกพวกไปชู้กิติ ทางกับตันไต้ยัง
 จัดการสำเร็จไปได้โดยยกพวกออกต่อสู้จนพระยาไทร ฯ แพ้ ถึงต้องยอม
 รับค่าชดเชยค่าลงมาเพียงปีละ ๖,๐๐๐ เหรียญสเปญ นี่เป็นค่าที่
 เล่ากันตาม ๆ หนังสือฝรั่ง ทางไทยเอาเหตุผลที่อังกฤษได้ไปก็เนื่อง
 พระยาไทร ฯ คิดจะตั้งตัวเป็นใหญ่ มีข้อไขเป็นมูลเรื่องตั้งปรากฏใน
 พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ที่กล่าวไว้ว่า “ในสมัย
 เมื่อก่อนปลายรัชกาลกรุงธนบุรีนั้น พวกฝรั่งต่างชาติชาวยุโรปที่
 ไปมาค้าขายอยู่ทางตะวันออกแย่งประโยชน์การค้าขายกัน ในครั้งนั้น
 อังกฤษอยากจะทำหัวเมืองเป็นที่ตั้งทำการค้าขายแข่งพวกวิลันดาทาง
 แลลมะลายู เห็นเกาะหมากคือที่มะลายูเรียกว่า เกาะปีนัง อันเป็นเขตต์
 ของเมืองไทรบุรีเหมาะแก่การอันนั้น จึงแแต่คนให้ไปว่ากล่าวกับพระ-
 ยาไทร ฯ ๆ รั้งเกี่ยวฝรั่งไม่ยอม ครั้นถึงปีมะเส็งสัปดาห์ศกจุลศักราช
 ๑๑๔๗ พ. ศ. ๒๓๒๘ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อกรม
 พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จยกกองทัพลงไปปราบปรามพม่า
 ที่มาตีหัวเมืองบักซ์ไต้แล้วเลยไปตีไต้เมืองบัตตานีด้วย ครั้นนั้นพระยา-
 ไทร ฯ อับดุลละโมกุ่มชะกำลังกลัวกองทัพไทยจะยกไปตีเมืองไทรบุรี
 จึงยอมให้อังกฤษเช่าเกาะหมากเมื่อปีมะเมียอัฐศกจุลศักราช ๑๑๔๘
 พ. ศ. ๒๓๒๙ แต่หนังสือสัญญาที่ปรากฏเป็นข้อความที่เมืองไทรบุรี
 ร่างไปฝ่ายหนึ่ง โดยประสงค์จะให้อังกฤษต้องรับผิดชอบช่วยป้องกัน
 ศัตรูที่จะมาทำร้ายแก่เมืองไทร ฯ ทุกทิศทุกทาง แต่ฝ่ายข้างอังกฤษ

แก้ร่างนั้นมา ยอมรับผิดชอบเพียงแต่ที่จะต่อสู้ศัตรูที่จะมาตีเกาะหมาก (เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเข้าใจว่า อังกฤษกับพระยาไทร ๆ หาได้ทำสัญญากันในครั้งนั้นไม่) แต่ในเวลากำลังว่ากล่าวกันอยู่ด้วยเรื่องสัญญา อังกฤษเข้าไปปกครองเกาะหมากเมื่อปีมะเมียอัฐศกจุลศักราช ๑๑๔๘ พ. ศ. ๒๓๒๕ นั้น ต่อมาครั้นเมื่อพระยาไทร ๆ มายอมอ่อนน้อมต่อไทย โดยตีเหมือนกับเมืองตรังกานู ไทยยอมให้เมืองไทร ๆ เป็นเมืองประเทศราชอย่างเดิมไม่เบียดเบียน พระยาไทร ๆ ก็เกิดความเสียตาย เกาะหมากที่ยอมให้อังกฤษเข้าปกครอง เพียรว่ากล่าวเอาคืนก็ไม่สำเร็จ จึงเกิดรบกับอังกฤษเมื่อปีกุนทรศกจุลศักราช ๑๑๕๓ พ. ศ. ๒๓๓๔ พวกเมืองไทร ๆ ก็เอาเกาะหมากคืนมาไม่ได้ กลับต้องทำหนังสือสัญญากับอังกฤษในปีนั้น ยอมให้อังกฤษเช่าเกาะหมากปีละ ๖,๐๐๐ เหวียญ^๑ ๒”^๒ และเหตุการณ์นั้นชนในรัชสมัยของพระยาไทร ๆ บิดา

๑ ถ้าในวงเล็บนี้เป็นพระนิพนธ์ของผู้เรียบเรียงหนังสือพงศาวดารเอง

๒ ทางหนังสืออังกฤษพูดไม่เป็ยการเช่า ถ้าพูดว่าเมื่อพวกพระยาไทร ๆ รบแพ้แล้ว การสิ้นสุดลงกันได้ก็โดยให้พระยาไทร ๆ ทำสัญญายกเกาะหมากให้อย่างไม่คิดเอาคืนอีก และอังกฤษจะยอมให้เงินสามสี่พันเป็นรายปี ๆ ละ ๖,๐๐๐ เหวียญ ได้ฟังงบประมาณรายจ่ายเงินทางสเตรตส์เซดดลเมกตส์ ยังมีประเภทจ่ายเงินให้แก่เจ้าเมืองไทร ๆ อยู่ปีละ ๑๐,๐๐๐ เหวียญ ในการช่วยเหลือเรื่องเกาะหมากและไปรวันชิวเวลเลสเลย์อยู่ฉบับนี้ กับเรื่องนทางหนังสือ มัลลซ มัลลว่าว่า เมื่อครองร็ดเข้ามาบนทางไทยจะขอเอาเงินรายนเสียเอง กรองร็ดไม่ยอม

เจ้าพระยารัตนสงครามรามภักดีเจ้าพระยาไทร ฯ ที่แขกฝรั่งเรียกเจ้า
ปะแงรันผู้ลงไปตีเมืองเประมาถวายในรัชกาลที่ ๒ และเป็นเจ้าเมือง
คนที่ ๑๒ นับแต่เจ้าผู้ครองเมืองไทร ฯ เปลี่ยนการถือลัทธิพุทธศาสนา
มาเป็นมะหะหมัดอิสลาม

วันพุธ วันที่ ๘ ตุลาคม

เดินทางไปกับวาลากังสารี (ประะ)

กำหนดประทับเกาะหมากหมดเขตคั้งวันนี้ เวลา ๑๐.๒๐ ก. ท.
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากบ้าน
อัมพวันไปยังสะพานวิกตอเรียท่าเรือ ในการเสด็จพระราชดำเนินเมือง
กัวลาแกลังสารีนครประะ เสด็จถึงท่าเรือประมาณ ๑๐.๓๐ ก. ท. มีสเตอร์
คอตริงตันผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด กับข้าราชการประจำจังหวัดเกาะ
หมาก มีมีสเตอร์ ไวต์เลย์ มีสเตอร์ ปรัดด์ มีสเตอร์ เทย์เลอร์
แพทย์ มีสเตอร์ เซนอารีฟฟิน คำวน บูลาค แห่งเมืองไทรบุรี นายพันตรี
โรเบิตสัน และนายร้อยเอกโลเวลล์ กับบรรดาข้าราชการมณฑล
ภูเก็ททั้งพ่อค้าคฤหบดีชาวเกาะหมาก เช่น มีสเตอร์ กรีฟฟิน มีสเตอร์
ยู เอส เคอซิลวา มีสเตอร์ หลิมออกุน มีสเตอร์ จีห์ลินหงวน กับ
ประชาชนชาวเมืองชั้นผู้ดี ๆ อีกเป็นอันมาก ได้ไปคอยเฝ้าส่งเสด็จ
อยู่ ณ ที่นั้น ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด ได้เชิญเสด็จลงประทับใน

เรือกลไฟซีคัลล์ที่รัฐบาลจัดถวายเป็นเรือพระที่นั่ง เพื่อเสด็จข้ามฟาก จากฝั่งเกาะไปตำบลไพร พอเรือพระที่นั่งใช้จักรแล่นออกได้ราวกึ่งทาง เรือรบแมกโนเลียก็ยิงปืนใหญ่สลุกถวายเป็นพระเกียรติยศจวบจนเสด็จถึง บรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายอังกฤษและไทย นับแต่ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดเกาะหมาก ที่ไปคอยเฝ้าส่งเสด็จได้ยืนรอรออยู่ที่บนสะพานท่าเรือ จนเรือพระที่นั่งแล่นข้ามทะเลผ่านกึ่งทางไปแล้ว จึงต่างพากันกลับ ในเรือพระที่นั่งซีคัลล์มีกอมมานเดอร์ฟิลเจ้ากรมเจ้าท่า กับตันซอนเทิส นายตรวจกำกับการทำเรือกับนายคอยอยู่ตอกและภรรยา ได้ตามเสด็จและมาส่งเสด็จจนถึงสถานีไพร เรือพระที่นั่งเทียบท่าไพรเวลา ราว ๑๑.๐๐ ก. ท. เสด็จขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง รถไฟใช้จักรออก จากสถานีไพรในเวลาขึ้น

รวมเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับอยู่ในเกาะหมาก ๗ ทิวากับ ๗ ราตรี ทรงสำราญพระราชหฤทัยตลอดมา

แม้การที่เสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ จะเป็นการที่เสด็จมาณะพะเพาะ ส่วนพระองค์ เพื่อทรงสำราญพระราชอิริยาบถมิได้มีราชการอย่างหนึ่งอย่างใดมาเกี่ยวข้องด้วยประการใด ๆ ก็ดี กระนั้นเมื่อเสด็จถึงและประทับที่ใด ก็มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ๆ ตั้งแต่ผู้สำเร็จราชการ ผู้ว่าราชการและบรรดาหัวหน้าท้องที่ตลอดพ้อคำคฤหบดีลงมาถึงชาวเมือง ได้มาจัดการรับเสด็จแสดงการเฝ้า^๕เฟ้อกับหัวหน้า บรรดาหนังสือพิมพ์

ทั่วไปในประเทศมละยา ก็พากันลงช่วยยกย่องสรรเสริญพระเกียรติยศ
พระปรีชาทั้งทางราชการและส่วนพระองค์อย่างว่าโดยอเนกประการ

รถไฟพระที่นั่งถึงกัวลากังซาร์เวลาสัก ๒.๐๐ ล.ท. ฮิสไฮเน็สส์
เสอร์ อีสทอนคาร์ซาค์ สุลต่านนครเประ พร้อมด้วยรายนายประไพ
สุหรียายา กับเจ้าหญิงวงศาตรีวันกรมการเมืองเประฝ่ายมะลายูบรรดา
ที่ได้เคยไปเฝ้าฯ ที่อโปห์ที่แล่วมา ทั้งนายพันโท พาร์วี่ ข้าหลวงประจำ
นครได้พร้อมกันมาคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ ณ สถานที่ เสด็จลงจากรถไฟ
พระที่นั่งแล้ว มีพระราชปฏิสันถารปราศรัยกับสุลต่าน และบรรดา
ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยทั่วถึง สุลต่านเชิญเสด็จขึ้นประทับ
รถยนต์พระที่นั่งนำเสด็จไปยังทำเนียบ ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์
(ที่ทางราชการเมืองเประได้ว่ายืมจัดถวายเป็นที่ประทับแรม) สุลต่าน
ได้ถามเสด็จในรถไฟพระที่นั่งยังทำเนียบ เสร็จการส่งเสด็จฯ เสด็จขึ้นแล้ว
จึงได้กราบถวายบังคมลากลับ พร้อมด้วยรายนายประไพสุหรี่ ซึ่งได้เชิญ
คุณจอมสุวักนามาส่งในรถยนต์

-
- ๑ ในตำแหน่งข้าหลวงฯ ผู้สำเร็จราชการจึงมาทำเนียบไว้ที่นี้ เพื่อมาพักเวลาตรวจ
ราชการ ทำเนียบหลังนี้เป็นตึก ๒ ชั้นใหญ่โตกว้างขวางตกแต่งสมกับฐานะ ปลูกอยู่
บนเนินสูง ตรงเชิงเนินนี้เป็นที่หอว่าการของสุลต่านตั้งอยู่ และเนื่องที่ทำเนียบ
ข้าหลวงกับหอว่าการของสุลต่านตั้งอยู่ในฐานเช่นนั้น นักประพันธ์เรื่องเมืองมละยา
ผู้หนึ่งเขียนเรื่องมาถึงตอนนี้ว่าเงาทำเนียบของผู้สำเร็จราชการบังหอว่าการของสุลต่าน
ไว้ให้อยู่ในร่มได้ฉนั้นดี ก็เหมือนความสุขของพวกมละยาที่ได้รับจากความปกครอง
ของอังกฤษอยู่นั้น

การที่สุลต่านจัดทำเนียบผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ถวายเป็นที่ประทับนี้ ได้ให้ความว่าด้วยคัมภีร์ใหญ่ของสุลต่านที่เรียก อัสตานานคร ซึ่งสมควร จะจัดถวายเป็นที่ประทับ ได้กำลังทำการซ่อมแปลงเสีย

นายพันโท พาร์รี่ ข้าหลวงประจำนครประเพณีผู้มีอายุแล้ว มีลักษณะรูปพรรณผอมสูง สักเกตุกิริยาออกจะตั้งว่าสงบเสงี่ยม แรกเข้ารับราชการก็ในราชการสหรัฐมะลายูในคริสต์ศักราช ๑๘๘๕ คริสต์ศักราช ๑๘๑๓ ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดบอร์เนียวของอังกฤษ และเป็นอยู่จน ค. ศ. ๑๘๑๕ เสียระหว่างหนึ่ง ค. ศ. ๑๘๑๖ ย้ายมาเป็นข้าหลวงประจำนครปาหังได้รับตราอังกฤษชั้น C. M. G. และ O. B. E.

เวลา ๔.๔๐ ล. ท. เสด็จพระราชดำเนินสนามกลี ประทับทอดพระเนตรการแข่งขันคลีซึ่งสุลต่านจัดให้มีขึ้น พวกที่เล่นมีเจ้านายชั้นรายอยู่หลายคน ตัวสุลต่านเองก็เล่น เวลาเล่นได้มีแตรวงของรัฐบาลประบรรเลง ก็มีการเลี้ยงเครื่องดื่มด้วย

เมื่อเสร็จการแข่งขันแล้ว สุลต่านเชิญเสด็จประพาสท้องที่ในกัวลาแกังสาร์ ประพาสอยู่จนเกือบ ๗ นาฬิกาจึงเสด็จกลับ

ค่ำวันนั้นสุลต่านได้มีการเลี้ยงพระกระยาหารถวาย จัดพระกระยาหารเป็นเครื่องมะลายู เชิญรายนายและข้าราชการฉะเพาะมะลายู กับข้าราชการบริพารชั้นผู้ใหญ่ ที่โดยเสด็จพระราชดำเนินบางท่านทั้งหญิงชายรวมด้วยกัน ๒๔ มารับประทานด้วย ในการเลี้ยงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สุลต่านจุมเจ้าจอมสุวัทนา พระองค์เองทรงจุมรายา

ประโหมสุหรี และงานเช่นนี้ นับว่าเป็นครั้งแรกที่หญิงผู้ที่มีฐานะสูง
ออกมาต้อนรับประพาทร่วมกับแขกต่างเมือง ทั้งเป็นครั้งแรกที่จะ
ปรากฏในพงศาวดารของบ้านเมืองเหมือนกัน

เมื่อจวนเสร็จการเลี้ยง สุลต่านไต้ยีนซันกล่าวว่าคำถวายพระพรชัย
และคำขอพระเกียรติอย่างยืดยาวถวาย ดังตามเนื้อเรื่องที่รวมได้ มีความว่า
สุลต่านขอกราบบังคมทูลให้ตระหนักพระราชหฤทัย ถึงการที่พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองประไต่อีกครั้งนั้น ไม่ใช่เพียง
แต่จะพระราชทานเกียรติยศต่ออาณาประชาราษฎรของสุลต่าน ยังเป็นการ
เพิ่มเกียรติยศต่อเมืองประเองให้ด้วยอีกฐานหนึ่ง สุลต่านมีความยินดี
ที่จะกราบบังคมทูลซ้ำ ในการที่ตนรู้สึกภูมิใจที่มีโอกาสได้รับเสด็จพระ
ราชดำเนินประพาสเมืองกัวลากังซาร์ได้เป็นครั้งแรก แต่มาด้วยความเสียใจ
อยู่หน่อยถึงการที่ตนไม่สามารถจะกราบบังคมทูล และสนองพระราช
คำรัสอย่างใดให้เป็นภาษาไทย และไม่มีความรู้ในขนบธรรมเนียม
มรรยาทแห่งราชสำนักไทย แต่ก็หวังด้วยเกล้า ๆ ว่า การที่จัดที่ทำไปแม้
จะมีสิ่งใดเกิดบกพร่องขึ้นไม่ตรงกับพิธีของไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวคงมีพระราชหฤทัยคิดเสียว่า เป็นด้วยขาดความรู้ทางไทยนั่นเอง
ในที่สุดสุลต่านกล่าวอีกว่า ตนจะไม่พรอดนาให้มากนัก ด้วย
คณะนักพื่อนที่มาแสดงถวายต่างก็กระหายรอจะสนองพระเดชพระคุณอยู่
เมื่อกระนั้นในกาลนี้สุลต่านเห็นเป็นการสมควรแล้ว จะพากันถวาย
พระพรชัยอีกครั้ง สุลต่านได้ชักชวนที่ประชุมให้พร้อมกันดื่มถวาย

พระพรชัย แตรวง (รัฐบาลเประ) บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี
ขณะที่ประชุมใต้พากันให้ถวายชัยคลอไปจนเพลงแตรจบ

พอจบเพลงแตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยืนขึ้นประทับ
พระราชทานพระราชกระแสตำรัสตอบว่า:- พระองค์ทรงพระโสมนัส
ที่ได้ทรงสดับวาทะสนทนากล่าวถวายพระพรชัย พระองค์ทรงขอบใจ
สนทนาก็ได้จัดการรับรองอย่างเต็มใจ และใช้จะทำต่อณะเพาะพระองค์
ยังตลอดลงมาถึงเหล่าราชบริพารทั้งก็ทำกันเป็นฉันทันเองด้วย พระองค์
ใคร่ทรงขอกล่าวทั้งในพระนามและนามของเหล่าราชบริพาร ซึ่งว่าจะ
พากันลืมเสียไม่ได้ ในการที่สนทนากับและเหล่าบริพารขององค์ท่านได้
ทำการรับรองและไม่ใช่ว่าทำเพียงฉันทันมิตร ทำถึงฉันทันญาติและกษัตริย์สนิท
เอาด้วย พระองค์ทรงตรัสได้ว่าที่เสด็จมาครั้งนี้มีเวลาน้อยนัก มีพระ
ราชประสงค์จะใคร่อยู่ในกั้วกลางังสารให้มากกว่านี้ เพื่อได้มีโอกาสทำ
ความคุ้นเคยกับสนทนากับ และอาณาประชาราษฎรขององค์ท่านให้ดีกว่า
แต่ทว่าถึงจะน้อยทั้งเป็นมาก็ดี ต่างก็พากันรื่นเริงบันเทิงใจทั่วแล้ว
และในพระนามของพระองค์เอง และแทนเหล่าอาณาประชาราษฎร์
พระองค์มีพระบรมราชประสงค์อยากให้สนทนากับหาโอกาสเข้าไปเยี่ยม
กรุงสยามสักครั้ง เพื่อเป็นทางที่พระองค์จะได้ทรงรับรองให้ถึงสนทนากับ
ได้จกถวาย ในที่สุดพระราชกระแสพระองค์ได้ทรงชวนมวลที่ประชุม
ให้พร้อมกันตีมอวยชัยแก่สนทนากับ ต่างก็พร้อมกันกระทำ คณะแตร
บรรเลงเพลงสรรเสริญเประ

เมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้ว เสด็จออกประทับห้องรับแขกทอดพระเนตรระบำและสังคีตขับร้องประสานดนตรี ซึ่งมีญาติของสุลต่านมาแสดงอยู่ด้วยสามสี่คน ใต้เวลาอันสมควรเสด็จขึ้น

เนื่องในงานค่ำวันนี้ สุลต่านได้น้อมเกล้าฯ ถวายของเพื่อเป็นที่ทรงระลึกในการประพาสสามสี่อย่าง มีแผ่นลวดเงินกับทองสานเป็นผืนอย่างเสื่ออย่าง ๑ เสื่อกับหมอนอิงปักด้วยไหมทองเป็นลายมะลายู ๒ สำหรับอย่าง ๑ ก็มีเครื่องสัมฤทธิ์และทองขาวเป็นของเก่าโบราณ จะใช้ประกอบทำเครื่องเขียนหมากหรือที่เป็นตลับ ๆ จะใช้ใส่ยาเส้นสูบกลัองก็เหมาะ เป็นของทำในเมืองประเอง และด้วยฝีมือชาวประเทงสน์อีกอย่าง ๑ และก่อนเสด็จลงประทับโต๊ะเสวย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎสยามแก่สุลต่าน

กัวลาถึงสารถึงเป็นเมืองเล็ก ๆ แต่เคยมีชื่อเสียงอยู่ในประกรังหนึ่ง มายุคปัจจุบันทางกิจการไม่สู้เป็นที่สำคัญแล้ว คงถือกันเพียงเป็นที่ที่สุลต่านเจ้าเมืองไปตั้งวังอยู่ แบบลพบุรีสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ สุลต่านก็ทรงบงการเมือง ณ ที่นี้เหมือนกัน แต่เชื่อว่าทำกันจะเพาะแผนกมะลายู มีพลเมืองเพียงสัก ๓,๐๐๐ เศษเท่านั้น ยุคที่

เป็นที่สำคัญก็ในรัชสมัย ราชยา เสอร์ อีทรีส เมอซิด-อาล-แอ็สมีซาห์
 G. C. M. G., G. C. V. O. สุลต่านคนที่พิราลัยเสียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗
 ตัวเมืองตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเประฟากขวามือ ออกจะเป็นที่ลุ่มมาก เวลา
 ฤดูฝนน้ำหลากแล้ว เคยท่วมถึงหลังคาบ้านเรือนกันบ่อย ๆ ราษฎร
 ในบริเวณนั้นต้องเตรียมเรือแพกันไว้ถ่ายทรัพย์สินสมบัติขณะมีอุทกภัย ซึ่ง
 ได้รับความเสียหายกันมาก ๆ เนื่อง ๆ บรรดาสถานที่ทำการรัฐบาล
 สาธารณสถาน ตลอดจนโรงเรียน เช่น โรงเรียนช่างเหล่านนั้น
 ใต้ไปสร้างอยู่บนดอน ๆ ทรวดทรงบ้านเรือนราษฎรพูดได้ว่าไม่ขึ้นหน้า
 เพ็ชรบุรีไปเท่าไร นอกจากถนนซึ่งเคยกล่าวแล้วไม่ว่าที่ไหน ๆ เรา
 สู้เขาไม่ได้ ของอื่นไม่มีอะไรให้ชมเลย วังหรือคุ้มสุลต่าน ก็ไม่หนี
 แบบที่ยะโฮร์ไปได้ไกล ทรวดทรงหลังใหญ่ คุโอโง่งไปทางฝรั่ง ๆ
 มองเห็น ๆ ออกใกล้ ๆ โฮเตลรอยาล แต่หอสี่เหลี่ยมสามชั้นของ
 โฮเตลทำไว้เสียค่าน้ำ นัน้อยู่ค้ำข้างและก็มีทั้งสองมุม มุมละหอ
 หลังคาทำทรงบนหย้าและสองชั้นอย่างหลังคาครีว มุขที่ยื่นออกมาตรง
 หน้าที่รถเข้าไปเทียบรับส่ง ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม พื้นบนหรือหลังคาเป็น
 ซาลามีลูกทรงเตี้ย ๆ เพียงบนเองกัน ชมกันว่าเอาแบบซาโตในเมือง
 ฝรั่งเศสมาทำ มอสก็แบบยะโฮร์หรือที่กัวลาลำเปอร์ ยอดคองบุ่มป่าเป็น
 ฝาโถปริก วังสุลต่านมีอยู่ด้วยกัน ๓ แห่ง ที่เป็นที่ใหญ่ใช้ในการออก
 แยกเหรัญรัฐบาล รักษาตลอดเครื่องทกแต่ง และการดูแลเป็นหน้าที่
 ของรัฐบาลทั้งสิ้น

วันพฤหัสบดี วันที่ ๙ ตุลาคม

เดินทางไปอานะบุกิต (ไทรบุรี)

เวลา ๑๐.๐๐ ก.ท. เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งจากที่ประทับในเมืองกัวลาแกลังาร์ สุลต่านเซียมเสด็จประพาสทั่วเมืองอีกครั้ง นำเสด็จประพาสท้องที่ต่าง ๆ ทอดพระเนตรสถานที่บ้านเรือนโรงร้านราษฎรตามทางเสด็จพระราชดำเนิน แล้วเสด็จไปหยุดรถพระที่นั่งประทับทอดพระเนตรโรงเรียนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ข้างทางเสด็จไปนั้นราว ๒ นาที แต่มิได้เสด็จเข้าไป รถพระที่นั่งใช้เครื่องเดินต่อไปเลี้ยวไปตามถนนสายออกนอกเมือง บรรจบทางออกชานเมืองกัวลาแกลังาร์เข้าทางสายเชื่อมไปไต่ฝั่ง สุลต่านพร้อมด้วยรายามูตาและรายากรมการชั้นผู้ใหญ่ประมาณ ๖-๗ นาย โดยเสด็จพระราชดำเนินด้วย

โรงเรียนที่หยุดรถพระที่นั่งประทับทอดพระเนตรแท้ก็ เป็นโรงเรียนชั้นสูงชื่อมาเลย์คอลเลจ (มะลายูวิทยาลัย) กล่าวกันว่าได้จัดระเบียบหลักสูตรวิธีสอนพอกับการสอบไล่ที่จะเข้ามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ทีเดียว เป็นโรงเรียนกินนอน และเท่าที่เข้าใจก็จะสำหรับบุตรหลานบุคคลชั้นผู้ใหญ่ศึกษาเท่านั้น

ตัวโรงเรียนทำเป็นตึกสองชั้นกว้างขวางโตใหญ่ สังเกตดูแผนผังที่ทำมุงชานยื่นออกไปสองข้างนั้น ออกจะคล้าย ๆ ศาลารัฐบาลเมือง

แพร่หลาย เสียงว่าห้องเรียนห้องนอนนักเรียนตลอดห้องต่าง ๆ ได้จัด
กันอย่างโรงเรียนฝรั่งทีเดียว ทั่วศึกฉาบปูนสีขาว มีสนามหญ้าสำหรับ
เด็กนักเรียนเล่นกว้างใหญ่ การรักษาเท่าที่มองเห็นนับว่าทำกันได้ดี
พร้อม

เสด็จถึงไท่เฟิ่งเวลาประมาณ ๑.๐๐ ล.ท. สุลต่านนำเสด็จประพาส
ห้องที่อยู่ราวสัก ๓๐ นาที ก็นำเสด็จพระราชดำเนินต่อไปตำบลปาวีติ-
บุณฑาร์

ไท่เฟิ่ง เป็นเมืองหลวงของนครเประ เป็นเมืองขนาดย่อม ๆ
เล็กกว่าฮือโป้ว แต่โตกว่ากัวลาแกงซาร์ คำว่า ไท่เฟิ่ง เป็นชื่อมาจากจีน
มีคำแปลว่า “ความสงบอันไม่มีวาระสิ้นสุด” ทั่วเมืองตั้งอยู่บนลุ่ม
แม่น้ำลารูตในที่ท่ามกลางทำเลทำเหมืองแร่ ถึงว่าจะเป็แผ่นดินของ
แขกก็ดี แต่เงินนับว่าเป็นมนุษย์จำพวกแรกที่เข้าไปทำแร่ในนั้น และ
ทำสืบเนื่องกันติด ๆ มา ๗๐-๘๐ ปี จนจะว่าไม่มีเวลาสืบเปลี่ยน
เจ้าของพากันเข้าไปตั้งเคหะสถานบ้านเรือนอยู่ มองคังว่าเมืองจีน จะ
หาแขกเข้าไปแทรกสักคร้วก็ทงยาก ไปตั้งเป็นก๊กเป็นเหล่าถึงตงฮงยี่
ตัวเหยียดกันขึ้น ค้วยต่างไปแย่งอำนาจแย่งการค้าขายซึ่งกันและกันจนเกิด
รบกันขึ้นเอง ทำให้บ้านเมืองเดือดร้อนกันโตใหญ่ เลยแขกผู้เป็น
เจ้าบ้านหมดความสามารถจะทำการห้ามปรามได้ เป็นเหตุให้อังกฤษ

เขายืนมือ นอกจากตอนกลาง ๆ เมืองซึ่งเหลือเนื้อที่อยู่ไม่กี่สิบไร่แล้ว ไม่มีตรังไหน แม้สักตารางหลาจะไม่ถูกค้ำยเขี่ยฟันขุดในการทำเหมืองแร่ จวนข้าหลวงประจำนครตั้งอยู่ที่นี้ แผนผังเมืองก็ลอกกัวลาลำเปอร์ และอีโปห์ ตั้งมีการแบ่งกันออกเป็นเมืองฝรั่งเมืองแขก ถนนสายที่พุ่งออกไปจากหลังสถานีรถไฟเป็นกำหนดหมายเขตต์ พวายุโรปและเอเชีย สองฟากถนนสายใหญ่ ๆ มักใช้ต้นประดู่ปลูก ตามบางถนนต้นประดู่เหล่านั้นขึ้นถึงขนาดใหญ่ มีกิ่งก้านยื่นปรกออกไปทำให้มีร่มได้ตลอดแล้ว สถานที่ทำการรัฐบาลเป็นคึกคกรรรมตาไม่สู้หุหุหรานัก การประปะาเขาเอาน้ำมาจากบ่อนภูเขาค้ำนหลังเมืองออกไป แล้วฝั่งท่อให้ไหลเข้าไปในเมือง มีสวนที่เที่ยวเล่นอยู่ข้างจวนเลขานุการก็ถ่ายแบบจากกัวลาลำเปอร์ เช่นมีทะเลสาบหรือหนองใหญ่พอเอาเรือลงพายเล่นก็ได้เหมือนกัน การปลูกจั้ตระเบียบต้นไม้และเก็บต้นไม้ชนิดใส่กระถางกระเช้าดูเขาจัดได้ดีกว่า สิ่งที่น่าดูในสวนก็น้ำในหนองซึ่งรักษากันให้ใสอยู่ได้จนมองเห็นตัวปลาว่ายไปมาได้ถนัด บรรดาพื้นสถานที่ตามหัวเมืองในสหรัฐมะลาญ ตั้งเห็นในเมืองนี้เป็นตัวอย่าง เขามักใช้ปุ้ด้วยหินอ่อน ที่ทำตังนั้นหาเนื่องการแสดงความโอ้อวดในทางฟุ่มเฟือยไม่ทำเพื่อต้องการการการแจ้งความ เพราะที่เมืองอีโปห์เขามักที่ซุกทำหินชนิดนั้นกันมากและก็ขายราคาถูก ๆ ด้วย สนามมาพากันชมว่าตังนี้ถึงยกย่องว่าบรรดาสนาม ๆ ตามหัวเมืองมะลาญแล้ว สนามนี้เป็นที่หนึ่งที่ให้เผิงมีกองทหารมาประจำอยู่ ๓ กอง กองอินเดียน ๑ กองปืนพะม่า ๑

และกองรบอังกฤษเป็นคองอังกฤษเองอีก ๑ การใช้จ่ายในกองทหาร
อินเดียน่าคิดเอาคองจากเงินรายได้ของบรรดาสุลต่านสี่หัวเมืองในสหรัฐ
มะลายูนัน

เสด็จถึงปารีตบุนตารั่วว ๒.๐๐ ล. ท. สุลต่านเซ็ญเสด็จขึ้นประทับ
บนท่าเรือ ซึ่งได้จัดไว้ถวายเป็นที่ประทับร้อนและถวายพระกระยาหาร
กลางวัน

เสด็จจากปารีตบุนตารั่ววประมาณ ๓.๓๐ ล. ท. ก่อนจะเสด็จขึ้น
ประทับรถยนต์พระที่นั่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สุลต่าน
กราบถวายบังคมลากลับไป ทวยทรงเห็นว่าถ้าสุลต่านจะตามไปส่งเสด็จ
จนถึงที่รถไฟพระที่นั่งไปรอรับเสด็จอยู่นั้น ก็จะเป็นการลำบากแก่สุลต่าน
ในการจะกลับท้วงสารระหว่างเวลามืดค่ำ สุลต่านกับรายามูคาและ
เจ้านายวงศ์ที่ตามเสด็จพระราชดำเนินมา และมาส่งเสด็จต่างพากัน
กราบถวายบังคมลากลับไป เสด็จถึงบุกิตมะตายาม ๔.๔๐ ล. ท. เสด็จขึ้น
ประทับรถไฟพระที่นั่ง ณ สถานี ซึ่งมีตึกรอกออฟฟิศอร์แห่งท้องที่กับ
ข้าราชการชาวอังกฤษอีก ๒-๓ นายมากอยเฝ้ารับและส่งเสด็จอยู่

รถไฟพระที่นั่งใช้จักรออกจากสถานีราว ๕.๐๐ ล. ท. ถึงอาเน-
บุกิต (ในไทรบุรี) ประมาณ ๘.๐๐ ล. ท. รถพระที่นั่งหยุด ณ สถานี
ประทับแรมในรถไฟพระที่นั่ง ณ ที่นั้นหนึ่ง

ตำบลปาริตขุนตารที่เสด็จมาประทับร้อนเมื่อกลางวัน เป็นที่ตั้ง
 ที่ทำการของห้องที่กระเรียน ที่คืออยู่กับกรมแดนโปรวินชเวลเสสเลย์ เป็น
 ห้องที่มีชื่อเสียงขึ้นหน้าค่าชื่อในการทำเรือสวนไร่นาในประเทศ
 มะลายูอยู่มาก มีที่ดินเบิกขึ้นเป็นนาปลูกทำได้ดีแล้ว ๖๗,๐๐๐ เอเคอร์
 นอกจากการทำนา ยังมีการทำสวนยาง สวนมะพร้าว ไร่มันสำปะหลัง
 และไร่อ้อยกันอย่างทั่วถึง นับว่าเป็นห้องที่อุดมพร้อม

ถนนสายที่เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถยนต์พระที่นั่ง พุดเอาแต่
 ออกจากกัวลางังสารมาจัดไว้ว่าดีตลอด การรักษารถต้องชมว่าเขาสามารถ
 แม้มีระยะยาวเชื่อมเมืองต่อเมืองกันถึงเพียงนั้น ยังไม่มีที่ใดที่ปล่อยให้
 ชำรุดลงเป็นหลุมเป็นบ่อสบบตาเลย หากยังมีฝุ่นก็อยู่ในธรรมชาติ ด้วย
 ว่าเป็นการพื้นวิสัยจะป้องกัน ตอนรถกัวลางังสารออกมาหน่อย มีต้น
 สักปลูกไว้ทั้งสองฟาก เป็นระยะ ๆ ห่างกันประมาณ ๕-๖ วา เรื่อยไป
 หลายสิบเส้น บางต้นโตใหญ่มีขนาดได้ถึง ๖-๗ ก่าแล้ว ได้สังเกตเห็น
 ษะนิครู้สึกว่าไม่สู้จะดีนัก คงจะไม่เหมาะกับพื้นที่อย่างพบปะกันตามป่า
 ใต้ ๆ เมืองพิจิตรลงมา มีสวนยางสวนมะพร้าวและไร่มันสำปะหลัง
 ทำกันอยู่ตลอดทั้งสองฟากทาง ถนนผ่านนาไปบ้าง แต่ไม่ใช่ตอนที่กว้าง
 ใหญ่นัก ผ่านที่ทำเหมืองแร่ไปสองสามแห่ง มองเห็นเครื่องจักรโรงงาน
 ออกตระหง่าน ดูครึกครื้นอยู่ มีหมู่บ้านเนื่องกันไป บางหมู่บ้านใหญ่

โต มีโรงเรียนมิโบสถ์สุหร่านับว่าไม่เปลี่ยว บ้างทรงชฎไม่ปะเลย

ตามบรรดาหมู่บ้าน ๆ ที่เสด็จผ่านไป หมู่ไหนมีโรงเรียนเจ้าหน้าที่
ปกครองท้องที่ก็จัดนักเรียนให้มาเข้าแถวคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ข้างทาง
เวลารถพระที่นั่งผ่านไปก็พากันโห่ร้องถวายชัยตามเพศตามภาษาทุกแห่ง

สุดท่าน เสอร์ อีสคานดาร์ ผู้ครองนครประจะเป็นผู้มีอายุราว
กลาง ๆ คน กระว่าในเรือน ๔๐-๔๕ มีลักษณะผิวพรรณเนื้อสองสีหรือ
ค่อนข้างดำ ผมหงอกประปรายแล้ว ร่างกายสันทัด ดูเป็นคนออกจะไป
ข้างหิม ๆ ไม่สู้หรูหรา ท่าทางออกจะตรงกันข้ามกับสุดท่านยะโฮร์
เพราะท่านนั้นถ้าจะเรียกกันตามภาษาปากตลาดก็อย่างว่าหนักอยู่ ชาว
ว่าเป็นนักกีฬา ชอบเล่นคลี เล่นแข่งม้า ได้เคยออกไปศึกษาวิชาใน
ประเทศอังกฤษ และว่าในสมัยเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประทับอยู่ในออกซ์ฟอร์ดนั้น ถึงแม้ว่าครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่พึงได้ทรง
รู้จักก็ดี สุดท่านก็ยังแสดงความจงรักภักดีคงได้คุ้นเคยเฝ้าฯ เหนมาแต่
ก่อนแล้ว เป็นที่ชอบพระราชอัธยาศัยและพอพระราชหฤทัยมาก

อนึ่ง มีของที่แปลกตาอันเกี่ยวข้องกับประเพณีของเจ้านายมะลายูแถบ
นี้ ที่ได้ไปพบปะเข้าชวนให้นำมากล่าวอยู่อย่างในการใช้ร่วมเป็นเกียรติยศ
ร่วมที่ใช้นั้น ไม่ใช่กลดหรือสัปทนที่ทางเราใช้กัน หรือที่ใช้กันทางกะลันตัน
และไทรบุรีดังที่เห็น ๆ มาแล้ว เป็นร่มฝรั่งปักกางคาวอย่างชายกันตามร้าน
ในสำเพ็งชนิดคันละ ๕-๖ สลึงเรากี่ ๆ และมาเอากำมะหริศที่หุ้มออก
เปลี่ยนใส่แพรหรืออะไรแล้วแต่พอใจและให้เป็นสีตามหมายยศ คิด

เชิงชายหรือกรวยคล้ายร่มผู้หญิง เชิงชายนั้นถ้าเป็นลายอย่างดอกไม้ที่เขา
 ตกคลุมผ้าไตรเวลาจะใช้บวชนาค และตกด้วยหลอดเข้าใจว่าทองคำ วิธี
 ใช้คล้าย ๆ กลต มีคนกางให้ ผู้กางต้องตามไปและใช้ไม้ใช้อย่างกลางวัน
 กันแดด กลางคืนกันน้ำค้างหรือฝน ใช้เป็นเกียรติยศ ตู้ออกเป็นของอวด
 อ่าง แม้ถ้ารูปก็ยังคงถ่ายด้วย ไม่เพียงเท่านั้นเล่ากันว่าเมื่อออกไปถึง
 ยุโรปก็ยังคงมีกันออกไป ผู้กางนั้นสังเกตตู้ออกจะเป็นผู้มีหน้ามีตาเป็น
 มหาตเล็กชั้นใกล้ชิด ถึงไม่ใช่เวลาทางก็ยังคงถือตามไป และคงจะมีข้อซัด
 กันในเรื่องเอาเที่ยววางไว้ สีที่ใช้ต่างกันและมีถึง ๓ สี ทางเปรอะสุลต่าน
 ใช้สีขาว รายามุกาและรายาประโฮมสุหรหรือชั้นชานาใหญ่ ๆ ใช้เหลือง
 นอกนั้นใช้สีดำ ทางนครีแซมบิลันและสะลังงอ ของสุลต่านเห็นสีเหลือง
 อย่างรายามุกาประ ส่วนเจ้านายชั้นอื่น ๆ ไม่ทันเห็น

ตอนที่

กาลอรุสตัดร์ - สงขลา - ชุมพร

ประพาสเมืองกาลอรุสตัดร์—เสด็จถึงอำเภอสะเทอ—เสด็จถึงสงขลา— ทอดพระเนตรโน้หน้ร่าที่เสือบ้ำและลูกเสือบ่แสดง— พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์— ส่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่ร่ายาและข้าราชการเมืองเประ— เสด็จคืนพระนคร— เสด็จถึงชุมพร— พระราชทานสัญญาบัตรแก่ข้าราชการกรมรถไฟ— โทรเลขปราศรัยระหว่างหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรกับผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์

วันศุกร์ วันที่ ๑๐ ตุลาคม

เดินทางไปยังหัวตสงขลา

ก่อนเสด็จลงประทับโตะเสวยเมื่อคืน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทันกุ่มะหะหมัคยีหว่าบุตรเจ้าพระยาไทรบุรีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทบนรถพระที่นั่ง และการที่ประทับแรมในเมืองไทรบุรีราตรีหนึ่ง แม้โปรดเกล้าฯ มิให้เป็นทางราชการด้วยประการใดๆ ก็ดี กระนั้นฝ่ายบ้านเมือง (สุลต่าน) ยังจัดให้เจอะฮารีฟพื้นเลขานุกรการประจำตัวออกมาคอยช่วยเหลือบรรดาข้าราชการบริพารให้ได้รับความสะดวกในการพักอาศัย

เวลาราว ๑๐.๐๐ ก. ท. เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งจากสถานีอานะบุกิต ประพาสเมืองฮาลอร์สตาร์ (เมืองหลวงนครเคคะห์ ไทรบุรี) เสด็จไปตามถนนสายผ่านสวนอานะบุกิต เข้าไปในเมืองทอดพระเนตรโรงงานขายของทั้งสองฟากถนนไปจนทางเลี้ยวหน้าวังสุลต่านผ่านหอออกเทียบช้อลล์และวิหารมอสใหญ่แล้วบ้านพักรถไฟเรลเวย์เรสต์เฮาส์ ประพาสอยู่ราวเกือบครึ่งชั่วโมง ก็เสด็จเลยออกไปต่อถนนสายไปจับถนนไทรบุรีที่จะเข้าไปจังหวัดสงขลา เสด็จถึงพรมแดนพระราชอาณาจักรอันเป็นเขตต์แคว้นจังหวัดสงขลา เวลาสักหนึ่งนาฬิกาหลังเที่ยง รถพระที่นั่งหยุดครู่หนึ่งเพื่อพระราชทานโอกาสให้นายร้อยเอกโครฟวร์ชที่ตามมาส่งเสด็จถึงนี้ได้กราบถวายบังคมลากลับ ณ ที่พรมแดน นายพันตำรวจเอกพระยาวิชัยประชาบาล ผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลนครศรีธรรมราช ใต้ออกมากอยเฝ้ารับเสด็จ และนำเสด็จเข้าสู่พระราชอาณาเขตต์ เสด็จถึงที่ว่าการอำเภอสะเดาที่จัดไว้เป็นที่ประทับรอนราว ๒.๐๐ ล. ท.

ณ อำเภอสะเดา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ใต้อเสด็จออกมากอยเฝ้ารับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงประทับรอนและเสวยพระกระยาหารกลางวันที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทรงจัดถวาย เสวยแล้วประทับอยู่อีกรวมเวลาประมาณสักชั่วโมงราวเวลา ๓.๒๐ ล. ท. ก็เสด็จพระราชดำเนินต่อไป ถึงสงขลาเวลา ๗.๐๐

ล.ท. ประทับ ณ ตำหนักเขาน้อย ซึ่งเป็นตำหนักของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงจัดไว้ถวายเป็นที่ประทับแรม

เมื่อเสวยพระกระยาหารค่ำแล้ว เวลาราว ๑๑.๐๐ ล.ท. เสด็จ
ออกหน้าตำหนัก ทอดพระเนตรกีฬาของเสือบ้าที่มาแสดงถวาย ได้เวลา
อันสมควรเสด็จขึ้น

วันเสาร์ วันที่ ๑๑ ตุลาคม

ตำหนักเขาน้อย จังหวัดสงขลา

เวลาราว ๕.๐๐ ล.ท. เสด็จประพาสท้องที่ในเมืองสงขลาเสด็จไป
ตามถนนใหญ่หน่อยแล้วไปบรรจบถนนสายที่มาจากอำเภอสะเดาเข้าถนน
เลาะซอกกำแพงเมืองเก่าเลยออกไปถนนตลาดและสายขนานฝั่งทะเล
สาบจนสุดแล้วกลับล่องผ่านหน้าศาลารัฐบาลลงไปประทับเสวยน้ำชา ณ
แหลมสน เสวยแล้วประทับอยู่ ณ ที่นั้นอีกประมาณ ๓๐ นาทีจึงเสด็จกลับ

ประมาณ ๑๑.๐๐ ล.ท. เสด็จลงหน้าตำหนักตั้งเมื่อคืน ทอดพระ
เนตรโน้หรีาซึ่งทางบ้านเมืองจัดเสือบ้าและลูกเสือบ้าประจำจังหวัดมาแสดง
ถวาย เสด็จขึ้นประมาณ ๑.๐๐ ล.ท.

อนึ่ง เวลาเสด็จลงใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๑ แก่เจ้าจอมสุวัฒนา ชั้น ๓ แก่พระเจ้าวรวงศ์
เธอพระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการ ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า
กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ และเข็มขัดหลวงเดิมแก่ นางเล็ก ทิพย์วิสาร

ทรงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาประติพัทธภูบาล เชิญเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่รายาและข้าราชการเมืองแปะอีก คือ
เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๒ แก่ รายาประไพหมสุหรี^๑ แห่งนครแปะ
ชายาสุลต่านอิสคานการ์

ทวีติยาภรณ์ช้างเผือกแก่ รายามุกาเมืองแปะ (รายา อับดุล
อาลีส บิน มุซา)

ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยามแก่:—

- ๑ รายา บันตะหะรา (รายา ยูซุบ)
- ๒ รายา คีฮีเลีย (รายา จุลัน) สมาชิกสภาการเมืองแปะ
- ๓ รายา กิจิลพงษ์ องครักษ์สุลต่าน

วันอาทิตย์ วันที่ ๑๒ ตุลาคม

เดินทางสู่พระมหานคร ฯ

วันนี้เป็นวันที่จะเสด็จกลับสู่พระมหานคร เวลา ๘.๐๐ ก.ท. เสด็จ
โดยรถยนต์พระที่นั่งจากท่าหนักเขาน้อยไปยังสถานีรถไฟจังหวัดสงขลา
เสด็จขึ้นประทับรถพระที่นั่ง ได้เวลา รถไฟพระที่นั่งใช้จักรออกจาก
สถานี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์พร้อมด้วย
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยประจํามณฑลทักษิณไต่กับกองเสือบ้าและลูกเสือ มี

๑ Raja Tengku Permaisuri

แตรวงทรงประจำกองมาตั้งแถวเผ่าส่งเสด็จอยู่ ณ ศาลาถานี่ รถไฟพระที่นั่งถึงจังหวัดชุมพรราว ๙.๐๐ ล.ท. หยุด ณ สถานีตรงสถานที่จัดไว้ให้เทียบ

ณ สถานีจังหวัดชุมพร มหาเสวกโท พระยากองทหารราบที่สี่มณฑลเสวกโทสำเร็จราชการมณฑลสุราษฎร์พร้อมด้วยข้าราชการประจำมณฑลและจังหวัดชุมพรบางนาย กับกองเสื่อป่าและลูกเสื่อในจังหวัดนั้น ทั้งหมวดทหารรักษาวังฯ ในกองพันที่ ๓ ได้มาตั้งแถวคอยเผ่ารับเสด็จฯ และรักษาการตั้งเช่นวันเสด็จไป

เวลาราว ๙.๓๐ ล.ท. เสด็จประทับไฮเตลของกรมรถไฟแผ่นดินสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยข้าราชการบางนายบนนั้น สวยแล้วเสด็จกลับรถพระที่นั่ง ประทับแรมในรถ

อนึ่ง เวลาประทับ ณ สถานีสงขลาจะเสด็จขึ้นรถไฟพระที่นั่งเมื่อเข้าใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้:-

นายถวิล คุปตารักษ์ เป็นหลวงถวิลเศรษฐีพาณิชย์การ

นายกิมหลี่ ฮุนตระกูล เป็นหลวงรัตภาระพิทักษ์

วันจันทร์ วันที่ ๑๓ ตุลาคม

เดินทางสู่พระมหานคร ฯ

รถพระที่นั่งออกจากสถานีชุมพรราวเวลา ๖.๐๐ ก.ท. หยุดมาตามสถานีน้อยใหญ่ที่จัดไว้เป็นที่เติมน้ำและบรรทุกพื้นสำหรับรถจักรตั้งขาไป

ถึงเพ็ชรบุรีราว ๑.๐๐ ล. ท. ณ สถานที่มีข้าราชการประจำจังหวัดพร้อมด้วย
กองเกียรติยศทหารบกที่ ๑๔ มาคอยเฝ้าฯ และเข้าแถวรับเสด็จ พอ
รถพระที่นั่งย่างเข้าบริเวณศาลาสถานี แตรวงกองทหารบรรเลงเพลง
สรรเสริญพระบารมี รถพระที่นั่งหยุดอยู่ราว ๒๐ นาทีก็เคลื่อนกระบวน
ต่อไป ถึงสถานีราชบุรี ๔.๑๕ ล. ท. รถพระที่นั่งหยุด ณ สถานีอีกประมาณ
๒๐ นาที ที่ศาลาสถานีมีผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดมณฑลและข้าราชการ
ประจำมณฑลบางนาย กับนายพลตรี หม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ ผู้บัญชาการ
กองพลทหารบกที่ ๔ พร้อมด้วยกองเกียรติยศทหารบกที่ ๔ มาคอย
เฝ้าฯ รับเสด็จ กองทหารกระทำการเคารพถวายเช่นที่เพ็ชรบุรี รถพระ
ที่นั่งเคลื่อนกระบวนจากสถานีเวลา ๔.๓๕ ล. ท. ถึงสถานีนครปฐม
๕.๕๐ ล. ท. จางวางตรี พระยาสุทรบุรีฯ สมุหเทศาภิบาลพร้อมด้วย
ข้าราชการในกองมณฑลบางนายได้มาเฝ้าฯ และมีกองเสือบ่าลูกเสือบ
ตั้งแถวเป็นกองเกียรติยศเฝ้าฯ อยู่ด้วยเหมือนกัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องสักการะไป
นมัสการพระปฐมเจดีย์ตามพระราชประเพณีเสร็จแล้ว รถพระที่นั่งก็
เคลื่อนกระบวนจากนี้ ถึงสถานีบางกอกน้อย ๗.๐๐ ล. ท. ตรง ณ สถานี
บางกอกน้อยมีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยไปคอย
เฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จอยู่เป็นอันมาก เวลาเสด็จลงมีพระ-
ราชดำรัสทักทายปราศรัยแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเหล่านั้น

บางท่านแล้ว เสด็จลงประทับเรือยนต์พระที่นั่งสู่น้ำท่าवासกรี เสด็จขึ้น
ประทับรถยนต์พระที่นั่งคืนสู่พระราชวังดุสิต

รวมเวลาเสด็จจากพระมหานครถึงวันเสด็จกลับคืนสู่พระมหานคร
อีกด้วยกันเป็น ๒๓ ราตรีกับ ๒๔ วัน กิจเป็นเวลาเดินทางกลางวัน ๙
วัน ราตรี ๒ ราตรี ประทับแรมชาเสด็จไปที่ชุมพร ๑ ราตรี หากใหญ่
๑ ราตรี อีโปห์ ๑ ราตรีกับ ๑ วัน เกาะสิงคโปร์ ๕ ราตรีกับ ๕ วัน
เมืองกัวลาลำเปอร์ ๑ ราตรีกับ ๑ วัน เกาะหมาก ๗ ราตรีกับ ๗ วัน
เมืองกัวลาลำเปอร์ ๑ ราตรี ขาเสด็จพระราชดำเนินกลับที่บ้านอานะบุกิต
๑ ราตรี ประทับอยู่ในเมืองสงขลา ๒ ราตรีกับ ๑ วัน ที่ชุมพรอีก ๑
ราตรี รวมระยะทางรถไฟที่รถพระที่นั่งเดินทั้งเสด็จไปและกลับ สายใน
อาณาเขตประเทศมะลายู ๒,๑๑๘.๒๐ กิโลเมตร สายในพระราช
อาณาจักร ๒,๐๐๖.๖๐ กิโลเมตร รวมด้วยกันทั้ง ๒ สายเป็น ๔,๑๒๔.๘๐
กิโลเมตร หรือประมาณ ๒,๕๗๘ ไมล์อังกฤษ หรือราว ๆ ๑๐๓,๑๒๐
เส้น

อนึ่ง เวลาประทับอยู่ ณ จังหวัดสงขลา ได้ทรงพระกรุณาโปรด-
เกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร โทรเลขไปแสดง
ความขอบพระราชหฤทัยต่อผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ ในการที่เหล่า
บรรคารัฐบาลในประเทศมะลายูได้จัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน นับว่า
เป็นที่พอพระราชหฤทัย และผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ก็ได้มีโทรเลขตอบ
ถวายมา โทรเลขสองฉบับนั้นมีความว่า :-

ฉบับที่ ๗๖

แจ้งความแก่ ข พล ข ท่านผู้สำเร็จราชการ และ ข้าหลวงสำเร็จ
ราชการ ณ เกาะสิงคโปร์

ได้มาถึงสงขลาเป็นอันเสวยศติภาพแล้ว บัดนี้เมื่อพระราชกระแส
โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าส่งความขอบพระราชหฤทัยมายัง ข พล ข ท่าน
และขอความช่วยเหลือแห่ง ข พล ข ท่านให้นำความขอบพระราชหฤทัย
เช่นนั้นแจ้งต่อเหล่าบรรดารัฐบาลที่ได้จัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน
อย่างฉันทมิตรภาพ อันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ตลอดไปทั้งอาณาจักร
มะลายู้อีกด้วย

ฉบับตอบ

ทูล หม่อมเจ้าวรรณไวยากร

ได้ทรงโปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแทนหม่อมฉัน
และเหล่ารัฐบาลที่หม่อมฉันปกครองอยู่ว่า หม่อมฉันและรัฐบาลเหล่า
นี้ต่างรู้สึกพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าฯ ในการที่ได้ทรงพระมหา
กรุณาพระราชทานพระกระแสอย่างฉันทมิตรภาพ ตั้งฝ่าพระบาทได้
ประทานไปโดยทางโทรเลขจากสงขลา กระนั้น

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [๔๘๑๑-๒๑๑/๑,๕๐๐(๒)]

โทร. ๐-๒๒๑๕-๑๕๕๑ ต่อ ๑๑-๑๒, ๐-๒๒๑๘-๓๕๕๖-๖๓

นางศรีนทิพย์ นิมิตรมงคล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา กันยายน ๒๕๔๘

<http://www.cuprint.chula.ac.th>